

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANA BİLİM DALI

**PANOPTİK GÖZETİM VE KAMPÜS MEKANININ
DÖNÜŞEN ANLAMLARI: GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEŞİM AK

GAZİANTEP
NİSAN 2020

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANABİLİM DALI

**PANOPTİK GÖZETİM VE KAMPÜS MEKANININ DÖNÜŞEN
ANLAMLARI: GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

YEŞİM AK

Tez Danışmanı: Dr. O. ÖZGÜR GÜVEN

GAZIANTEP
NİSAN 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANABİLİM DALI

PONOPTİK GÖZETİM VE KAMPUS MEKANININ DÖNÜŞEN ANLAMLARI:
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Yeşim AK

Tez Savunma Tarihi: 24.04.2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı


Doç. Dr. Erol ERKAN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.


Prof. Dr. M. Emre KÖKSALAN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.




Dr. Öğr. Üyesi O. Özgür GÜVEN
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Mesut YÜCEBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nehir GÜNDOĞDU

Dr. Öğr. Üyesi O. Özgür GÜVEN

İmzası




ÖZET

PANOPTİK GÖZETİM VE KAMPÜS MEKANININ DÖNÜŞEN ANLAMLARI: GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

AK, Yeşim

Yüksek Lisans Tezi, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm ABD

Tez Danışmanı: Dr. O. Özgür GÜVEN

Bu tezde, gözetim kameralarının Gaziantep Üniversitesi kampüs mekanına ve dolayısıyla öğrencilik deneyimine etkisi ele alınıyor. İlk elden gözetimin tarihsel dönüşümü ve toplumsal yeniden inşası incelenirken, ardından tezin kuramsal çerçevesini oluşturan “panoptik iktidar” ve “yönetimsellik” kavramları tartışılıyor. “Güvenlik” meselesi günümüzde merkezi bir yönetim stratejisine dönüşürken, teknoloji bu doğrultuda giderek daha çok işlevselleşiyor. Bu bağlamdan hareketle, Gaziantep Üniversitesi kampüsündeki kapalı devre sokak gözetim kameralarının, kampüs mekanına ve öğrencilik deneyimine etkisi inceleniyor. Öğrencilerle yapılan bireysel ve odak grup görüşmeleri yoluyla elde edilen veri setleri doğrultusunda kampüs mekanı ve öğrencilik deneyimi panoptik iktidar pratikleri bağlamında analiz ediliyor. Kameralar, özgürleştirici kamusal ideal ile anılagelen kampüs mekanının “güvenlik” üzerinden yeniden tanımlanmasına yol açıyor. Bu dönüşüm, öğrencilerin kampüsteki olası özgürleştirici karşılaşma imkanlarını yerinden ediyor.

Anahtar Kelimeler: Gözetim, panoptikon, yönetimsellik, kapalı devre kameralar, kampüs, öğrencilik deneyimi.

ABSTRACT**PANOPTIC SURVEILLANCE AND TRANSFORMING MEANINGS OF CAMPUS ENVIRONMENT: EXAMPLE OF GAZIANTEP UNIVERSITY**

AK, Yeşim

M. A. Thesis, Communication and Social Transformation Program

Thesis Advisor: Dr. O. Özgür GÜVEN

This thesis deals with the effect of surveillance cameras on the transformation of the meanings of campus environment of Gaziantep University. First, the historical transformation and social reconstruction of surveillance are examined and then the concepts of “panoptic power” and “governmentality”, which establish the theoretical framework of the thesis, are discussed. While the security issue is turning into a central management strategy today, technology is becoming more and more functional in this direction. Based on this context, the thesis investigates the effects of closed-circuit street surveillance cameras in the campus of Gaziantep University on the campus environment and the experience of studentship. The campus environment and the experience of studentship are analyzed within the context of panoptic power practices in line with the data sets obtained through individual and focus group discussions carried out with students. The cameras lead to the redefinition of the campus space, where is referred to by the liberating ideal of publicity, through “security” concerns. This transformation displaces students' possible liberating encounters on campus.

Keywords: Surveillance, panopticon, governmentality, closed-circuit cameras, campus, experience of studentship.

ÖNSÖZ

Gözetimin öğrencilik deneyimine ve mekanın anlamlarına etkisini incelediğim bu tezin yazım sürecinde benden desteğini esirgemeyen danışmanım Özgür Güven'e teşekkürü bir borç bilirim. Lisans ve yüksek lisans derslerimde kendimi geliştirmeme katkı sunan kıymetli hocalarım; Mesut Yücebaş, Semiray Yücebaş, Emre Köksalan, Gökhan Gökgöz ve Nehir Gündoğdu'ya şükranlarımı sunarım.

Tez yazım sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen ve desteğiyle hep yanımda olan değerli dostum Mehmet Boran'a minnet borçluyum. Aynı şekilde bu süreçte araştırmama katkı sunan arkadaşlarım Tacettin Boran, Mansur Yalvaç, Yusuf Orak, Can Kaloç ve Firdevs Yeşilova'ya ve beni geri çevirmeyip deneyimlerini benimle paylaşan görüşmecilerime teşekkür ederim. 6 yıl boyunca tüm sıkıntı ve dertleri birlikte aştığımız canım arkadaşım Tansu Taşdemir'e de özellikle teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca karşılaştığım maddi ve manevi sorunları aşmamda desteklerini eksik etmeyen babam Nüsrettin Ak'a; abilerim, Süryan, Mehmet, Cüneyt ve Güven'e; ablalarım, Hanımşah, Nedet, Sevgül, Asmin'e; ve hayatımda büyük öneme sahip küçük kardeşim Doğan'a teşekkür ederim.

Son olarak, bedenem yanımda olmasa da ruhen hep yanımda hissettiğim, bana iyiliği, adaleti, yardımseverliği, haksızlığa karşı dik durmayı öğreten canım annem Gülpaşa Ak'ı özlemle anıyorum.

YEŞİM AK

NİSAN 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	III
1. GİRİŞ	1
2. BİR GÜÇ İLİŞKİSİ OLARAK GÖZETİMİN DÖNÜŞÜMÜ	3
2.1. GÖZETİMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	3
2.2. GÖZETİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	5
2.3. MODERN TOPLUMDA GÖZETİM	8
2.4. BENTHAM'DAN VE FOUCAULT'YA PANOPTİKON	14
3. PANOPTİK İKTİDAR VE GÜVENLİK PARADİGMASININ YÜKSELİŞİ	18
3.1. PANOPTİK İKTİDAR VE YÖNETİMSELLİK	18
3.1.1. Disiplinden “yönetime”	24
3.2. NEOLİBERAL GÜVENLİK PARADİGMASI VE GÖZETİMDE YENİ STRATEJİLER	27
3.2.1. Yeni gözetim teknolojileri	29
3.2.2. Kapalı devre kameralar ve mekanın dönüşümü	33
3.3. Güvenlik mi özgürlük mü: Üniversite mekanının dönüşümü	37
4. ÖĞRENCİ DENEYİMİNDE GÖZETİM KAMERALARI: GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ KAMPÜSÜ	43
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	43
ARAŞTIRMANIN AMACI	44
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	44
4.1. ÜNİVERSİTE VE KAMUSAL ALANIN İLGASI	45
4.2. GÜVENLİK Mİ, ÖZGÜRLÜK MÜ?	59
4.3. KAMERALARI ALGILAMADA CİNSİYET FAKTÖRÜ	65

4.4. KAMERALARIN İŞLEVSELLİĞİ.....	68
4.5. OTO KONTROL	71
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA	77
EK1: KATILIMCI LİSTESİ.....	81



BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Gözetim, tarihsel olarak tartışma konusu ola gelen bir meseledir. Toplumsal denetimin ve iktidar ilişkilerin kurulup sürdürülmesinin temel aracı olan gözetim; döneme göre değişen ve yenilenen bir teknik aklı takip eder. Gözetim, yazının icadıyla başlatılır; matbaanın icadıyla ise sistemli bir hale geldiği düşünülür. Devletin organizasyon yeteneklerinin genişlemesine yol açan matbaa, yol açtığı gözetim imkanları ile (vergi toplamaktan tapu kayıtlarına, askeri düzenlemeden nüfus hareketlerine kadar) bürokratik iktidarın yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Günümüzde, gelişen teknolojiler sayesinde bireyleri kontrol etmek ve gündelik pratiklerini izleyerek kayıt altına almak kolaylaşmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerindeki ilerleme kontrol mekanizmalarını genişletmek suretiyle gözetimi giderek daha merkezi bir iktidar pratiği olarak konumlandırıyor. Genişleyen alanında teknoloji ile her türlü temasımız, izlenmemize yol açarak bizi ele veren kullanım biçimleridir. Kimi zaman farkında olarak, kimi zaman farkında olmadan gözetim süreçlerine maruz kalırız. David Lyon'un belirttiği gibi, yeni enformasyon teknolojilerinin gücüne dayalı bugünkü gözetimin etkileri, daha önce hiç olmadığı kadar ilerleme kaydetmiştir. Üstelik, geleneksel gözetim yöntemleriyle kıyaslandığında gözetleme sistemleri gittikçe daha az belirgin, ancak giderek daha sistematik ve zekicedir. Lyon'a göre günümüzün en önemli gözetleme aracı, verilerin saklanması, geri getirilmesine, işlenmesine, pazarlanmasına ve yeniden dolaşmasına olanak sağlayan bilgisayardır (Lyon,2018:12-14). Günümüzün çok fonksiyonlu gözetim kameraları, bilgisayar teknolojisinin sağladığı bu altyapı ile etkili bir izleme ve kontrol aracı olarak öne çıkmaktadırlar.

Bu bağlamda tezimizin ikinci bölümünde, geçmişten günümüze gözetimin değişen teknikleri ele alınarak, bu tekniklerin ne tür iktidar ilişkileri içinden kurulduğu inceleniyor. Bu bağlamda, Bentham tarafından bir cezaevi modeli olarak ifade edilen ancak Foucault tarafından toplumsal alana genişletilen "panoptikon" kavramı merkez alınarak, gözetimin modern devlet için anlamları ele alınıyor. Tezin sonraki bölümünde, bir yönetme pratiği olarak panoptik

iktidar tartışması yapılıyor. Foucault'nun "yönetimsellik" (governmentality) kavramı üzerinden yapılan tartışmada iktidarın işleyiş ve inşa biçimleri analiz ediliyor. Çalışmanın araştırma kısmında ise Gaziantep Üniversitesi kampüs alanı inceleniyor. Kampüs alanını izleyen kapalı devre sokak kameralarının öğrencilik deneyimini nasıl etkilediği ve dolayısıyla panoptik iktidarın kampüs içinde nasıl kurumsallaştığı araştırılıyor. Öğrencilerin kampüs deneyimleri; derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilerin nitel analiz yöntemiyle inceleniyor.

Sonuç olarak, panoptik bir iktidar tahayyülü doğrultusunda işleyen gözetim kameralarının öğrencilik deneyimine etkisine odaklanan bu araştırma şu bulgulara ulaşmaktadır: Kampüs mekanına yerleştirilen kameralar, "özgürlük" fikri ile eş zamanlı bir tarihsellik içinde oluşan üniversite kamusallığını tahrip etmektedir. Panoptik tahayyül, kampüs mekanını güvenlik paradigmasının kodlarının anlam dünyası doğrultusunda yeniden inşa etmektedir. Yapılan mülakatlardan elde edilen bulgular, öğrencilik deneyimini hatta öğrencilik fikrinin kendisinin güvenlik paradigması içinde anlamlandırıldığını göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİR GÜÇ İLİŞKİSİ OLARAK GÖZETİMİN DÖNÜŞÜMÜ

2.1 Gözetimin Kavramsal Çerçevesi

Tarih boyunca yaşadıklarımız, yaptıklarımız her zaman kayıt altında tutulmaktadır. Bireyler veya toplumlar çeşitli gözetim teknikleri aracılığıyla bir gözetim mekanizması içerisinde yer almaktadır. Toplumsal alan içerisinde denetimi veyahut egemenliğini güçlendirmek isteyen mevcut iktidarlar, gözetim objesini en büyük araç olarak görmektedir. Keza tarih boyunca iktidarlar, farklı gözetim biçimleriyle güçler hegemonyalarını devam ettirmek için toplumlara kontrol altına aldığını görmekteyiz. Hayatımızın her alanında iktidarların üzerimizdeki gözlerini hissetmekteyiz. Yazının icadına kadar götürülebilecek bir geçmişe sahip olan gözetim sistemi matbaanın icadıyla birlikte kapsama alanı genişlemiş ve yaygınlaşmıştır. Sadece günlük yaşantımızda değil, ekonomik, siyasal, kültürel alanlarda etkin bir mekanizma olmuştur.

İnsanlık serüveni boyunca birileri tarafından gözetlendiğimizin farkındaydık, fakat gözetim zaman içerisinde çok farklı boyutlara taşındı. 18.yüzyılda nüfusun artmasıyla oranla, insanları kontrol altına alma, düzeni/denetimi sağlamak için yeni gözetim teknikleri geliştirilmiştir. Önceleri gözetleyenin farkında olduğumuz bir sistemden, gözetleyenin doğallaştığı, meşrulaştığı bir gözetim içerisine hapsoldük. Yaşadıklarımız, yaptıklarımız her anımız gözetlenmekte ve kayda alınmaktadır. Bu uygulamanın toplumun güvenliği için gerçekleştirildiğini vurgulayan otoritelerin iddialarına karşın; yapılan pek çok araştırma asıl amacın otoritelerin iktidarlarını güçlendirmek ve meşrulaştırmak olduğunu analiz ediyor. İktidarın toplumsal yaşama süregelen bir biçimde müdahil olduğunu ve güvenlik adı altında iktidarın yoğunlaşmasının özgürlüklerin yitimi anlamına geldiğini ifade eden Çoban'ın (2016:135) belirttiği gibi, iktidar için nihai hedef hiç kimsenin başkasının yerini alamayacağı, iktidarın gözünden kaçamayacağı bir mekanizma oluşturmaktır. Günümüzde gözetim kavramıyla süreç içerisinde ziyadesiyle hemhal olmaya başladık. Gözetim tartışması esasen yeni bir olgu değildir. Yazının icadına kadar geri götürülen gözetim, modern dünya ile birlikte

hayatımızın her alanına sızmaktadır. Gelişen enformasyon çağıyla birlikte sürekli değişen bir görünüm kazanmaktadır.

“Bakmak” ve “görmek” eylemi arasındaki farkı incelediğimizde görmek eyleminin gözümüzün önündeki yani görüş alanımızı kapsayan nesnelere algılamamızı sağlarken, bakmak eylemi ise görme eyleminin ötesinde bir işleve sahiptir. Görme eyleminde kişi fazla bir çaba sarf etmezken, bakmak eyleminde bilinçli bir çaba söz konusudur. Yani bakmak eyleminde kişi bir düşünme süreci yaşar. Görmek eylemi ve bakmak eylemini şu şekilde yorumlayabiliriz: görmek fiili, gözün ve beynin dış dünyada, hareket ettiği işlevsel yönü iken, bakmak ise görme durumunda, organların pozisyonlarını ayarlamak için yapılan bir “eylem”dir. Gözetim de aslında tam olarak görmeye dayanan bir fiildir. Görme eyleminde, bakmak gözün dışarıya doğru hareketi iken, görmek ise gözün dışarıya doğru bilinçle algılama eylemini beraberinde getirmesidir. Berger’e göre, “görme” eylemi hayatımızın ilk evresinden itibaren başlamaktadır. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir ve ne var ki başka bir anlamda da görme fiili söz öbeklerinden önce gelmektedir. Dünya ekseninde bireyler görme sonucunda yaşadıkları yerleri bulurlar. Bu dünyayı sözcüklerle anlatırız ama sözcükler dünyayla çevrelenmiş olmamızı hiçbir zaman değiştiremez (Berger, 2019: 7). Bakmak eylemi rastgele veya tesadüf olarak karşımıza çıkması, gözün açık olma zorunluluğu ile doğru orantılı olduğuna değinen Küçüköner, görme eyleminde rastgelelik ve tesadüfilik yoktur. Zorunluluk da yoktur. Bireyin kendi benliği sonucunda bilinçli bir şekilde eylemde bulunmasıdır. Yani bireyin isteği sonucunda göz açılır ve görme işlevi gerçekleşir. En önemli organımız olan göz, bilinçli bir şekilde isteme eyleminde bulunur ve istek sonucundan görme fiilini gerçekleştirir (Küçüköner, 2005: 31-32). Keza Giovanni Sartori (2004: 7), “Görmenin İktidarı” adlı kitabında, gözün gerçeklik algısını üstlendiğini yazar. Bireylerin farklı bir yaşam tarzı olmasından mütevellit görme biçimleri, algıları değişkenlik göstermektedir.

Gözetim nosyonu 18.yüzyılın sonlarına doğru Fransızca kökeninde (ing. surveillance) kelimesinden türeyip, kişinin davranışlarını, hareketlerini yakından takip etmek amaçlı olarak kullanılmıştır. Birçok sözlükte farklı anlamlara gelen gözetim kavramı zaman içerisinde sözlük anlamı dışında kullanılmaktadır. Sözlük anlamlarına baktığımızda nezaret, gözetme işi, gizlice gözetim altına alınması veyahut suçluların yakından takip edilmesi gibi anlamlar içermektedir. Fakat sözlükteki anlamlar günlük hayatımızda var olan gözetim sistemini tam olarak

karşılayamamaktadır. Suçlulardan ziyade herkesin izlendiği bir metaforun içerisindeyiz. Oxford sözlüğünde “Suç işlenmesinden şüphelenilen birini veya suçun işlenebileceği bir yeri dikkatlice izlemek” olarak tanımlanmaktadır.¹ Ancak Gary Marx, şüpheli olma durumunu günümüz gözetim mefhumuyla uyuşmadığını vurgulamaktadır. Marx’a göre günümüz gözetim sistemi “suçluların” yakalanması için değil genel olarak hayatın her evresine uygulanmaktadır. Bundan mütevellit gözetim sadece önceden belirlenen bir kişiye ya da suçluya değil aynı zamanda coğrafi alanlara, belirli zaman dilimlerine, şebekelere, sistemlere ve insan kategorilerine de uygulanabilir olmasıdır (Marx, 2002: 10-11).

Gözetim hayatımızda kaçınılmaz bir evre olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar, kimin nerede, ne zaman, ne yaptığını hep merak etmiştir. Aynı alanı paylaşan bireyler birbirlerini izleyerek bir şeyler öğrenmişlerdir. Karşılıklı bir gözetim söz konusudur. Gözetleyen, gözetlediği gibi bir başkası tarafından da gözetlenmektedir. Fakat bizim asıl değinmek istediğimiz otoriter gözetimdir. Yani gözetleyen ile gözetlenen arasında bir eşitsizliğin mevcut olduğu gözetim ilişkisidir. Dolayısıyla gözetimden söz etmek için öncelikle ortada bir güç farkının veya güven yoksunluğunun olması gerekir (Martin, 1998: 63-66). David Lyon, gözetim mefhumunun iki farklı yönü olduğunu söyler. E-posta örneğini veren Lyon’a göre, e-posta yazışmaları zaman ve mekan gibi faktörlerin daha esneklediği bir iletişim sunuyor. Ama aynı zamanda paylaşmak istemeyeceğimiz bilgilerimize ulaşılmasını da hızlı ve kolay hale getiriyor. Yani görünürde daha özgürlükçü bir iletişim aracı sunulurken, arka planda yatan hiyerarşik bir gözetim söz konusudur. Burada da anlaşılacağı üzere gözetim iki yüzlüdür. Koruma yönü olduğu kadar kontrollü de sağlamaktadır (Lyon, 2018:13-15). Anthony Giddens da gözetimi iki aşamada ele almaktadır. İlk aşama, toplumsal alan içerisinde bireylerin davranışlarını yönlendiren/yöneten ve onlar hakkında toplanan şifrelenmiş bilgi birikimidir. İkinci aşama ise bu bilgi birikimini elinde bulunduranların otoritenin, diğerlerini doğrudan izlemesidir (Giddens, 2008: 24-26).

2.2. Gözetimin Tarihsel Gelişimi

¹ Bkz. <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/surveillance>

Gözetim her ne kadar gelişen toplumsal yapının bir sonucu gibi görünse de tarihsel olarak belli aşamalardan geçmektedir. Bu aşamalar sonucunda toplumsal alandaki gelişmelerden etkilenecek farklı boyutlara taşınmaktadır. Keza modern toplum, ulus-devlet, endüstriyalizm ve kapitalizm gibi ekonomik politik ve toplumsal dönüşüm dinamikleri ile beraber gözetim nosyonu da farklı anlamlar kazanmaktadır.

Görme kavramı tarih boyunca bir güç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık serüveninin başladığı ilk günden günümüze kadar uzanmaktadır. Tarihin ilk evresinden bu yana insanlar, kendi varlıklarını sürdürebilmek için başka toplumların yaşamlarına bakarak bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır (Lyon, 1997:39). Her ne kadar modern toplumda teknikleri çeşitlense de, modern öncesi dönemlerde de gözetim teknikleri mevcuttu. Geçmişten günümüze baktığımızda eski dönemlerde daha çok tarıma dayalı bir gözetim söz konusudur. Buradaki amaç, toplumsal alan içerisinde işgücünü denetlemek, vergi toplamaya yönelik ya da savaşlarda her an asker ihtiyacını karşılayabilmek için göçebe hayatı kontrol altında tutarak, mevcut iktidarın egemenliğini desteklemek amacıyla gözetim uygulanmaktadır. Daha çok dini ve ahlaki değerlere sahip olan geleneksel toplum yapısında gözetleyici olarak “Tanrı” görülmektedir. Tanrı’nın her zaman her yerde olduğu düşüncesi bireylerde her an izlenme hissi yaşatmaktadır. Bu minvalde insanların davranışlarına ve hareketlerine daha dikkat ettiği bir teolojik gözetim söz konusudur.

Yazının icadı gözetimde önemli bir dönüşüm evresine karşılık gelir. Antik klâsik Yunan filozoflarından Platon, yazı için bazı eleştiriler öne sürmektedir. Ona göre yazı, insanı bir durum değil, insan belleğinde var olan düşüncüyü, zihnin dışında kurmaya kalktığını söylemektedir. Yazı bir nevi “obje” ve “imal” edilmiş bir üründür. Platon modern döneme atıfta bulunarak bugün birçok insanın bilgisayarı gördüğü gibi, yazıyı dışsal, yabancı bir teknoloji olarak görmektedir. Ona göre yazı o dönemin bir teknolojisidir. O dönem için; (kalem, fırça, özenle işlenmiş kâğıt, hayvan derisi ve tahta gibi yüzeyler, boya, mürekkep gibi) araç gereç kullanımını zorunlu kılmıştır. Sözlü geleneğin yerine yazının ön saflara çıkışını Walter J. Ong şöyle betimlemektedir: “insan bilincini en çok değiştiren tekil buluş” olarak görmektedir (akt. Güven, 2012: 20).

Yazı ile birlikte, kişiler hakkında bilgiler daha kolay bir şekilde kayıt altında tutulmaya başlanmıştır. Giddens'a göre, kişileri ve nesnelere sayan bir bellek aygıtı olarak karşımıza çıkan yazı, bilgilerin veyahut verilerin depolanmasını hareketlerin/davranışların düzenlemesini sağlamaktadır. Giddens'a göre yazı, devlet aygıtının hem nesnelere hem de kişiler üzerinde uyguladığı idari denetimin kapsamını genişletmek üzere kullanılacak bir şifreleme bilgisi sağlamaktadır. O halde şunları dile getirmek yanlış sayılmayacaktır. Günümüzde yazı, devlet tekelinde kayıtlar elde edilmesinde en önemli buluş olarak karşımıza çıktığı, bunun sonucunda devlet bireyler hakkında toplamış olduğu malumatları yazı aracılığıyla saklamaktadır. Bir nevi tam da yöneten egemen sınıfın gücü, yazıyla birlikte büyümektedir. Yazının bir başka önemi ise, zaman ve mekânın giderek ayrıştığı toplumsal ilişkilerin, sözlü kültürlerde olduğundan daha geniş zaman ve mekân aralıkları boyunca uzamasını mümkün kılmaktadır (Giddens, 2008: 65-66).

Yazılı gözetimde en önemli sayılacak dokümanlarından biri de kuşkusuz 1086 yıllarında İngiliz toprak sahiplerinin kaydının tutulduğu ve insanlara, mülklere ait olguların "Domesday Book" adlı kitapta tutularak kapsamlı bir şekilde bilgilerin derlemesi olarak görülmektedir. Bu kayıtlar Norman yönetiminin egemenliğini sağlamlaştırmak için kullandığı bir araç olarak yorumlanmaktadır. Yazının gelişimiyle toplumsal alanda da değişimler söz konusudur. İlerleyen teknolojiyle ilgili bir önerme de bulunan Harold Adams Innis, antik devletlerinde kullanılan (taş, parşömen, kil) vb. araçlar yazının gelişmesiyle eş değer olarak insanlar arasındaki iletişimi de güçlendirmiştir. Innis'e göre yazı, geçmiş işlemlerin ve kuralların kaydedilmiş ayrıntıları insan belleğinden daha güvenilirdir (akt. Lyon, 1997:41).

Türkiye tarihine baktığımızda ise Osmanlı devletinde kendine bağlı beylikleri denetlemek için "Jurnal Teşkilatı" kurulmuştur. Bu teşkilatın kurulmasındaki nihai amaç gündelik hayatta haberlerin toplanması ve kaydedilmesidir. II. Mahmut döneminde bu teşkilattan sorumlu katipler tarafından, buldukları yerde meydana gelen; olağanüstü olayları, zamansız denilebilecek iklim olaylarını, olağanüstü doğumları, depremleri, doğum-ölüm istatistiklerini, sosyal ve ekonomik problemleri, çarşı-pazardaki kıtlık ve bu kıtlığın giderilmesi için idarecilerin çabalarını, o gün kullanılmakta olan ancak uzun zaman geçmesi sebebiyle yıpranmış cami, medrese, mektep, köprü, yol gibi kültürel ve sosyal hizmet veren eserlerin tamirlerini defterlere kaydedilmesidir (Yıldırım, 2012:304). "Jurnal Teşkilatı" bu açıdan,

padişahların bekaları için hakimiyetleri altındaki beylikleri ve tebayı gözetleyerek yönetmeyi amaçladıkları bir idari mekanizmadır.

Modern öncesi toplumlarda yaşayan bireyler, güvenliklerini sağlamak ve korunmak için dolaysız ilişkileri tercih etmişlerdir. Bir köy veya kasabada yaşayanlar güvenlikleri için birbirlerinden destek almaktadırlar (Bauman, 1996:50-51). Burada bireylerin birbirlerini izledikleri bir gözetim mevcuttur. Fakat zaman içerisinde 16.yüzyılın başlarından itibaren artan nüfusla oranla toplumsal alanda değişimler söz konusudur. Büyük nüfuslu kentsel yerleşim alanları büyüdü. Kentsel alanlar, insanların birbirine yabancı oldukları mekânsal düzenlemelerdir. Bu düzenle birlikte insanların birbirlerine güvenmedikleri bir toplum oluştu. Topraksız, gezgin nüfuslar bu toplumsal düzen için tehdit olarak tanımlanmaktaydı. Bu başıboş nüfuslar, o dönemlerde sığırları ayırmak kullanılan “damgalama” yöntemi ile denetim altına alınmaya çalışıldı. Foucault’nun “büyük kapatılma” olarak adlandırdığı bu dönemde; başıboş gezen, tehlike arz eden, deli, sarhoş, hasta kişilerden oluşan nüfuslar kapalı mekanlarda denetim altında tutulmuşlardır. Disipline dayalı bu tekniklerle toplumsal düzenin korunması amaçlanmıştır (Foucault,1995: 80-95).

2.3. Modern Toplumda Gözetim

Modern anlamda gözetim, teknolojik gelişmeler ve değişen toplum yapısı eşliğinde farklı boyutlara evrilmiştir. Bu bölümde gözetim olgusunu modern toplumdaki yerini, yeniden inşa sürecini, sosyal anlam ve örüntülerini tartışmaya açma çabası güdeceğiz; toplumsal gelişmelerin gözetim mefhumu üzerindeki etkilerini ve bu simbiyotik ilişkinin kökenlerine dair bir çerçeve sunmaya çalışacağız.

Egemen güçler kendi yönetimlerinin devamını sağlamak ve toplumsal alanı disipline etmek için gözetim tekniklerine başvururlar. Ulus devletle birlikte bürokratik gözetim yoğunlaşmış ve teknikleri çeşitlenmiştir. Burada gözetimin temel faktörleri; devlet idaresi, bürokratik oluşum, ulus devletin iç ve dış tehditlere karşı savunma güdüsü, askeri örgütlenmeler, sanayi şehirleri ve kapitalist işletme sayısındaki yükselişlerdir. Bu gözetimin önemli özelliği toplumsal alanda bürokrasi, üretim alanında da verimliliğe dayalı bilimsel

yönetim ilkelerini meydana getirmesidir. Günümüz toplumlarını anlatan ve gündelik yaşamı hem kitlesel hem de bireysel açıdan gözetleyen bir başka gözetim türü ise, bilişim (enformatik) gözetim olarak adlandırılır. Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan bu gözetim türü, egemen sınıflara ve iktidarlara meşru bir bilgi kaynağı sunan telefon dinlenmesi, bilgisayar, uydu ve telekomünikasyon teknolojilerinden beslenir. Bu teknolojiler hızla gelişmekte ve giderek biyo-teknolojileri de kapsamaktadır (Dolgun, 2015: 16-17).

Modernizmin ortaya çıkmasıyla beraber toplumsal alanda birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Özellikle 17.yüzyılda Avrupa’da başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan modernizm, toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerini işaret eder (Giddens, 2008). Modern dönemin birçok kaynaktan beslendiğini dile getiren Berman, özellikle matbaanın gelişmesiyle beraber, rasyonelleşme, kentleşme, endüstriyelleşme, demokratikleşme, ulus-devletleşme, kitle iletişiminin yaygınlaşması, sermayeye dayalı dünya pazarı gibi süreçler modernleşmenin ana hatlarını oluşturmaktadır. Kamusal alanda modernliğin biçimsel olarak birleştirici gücünün olmasına karşın bir parçalanma söz konusudur. Gelişen dünyada ayrışan sınıflar ortaya çıkarken, bir yandan da ayrışmalar meydana gelmektedir. Berman bu süreci üç aşamada ele almaktadır: On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda modernite bireylerin eski geleneksel yaşamlarından bir kopuş söz konusu, Fransız Devrimiyle birlikte bireyler, idari ve siyasal olarak yeni kimlikler edinmiştir. Son olarak ise, modernizasyon süreci ile birlikte kapitalizmin ve pazar ekonomisinin yayılması, modern sistemin nihai amacını teşkil etmiştir (Berman, 2013:20-28).

Sanayi devrimi, kapitalist işletmelerin ve devlet idarelerin büyümesiyle oranla birçok alanda değişim söz konusu olmuştur. Şüphesiz en önemli değişimlerden bir tanesi de gözetim olgusu karşımıza çıkmaktadır. Gözetim mefhumu kapitalizmle eş değer şekilde ilerleme kaydetmektedir. Değişen ve artan bu toplumsal yapıyı denetim altında tutabilmek için mevcut iktidarlar öngörme yöntemine başvurmuşlardır. Yani önceden koşulsuz tabii kılma kuralları söz konusuysen zamanla iktidar kendi kuralları neticesinde bir düzen inşa etmeye başlamıştır. Böylelikle iktidar, gözetim tekniklerini kullanarak, kişiler hakkında bilgileri kayıt altında tutarak, kendine karşı oluşacak tehditlerin engellenmesinde en büyük araç olarak görmektedir.

Gözetimin olmadığı eski usul yöntemlerde, kitleleri denetim altında tutmak amacıyla zorbalık ve şiddet hakim bir metot olarak karşımıza çıkarken, bu yolla çoğu vakit fonksiyonel sonuçların alınmadığı bir düzenden bahsetmek mümkündür. Eski çağlarda daha katı bir ceza yaptırımı uygulanırken zamanla daha yumuşayan ve fakat psikolojik yönü ağır basan bir ceza ve disiplin modeli uygulanmıştır. Yeni ceza sisteminden bedene değil tamamen ruha hitap edecek şekilde tasarlanmaktadır. Örneğin; ruha, kalbe, düşünceye ve iradeye hitap edebilecek tarzda ceza yaptırımı uygulanmaktadır. Modern zamanlarda bedenden ziyade ruha hitap edecek yöntemler geliştirilmiştir (Foucault, 2006: 43-45). Modern öncesi iktidar biçimleri görünürlüğe önem verirken, modern iktidar görünmezliğiyle ön plana çıkmaktadır. Bu yanı sıra iktidarını doğallaştırmış veya meşrulaştırmış bir model oluşturmaktadır. Açıkçası kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu temel model de budur. Zira disipline edilen ve sürekli gözetim altında tutulan ruhlar, kapitalist çarkın işleyişinin aksamadan devam edebilmesini sağlarken ideal düzenin de bekçisi konumunda olur (Foucault, 2011: 18-19).

Sanayi devriminin de etkisiyle değişen üretim biçimleri, makineleşmenin ve bireyselleşmenin giderek daha çok ön plana çıkması gibi unsurlar modern toplumda gözetim olgusunu temel yapısını oluşturmaktadır. Amerikalı sosyolog Daniel Bell, sanayi sonrası değişen toplumun özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Yaşam standartları tüm dünyada yükselmiş, Batılı toplumdaki eşitsizlikler azalmıştır.
- Yeni bir yetenekli mühendis ve teknisyenler sınıfı yaratılmıştır.
- Kaynakların asgari maliyet ve emekle kullanımı sayesinde, verimlilik ve iyileştirme anlamına gelen yeni usuller tanımlanmıştır; mühendislik ve ekonomi alanlarında toplumsal ve ekonomik akımlara dönük daha açık öngörüler geliştirilmesini sağlayan nicel teknikler üretilmiştir.
- Akraba ilişkilerinden mesleki edimlere değin birçok alanlardaki değişimi ve ulusal sınırların kaldırılışını imgeleyen yeni sosyal ağlar oluşturulmuştur.
- Hızlı hareket eden, yüksek oranda sıkıştırılmış enformasyonla birlikte, zaman ve mekan algıları bozuma uğratılmıştır (akt. Laughey, 2010:107-108).

Sanayi toplumunun bilgi toplumu olduğunu belirten Bell, sanayiyle birlikte üretim araçlarını elinde bulunduranlar ile kitle arasında bir ayırım söz konusu değildir. Bir nevi bunun yerine ekonomik, politik ve toplumsal örgütlenme içinde karar alma gücüne sahip olanlar ve olmayanlar arasındaki bürokratik bir ayırım oluşmaktadır (akt. Laughey, 2010: 108). Sanayi toplumu öncesi aristokrat ve feodal beylerin hakim olduğu bir toplumdaki burjuva sınıfı ve karşısına işçi sınıfının çıkarıldığı bir düzen oluşturulmaya başlandı.

19. yüzyılda ilerleme kaydeden endüstriyel devrimle birlikte özel amaçlı fabrikalar baş göstermeye başladı. Hızlı bir şekilde artan bu fabrikalarda ki nihai amaç, işçi sınıfını denetim altında tutmak ve her konuda ıslah etmek. Keza Richard Sennett, “Otorite” adlı eserinde fabrikalarda nasıl bir işleyiş olduğunu kısaca bizlere şöyle anlatmaktadır; Amerikalı mühendis ve sanayici George Mortimer Pullman, fabrikasında çalışan işçilerin aileleriyle yaşayacağı kompakt bir yaşam kompleksi inşa etti. Pullman’ın en önemli amacı işçileri denetim altında tutmaktı. İşçileri disiplin altına alıyordu. Örneğin, gece dışarı çıkmaları ve sigara içmeleri yasaktır. Pullman’ın oluşturmuş olduğu bu kasaba modeliyle işçileri belli bir mekan içerisinde gözetim tabi kılmaktadır (Sennett,1992:15-18).

Gözetim kavramını tarihsel olarak baktığımızda sistematik bir çerçevede en çok katkısı olan isimlerden biri şüphesiz ki Karl Marx’tır. Birçok düşünür Marx’ın düşüncelerinden etkilenmektedir. Gözetimi, emek, sermaye ve işçiler arasındaki mücadeleler sistemi içerisinde ele alan Marx, devlet tekeli burjuvazi sınıfına hizmet eden bir araç olarak görmektedir “tüm burjuva sınıfının ortak işlerini yürüten bir komiteden başka bir şey değildir” (akt. Elster, 2004: 329). Gelişen makinalar işçinin emeğine yabancılaşmasına yol açmaktadır. İşçinin emeğine yabancılaşması altında yatan nedenleri Marx şöyle yorumlamaktadır:

İlk olarak, çalışmanın işçiye dışsal olduğu gerçeğidir; özsel varlığına uygun değildir. Bu nedenle çalışırken kendisini onaylamaz, reddeder; rahat etmez, mutsuzdur; fiziksel ve zihinsel performansını özgürce geliştirmez, bedenini çürütür, aklını iflas ettirir. Bu sebeple işçi kendini sadece işi dışında hisseder. Çalışmıyorken evindedir, evindeyken çalışmıyordu. Bu sebeple çalışması gönüllü değildir, zorladır; zorla çalıştırmadır. Bu nedenle çalışması, bir gereksinimin doyurulması değil; onun (çalışmanın) dışındaki gereksinimlerin doyurulmasının bir aracıdır (akt. Ollman, 2015:221-222).

Marx, kapitalist patronların nihai amaçları artı-değer üretmek için proletarya sınıfını denetim altına almaktır. Bunun sonucunda her ne kadar biçimsel olarak kölelik ortadan kalmış

görünse de kapitalist toplumlarda gözetim aracılığıyla proletarya sınıfı denetlenmektedir. Fabrikanın dışında, kamusal alanda bir hiyerarşi mevcut. Sokaklarda, evlerde, caddelerde her yerde bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. Kapitalist işyeri içindeki gözetimin analizini yapan Marx, işçileri, bir çatı altında yerleştirmenin, denetimi sürdürmek için olduğunu söyler.

Kapitalist sistemden önceki işçiler, zorlu koşullar ve sanayi devriminden önce kullanılan araç ve gereçler zor şartlarda emeğe dayanırken, gelişen kapitalizmle birlikte emek artık zorlanmıyordu, yani işçiler biçimsel olarak daha rahat ve özgür olmasına karşın, kapitalist patronlar tarafından himaye altındadırlar. Yani kapitalist fabrikalarda işçilerin zaman ve mekan içindeki hareketleri kontrol edilmektedir. Örneğin; İşçiler fabrikanın içine girdikleri andan itibaren bir düzen içerisinde kendilerini bulurlar. İşçilerin fabrikaya girmelerini sağlamak için oluşturulan bar-kodlu plastik kartlar sayesinde işçinin ne zaman nerede olduğu tespit edilir.

Kapitalist düzen, geleneksel toplumlarda çoğu kez emekleri üzerinde büyük ölçüde kontrol sahibi olan işçileri disipline etmenin yeni yollarını uygulamaya koydu. Tarihsel süreç içerisinde proletarya sınıfını denetim altında tutmak ve disipline etmek amacıyla burjuvazi çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Bu yöntemlerden en öncelikli sırayı hiç kuşkusuz baskı, şiddet ve zor kullanma durumuydu. Burjuvazi ya da aristokrat sınıfının bu yöntemi kullanmasının en temel gerekçelerinden biri işçi sınıfının denetim altında tutmak ve herhangi bir itaatsizlik eylemine karşı önlem alma girişimidir. Bu vesileyle proletarya sınıfını işte tutmak önemli bir hale dönüşmektedir. Bir işverenin verebileceği ücretten başka hiçbir geçim aracının bulunmadığı koşullarda hayatta kalma ihtiyacı. Diğeri de gözetimdi; çalışmanın zamanlaması, yerleştirilmesi, gözlenmesi ve sınanması aracılığıyla, öncelikle fabrikada görülen gözetim teknikleridir (Lyon, 1997: 55). Bir yandan burjuva sınıfının kapitalist altında yabancılaştığını vurgulayan Giddens, zaman ve mekan içinde insanların faaliyetleri kontrol altına aldığını söylerken, diğeri bir yandan ise modern zamanda sosyal hayatın kontrol edilmesinde saat ve zamanın önemine değinir. Foucault ise, her yerde var olan iktidar, demokratik bir gelecek rüyalarının hepsine ipotek koymaktadır (akt. Lyon, 1997:56-58).

Marksist düşünürler, modern devlet kavramında birçok katkıları olduğu şüphesiz doğrudur fakat kendi aralarında bir fikir ayrılığı da söz konusudur. Bu fikir ayrılıklarını iki aşamada ele alabiliriz. İlk olarak devletin bürokrasiyle ve daha genel olarak idarî iktidarla

bağlantısı, diğeri ise, devletin ulusla ve ulus-devlet' in askerî güçle ve şiddetle ilişkisidir. Bürokrasi, sınıflar arasında oluşan büyük çapta bir örgütlenme biçimidir. Sınıflar arasındaki bu hiyerarşi düzeni içinde bireylerin kendine özgü kuralları vardır. Yüksek makamlarca düzenlenen kurallara ise uymak zorundadırlar.

Bürokrasi kavramını ele alan yeni yüzyılın Alman sosyolog Max Weber ise, yönetim süreci aşamasında, işçilerin nasıl koordine edildiği, iktidar güçler tarafından işçilerin nasıl denetlendiği gibi sorunlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Batı dünyasının gittikçe nasıl rasyonel hale geldiğini bizlere anlatmaya çalışır. Weber'e göre rasyonelleşme modeli bürokrasidir. Rasyonelleşme kavramını tarihin en önemli gelişmesi olarak görür. İlk olarak bürokrasiyi toplumsal yapıyı denetmeyi kolaylaştıran evrakların nüfusu ya da askeri sistemi düzeni sağlamak için en etkili araç olarak görmüştür. Weber'e göre bürokratikleşme sürecinde insanların hapsedikleri, temel insani özelliklerini yok eden özgürlüklerini kısıtlayan sistemleri “demir (çelik) kafes” olarak betimler (akt. Ritzer,2016:73-75). Bu uygulama sonucunda birey yaşadığı evren içerisindeki kurallara mecbur bırakılarak denetim altına alınmaktadır. Bürokrasinin başarısı “duygusal denetime” bağlıdır, vatandaşlar ilgilendikleri konularda gerçekliği gözden kaçırdığına tam anlamıyla ikna edilmiş olmalıdırlar... Vatandaşların kamu tartışmalarından müdahil olmamaları ve bütün karar işlemini teknik uzmanlara, kurumlaşmış değerlendirme modellerini bilen uzmanlara devretmeleri beklenir. Daha da önemlisi, bu teknokratların bilimsel oldukları ve kişisel isteklerden etkilenmedikleri varsayılr (Murphy, 2000: 25-28).

Weber, devlet argümanı içerisinde ele aldığı başlıca mefhumlar; egemenlik, emeğin kaynakları, bürokrasi ve son olarak kapitalizmin protestan ahlakı çerçevesinde ussallaşmasıdır. Weber'e göre, gittikçe rasyonelleşen bir dünyada kapitalist işletmeler, kamusal alanda daha fazla denetim kurmak için bürokratik egemenliği ellerinde bulundurmışlardır. Bürokratik sistemde gücü elinde bulunduran kapitalist patronlar, sistemi kendi egemenliklerini sağlamlaştırmak için kullanmaktadırlar. Bürokratik devlet düzeninin, kapitalizmin gelişmesinde en önemli işlemdir. Devlet tarafından yönetilen hukuk sisteminin ve garantili para sisteminin oluşumu, büyük ölçüde, kapitalist üretimin genişlemesi için gerekli olan temeldir (akt. Giddens, 2010: 80-81).

Marx ve Weber'in, gözetim süreçlerine dair düşünceleri, kapitalist ve bürokrasi sistemlerin bu bağlamdaki dönüşüm evrelerini görmek açısından oldukça önemlidir. Bu tartışmalar, gözetimin bir kavram olarak ele alınmasının da önünü açmıştır.

2.4. Bentham'dan Ve Foucault'ya Panoptikon

Gözetime ilişkin tartışmalarda öne çıkan metinlerden biri kuşkusuz George Orwell'a ait "1984"tür. Orwell'ın kitabında yer alan "Big Brother" figürü her yeredir ve her yeri gözetlemektedir. Orwell, baskıcı rejimler tarafından yönetilen toplumlarda, yetkililer, yahut iktidarlar, denetimi sağlayabilmek için tehdit unsuru sayılabilecek her türlü bilgiyi, geçmişi yok etmeye, hafızalarda geçmiş tarihi silmeye, yeniden bir düzen inşa etmeye çalışmaktadırlar. Çünkü, geçmişte olup bitenlerin nesnel bir mevcudiyetin olmadığı, mevcudiyetini yalnızca basılı kayıtlarda ve zihinlerde sürdürdüğü, kayıtlar ve bellekler neyi kabul ediyorsa, geçmiş odur. Orwell'ın betimlediği bu dünyada, gerçekliğin denetim altında tutulabilmesi için, bellekten ve geçmişten yoksun bir toplumun yaratılması büyük önem taşımaktadır. Yönetimi ellerinde bulunduranlar, kitleleri denetim altında tutmak için, "Tele ekran, "Çiftdüşün", "Bellek deliği", "Düşünce polisi", "Mikrofon" gibi yöntemler geliştirilerek, toplum üzerindeki baskıları artırmaktadır. Okyanusya ülkesinin başkarakteri olan "Big Brother" her alanda büyük yetkilere sahiptir. Fakat hiç kimse "Big Brother"ın kim olduğunu bilmez ve görmezler (Orwell, 2019: 20-40). Dolayısıyla görünmezlik "Big Brother" gözetiminin bir özelliğidir. Gözetime tabi tutulanlar, kendilerinin güvende olup olmadığından emin değillerdir. Bu saptanmayan gözetim sistemi, müphemiyet sayesinde, gözlenenleri bağımlı hale getirir. Uygun davranırsın, çünkü "onların" ne zaman izlediklerini asla bilemezsin (akt. Lyon, 1997: 89). Orwell'in kurguladığı ütopyik gözetim modeli müphemlik boyutuyla, İngiliz Filozof Bentham'ın "panoptikon" adlı hapisane modeliyle de benzeşmektedir. Bentham'ın hapisanesini etrafı camlarla çevrili gözetim kulesinde de kimin gözetlediği, kulede birinin olup olmadığı ya da hangi saat aralıklarıyla gözetlendiği belli değildir. Hücrelerdeki mahkumlarla Orwell'ın yapıtındaki proleterya özdeşir.

İngiliz düşünür ve sosyal reformcu Bentham tarafından 1791 yılında tasarlanan mimari plan panoptikon bir hapisane modelidir. Watkin'e (2016:77) göre panoptikon, merkezi bir

gözetleme kulesi etrafında birçok hücreden oluşan, bir gardiyanın birçok mahkûmu aynı anda denetleyebildiği büyük dairesel yapı. Bu yapı, merkezde bir denetleme mekanizması bulunan yarım daireden oluşan, tek tek hücrelerde kalan mahkûmlar, gardiyanların/denetçilerin gözlemlemesine açık olmasına karşın, gözlenenler kendilerinin gözlendiklerinin farkında değildirler. Mahkûmlar, görünmeyen gözler tarafından her an izlenmektedirler. Özel alanın tamamen yok sayıldığı bu alanda tek ussal seçenek itaattir.

Bentham tarafından oluşturulan bu gözetim sisteminin en önemli özelliği, bireyleri kontrol altında tutmaya çalışmaktır. Sistemin içerisinde her an bir gözetmen tarafından izlenilmektedir. Fakat gözlenenlerin gözlendiklerini bilmediği bir düzen oluşturulmuştur. Bentham, hapishanenin ıslah edici yönü ile insanların yeniden düzenlenmesi ve iyileştirilmesi bakımından açıklık ve sorumluluk ilkelerine önem vermektedir. Modern teknolojiler ışığında gözetim kuleleri yirmi dört saat gözetleme olanağı sağlayan güvenlik kameralar tarafından izlenmektedir. Binanın birden fazla bölüme ayrılması gözetlenenlerin kendi aralarında iletişim kurmaları engellenmektedir. Burada ki amaç düzenin korunması ve güvenilirliği artırmaktır. Toplumsal alanda kaos oluşturabilecek birçok sistemi kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Örneğin; bu sistem içerisinde olanlar eğer mahkûmlarsa, toplu kaçış girişimi veya yeni suç işleme tasarıları, kendi aralarında bir etkileşim oluşması gibi durumların önüne geçilmektedir. Eğer söz konusu olanlar deliler ise, karşılıklı şiddet kullanma tehlikesi olmayacaktır, eğer kapatılanlar işçiler ise; kavga, hırsızlık, anlaşma, işi geciktiren, onu daha az nitelikli hale getiren veya kazalara yol açan dalga geçmeler olmayacaktır. İktidarın otomatik olarak işleyecektir (Foucault, 2006: 297).

19. yüzyılın sonlarına doğru pek çok araştırmacı panoptikonun yeni bir iktidar biçimi olduğu görüşünde birleşir. Kuşkusuz bu görüşün en öne çıkan savunucusu Michel Foucault'dur. Foucault'nun 1975 yılında yayımladığı "Hapishanenin Doğuşu" adlı kitabında cezalandırma sistemlerini inceler. Bir iktidar biçimi olarak yeniden tanımladığı panoptikon ile cezalandırma ve ıslah etme yöntemleri arasındaki ilişkiyi analiz eder.

Foucault'a göre Bentham'ın panoptikon mimarisi tamamen bir tuzaktan ibarettir. Birey panoptikon sisteminde her yerde görülürken, kendisini gözetleyeni görememektedir. Foucault, görünürlüğü tuzak haline getiren panoptik iktidarı şu şekilde anlatmaktadır:

Sakinlerinde, iktidarın otomatik işleyişini sağlayan, bilincinde olunan ve süreklilik taşıyan bir görünürlük durumu yaratmak. Her şey öyle bir düzenlenmelidir ki, gözetimin eylemi kesikli bile olsa etkileri sürekli olsun; iktidarın mükemmelliği fiilen uygulanmasını gereksiz kılma eyleminde olmalıdır; bu mimari aygıt, kendisini uygulayan kişiden bağımsız bir iktidar ilişkisini yaratan ve sürdüren bir makine olmalıdır; kısacası, sakinler, kendilerinin taşıyıcısı oldukları bir iktidar durumunun tutsağı olmalıdırlar (akt. Lyon,1997: s, 97).

Panoptik iktidar, tüm toplumsal hayatı düzenleyen bir gözetim mekanizması olarak ele alan Foucault, hapishane modelinin en başından beri bireyleri dönüştürmeye yönelik bir proje olduğunu söylemektedir. Buna göre, bilinenin aksine hapishaneler, bireyleri ıslah etme veya topluma daha iyi bireyler olarak yeniden kazandırma mekanı değildir; hapishaneler, suçluların suça eğilimlerini daha da artıran yöntemlerin kullanıldığı yerlerdir (Foucault, 2012: 24). Zira suç olgusu, iktidarın denetim ve gözetim mekanizmalarını meşrulaştıran bir temel dayanak sağlamaktadır ve bireysel korkuyu besleyen “suçlu” algısını kullanarak gözetimin toplumsal kabulüne önayak olmaktadır. İktidar, suç ve suçlu mefhumlarını gündemde tutarak “tehdit” unsurunu gündelik hayatta canlı tutar ve gözetim/denetim karşı olası herhangi bir toplumsal muhalefeti etkisiz kılma aracı olarak elinde bulundurur. Dolayısıyla iktidarın gözetleme pratiği bu yöntem ile bir anlamda kendini sorgulanamayacak şekilde hayatın olağan akışında çok doğal bir uygulamaymış gibi sunabilmektedir.

Gözetim mekanizması günümüz koşullarında gelişen internet teknolojilerinin de sağladığı elverişli zemin sayesinde çok daha ileri bir boyuta geçmiştir. Küreselleşmiş yeni dünya düzeninde, toplumsal yaşam alanına dair bir denetim ve kontrol stratejisi olarak gözetim biçimleri/teknikleri her geçen gün değişmekte, dönüşmekte ve güncellenmektedir. Dolayısıyla gözetim biçimlerini tanımlamak ve/veya açıklamak için üretilen kavramlar ve ifadeler kimi zaman yetersiz kalabilmektedir. Mark Poster, günümüzdeki gelişmeleri, toplumsal hareketlerin ve güncel iletişim teknolojilerinin de etkisiyle “süperpanoptikon” kavramı ile açıklamaktadır. Poster (akt. Bauman, 2012: 55) süperpanoptikon kavramı ile bedenlerimizin, şebekeler, veri tabanları enformasyon koridorlarına çekildiğini anlatır. Bu sebepten, bedenlerimizin deyim yerindeyse “enformatik olarak bağlandığı” bu enformasyon depolayan yerlerden hiçbiri “artık gözlenmekten kaçabileceğimiz ya da etrafına direniş hattı çekebileceğimiz bir sığınak sağlamamaktadır. Süperpanoptikon sisteminde herkes, istediği kişiyi gözetim altından her an tutabilir ve izleyebilmektedir. Keza kendisinin de başkası tarafından izlendiğini bilmektedir.

Günümüz teknolojisiyle birlikte farklı gözetim teknikleri geliştirilmiş izleme boyutları da değişmiştir. İnsanların hareketleri, sokak kameraları, internet, cep telefonları gibi teknolojiler aracılığıyla her an gözetlenip kayıt altına alınmaktadır. Yani mimari bir hapisane değil, her yerde olan sınırsız bir hapisane modeli gerçekleşmektedir (Ergüden, 2007: 9-10).

Bauman'a göre, panoptikonun nihai amacının düzeni sağlamak ve vatandaşların hareketlerini tek bir kalıba sokmaktır. Panoptikon ilk olarak farklılık, tercih ve çeşitlilik karşısında bir silahtır. Süperpanoptikon olarak işlevselleşen veri tabanı ve onun potansiyel kullanım alanlarının önünde ise böyle bir hedef yoktur. Tam aksine veri tabanını destekleyen ve kullananlar kredi ve pazarlama şirketleridir ve kayıtların, kayıt altına alınan insanların güvenilirliklerini, müşteri ve seçici olarak ehil olduklarını onaylamasını, seçmekten aciz olanların zarar verilmeden ya da kaynaklar israf olmadan ayıklandığından emin olmak isterler (Bauman, 2012:59).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PANOPTİK İKTİDAR VE GÜVENLİK PARADİGMASININ YÜKSELİŞİ

3.1. Panoptik İktidar Ve Yönetimsellik

İktidar kavramını ilk duyduğumuzda birtakım siyasal kurumlar akla gelmektedir. Örneğin; devlet, parti, hükümet, ordu vb. siyasal kurumların akla gelmesi bir nevi iktidarın toplumsal alana sızdığının ve toplum tarafından içselleştirildiğinin bir göstergesidir. İktidar sorunu siyasal kuram ve tutum inşalarından, siyaset felsefesinin genel güzergâhına dek pek çok alanda üzerine en fazla kafa yorulan merkezi bir konumu işgal eder. Bu minvalde iktidar üzerine birçok spekülâtif yorum bulunmaktadır. Sözlük anlamlarına baktığımızda genel tanım olarak, ‘bir işi yapabilme, erk veya bir işi yapabilme yetkisi ya da Ahmet Cevizci’nin (1999: 820-840) belirttiği gibi, “Bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği”; veyahut eylemde bulunma imkanı veren hukuki, siyasi ya da ahlaki güç. Kısacası A şahsının, B şahsına istemediği bir şeyi zorla yaptırma ya da onu baskı altında tutma. Yani iktidar başkasının eylemi üzerinde güç sahibi olandır. İktidar mefhumu hakkında kesin bir yargıya varmak olanaksızdır. Ayrıca birçok düşünür tarafından da farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Cemal Bali Akal, İktidarın Üç Yüzü (1998:343-350) adlı kitabında birçok farklı kuramcının ‘iktidar’ tanımlarına yer vermektedir. Örneğin;

Julien Freund iktidarı, gücü kullanan odak olarak görmektedir. Ona göre; güç, bir bireyin ya da bir topluluğun hareket etme ve tepki verme yeteneğidir... İktidar, kestirilebilir olan ya da olmayan çeşitli işlemler boyunca, güçleri kullanabilmek için onları düzenleyen aygıttır.

Georges Burdeau iktidarı, kolektif bilinçten doğan ve aynı zamanda, kümenin sürekliliğini güvence altına almaya, o kümeyi kendisi için iyi olduğunu düşündüğü şeyin arayışı içine itmeye yönelmiş ve gerektiğinde, bu arayışa uygun davranışı üyelere zorla kabul ettirebilecek bir güç olarak görür.

Hannah Arendt ise iktidarı, insanın hareket etme, ama uyum içinde birlikte hareket etme yeteneğine denk düşer. İktidara asla bireysel olarak sahip olunmaz; iktidar bir kümeye aittir ve bu küme bölünmediği sürece ona ait olarak kalır.

Wright Mills'e göre iktidar; siyasetçiler, ekonomistler ve askerlerden oluşur. İktidardaki seçkinler ve onların birliği anlayışı, ekonomik, siyasi ve askeri örgütlerin birbirine koştur evrimine ve öznel çıkarlarının bir noktada birleşmesine dayanır.

Alain Touraine için de iktidar; bazı aktörlerin, diğer aktörlerin tümüne, toplum, toplumun hedefleri, toplumun evrim biçimleri üzerine anlayışlarını kabul ettirme yeteneği.

Max Weber ise iktidarı; genelde bir ya da birden fazla kişinin, bir sosyal eylem içinde, o eyleme katılan başkalarının direnmesine rağmen, kendi iradelerini gerçekleştirme şansıdır ya da iktidar, belli bir buyruğa boyun eğmeye hazır belli kişilerin bulunması olasılığıdır.

İktidar meselesi geçmişten günümüze tartışılmaktadır. Fakat özellikle 20.yüzyılda yaşanan; iki dünya savaşı, soğuk savaş olarak anılan uluslararası güç ilişkileri, anti-kolonyal mücadeleler bu kavramın sosyal bilimlerdeki tartışılma frekansında önemli bir yükselişe yol açtı. Foucault'nun incelemeleri bu açıdan en çok başvurulan iktidar analizlerinin başında gelmektedir.

Foucault, iktidar kavramını incelerken, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi analiz eder ve iktidar ve bilgi arasındaki yaygın görüşü ters yüz eder. Ona göre “genelde bilgiyi biz, iktidar eliyle yapmak istediklerimizi yapabildiğimiz ama o olmadan yapmak istediklerimizin hiçbirini yapamadığımız bir bağlamda düşünürüz. Foucault, bilginin başkaları üzerine yüklenen bir iktidar olduğunu, buna bağlı olarak da başkalarını tanımladığını öne sürer. Ona göre bilgi, özgürleşmenin önünü keserek gözetlemeye, düzene sokmaya, disipline etmeye yönelik bir kip halini alır” (akt. Sarup, 2004: 103). Foucault, bilgi ve iktidar arasındaki ilişkinin çözülebilmesi için ‘özne’ kavramının irdelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özneler, iktidar tarafından disipline edilen, şekillenen, toplumsal alan içerisinde oluşturulan, tarihsel süreç içerisinde değişen, toplumsal yapı sonucunda egemen sınıfın meydana getirdiği ürünler olarak yorumlanmaktadır. Foucault'ya göre özne, iktidar-bilgi arasındaki ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkar.

İktidarı sadece bireyin ötekiler üzerindeki ya da bir grubun ötekiler üzerindeki egemenliği olarak ele almak doğru sayılmayacaktır. İktidarı gücü elinde bulunduran ile ona sahip olmayan ve ona katlananlar arasında paylaşılan bir şey olduğu düşünülmemelidir. Çünkü Foucault'ya göre (2002:43-4), iktidar dolaşımında olan ya da daha doğrusu yalnızca zincir biçiminde işleyen bir şey gibi çözümlenmelidir. O halde bireyin iktidar karşısındaki işlevini şu şekilde yorumlamak yerinde olacaktır: Birey iktidar için bir etmendir, iktidarın karşısında değil, tam aksine iktidarın bir aracıdır. Foucault, özne ve bilgidan yola çıkarak iktidara ulaşmayı hedefler. Ona göre iktidarı anlamak ve ona ulaşmak için, göstergeler ve simgelerin değil, güç ilişkilerinin ve stratejik gelişmelerin çözümlenmesi gerekmektedir. Fakat bu süreçte öznenen vazgeçmek, öznenin kendisinden kurtulmak gerekmektedir. Başka bir deyişle, öznenin tarihsel bir örgü içerisinde kurulmasına açıklık getirecek yeni bir çözümlenmeye yönelmek gerekir. Bu bağlamda Foucault, bilgidan yola çıkarak iktidara ulaşmaktadır. Çünkü, iktidarın bilgiye ihtiyacı vardır. İktidarın işleyişi için bilginin sürekli olarak yayılması gerekmektedir. Bilgi ve iktidar birbirine endeksli bir şekilde ilerleme kaydeder.

Yukarıda da değindiğimiz gibi özneyi çözümlenmek için iktidarı çözümlenmek gerekir. Foucault, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan toplumsala içkin iktidar biçimini 'Biyo-iktidar' olarak tanımlamaktadır. Ona göre 'Biyo-iktidar' yaşamsal alana iki aşamada müdahale eder. Birinci aşama olarak, disiplinci bir iktidarı ele alır. Çünkü disiplinci iktidar, insan bedenine bir makine gibi yaklaşır. Bedenin 'anatomo-politiği' olarak adlandırılan bu biçimin amacı, insan bedenini disipline etmek, daha verimli ve uysal kılarak ekonomik denetim sistemlerini bütünleştirmektir. İkinci aşama ise, bedene bir doğal tür olarak yaklaşır, nüfusu düzenleyici bir denetim getirir. Foucault'ya göre biyo-iktidar'ın kapitalizmin gelişmesinde büyük katkısı vardır; çünkü kapitalizm bedenin üretim sürecine denetimli bir şekilde girmesini ve nüfusun ekonomik süreçlere uygun kılınmasını gerektirir. Biyo-iktidarın gelişmesinde rol oynayan bir diğer önemli husus ise, hukuksal yasa sisteminin yerine normların giderek önem kazanmasıdır. Bu yasa ve normlar sayesinde biyo-iktidar, yaşam üzerine odaklanarak bir normalizasyon toplumu oluşturmaktadır. Normalizasyon toplumundan kasıt ise, insanların normlara uymaya zorlandığı ve onları normalleştiren bir toplumun oluşturulduğu fikridir.

Foucault için önemli olan iktidarın ne olduğu değil, iktidarın nasıl uygulandığıdır. Keza onun için önem arz eden şu sorulardır: İktidar nasıl uygulanmaktadır? Ya da iktidarın etkileri nelerdir? Bu soruları Foucault kısaca şöyle yanıtlamaktadır:

İktidar dolaşımında olan ya da ancak zincir şeklinde işleyen bir şey olarak analiz edilmelidir; iktidar, hiçbir zaman şurada ya da burada yerleşmez, hiçbir zaman birilerinin elinde değildir, hiçbir zaman bir tür varlık ya da mal gibi temellük edilmez. İktidar işler, bir ağ biçiminde işler ve bu ağda bireyler yalnız dolaşıma girmekle kalmaz, aynı zamanda ona boyun eğmek ve onu uygulamak durumundadır. Bireyler hiçbir zaman iktidarın atıl ve onaylayıcı hedefleri değil, tam tersine her zaman iktidarın aracıdır. Başka bir deyişle, iktidar bireyleri geçiş yolu olarak kullanır, bireylere uygulanmaz (Foucault, 2016:107).

Dolayısıyla bireyi temel bir çekirdek, ilkel bir atom, iktidarın uygulandığı ya da cezalandırdığı çoğul ve atıl bir şey olarak; iktidarı da bireyleri böylece bastıran ya da parçalayan bir şey olarak düşünmemek gerekir. Foucault'ya göre iktidar ilişkilerinin kristalleşerek aldığı bu biçimlerden en çok öne çıkanı on altıncı yüzyıldan bu yana sürekli olarak gelişen devlettir. Bu yüzden devlet, genel kanının tersine yalnızca bütünleştirme teknikleriyle işleyen, bireyleri görmezden gelen bir sınıf ya da grubun çıkarlarını gözeten değil; aynı zamanda bireyselleştiren, insanları kurulmuş deneyimlerin öznelere haline getiren, yani “bilinç ya da özbilgi yoluyla kendi dayattığı kimliğe bağlayan” ve bu yolla denetim altına alan bir iktidardır.

20. yüzyılın başlarından itibaren iktidarın yönetme kapsamı da değişmeye başladı. Önceleri iktidarın halk odaklılığının yerine, halk iktidar odağına yerleştirilmeye başlandı. Keza bunun temelinde ‘panoptikon’un bir iktidar metaforu olarak kullanmaya başlanması yatmaktadır. Eskiden tek kişilik ve yüzünü gördüğümüz bir iktidar yerine, ne zaman ve nerede olduğunu bilmediğimiz bir iktidar mekanizması gelişti. Zaman içerisinde iktidar biçimi değişti. Bu değişimi Foucault şöyle yorumlamaktadır:

Feodal tipteki bir toplumda siyasi iktidar esas olarak yoksulların senyöre ve zaten zengin insanlara vergi ödediği, aynı zamanda onlar için askerlik hizmeti yaptığı bir iktidardır. Fakat kişilerin ne yaptığıyla hiç ilgilenilmiyordu, siyasi iktidar sonuç itibarıyla buna ilgisizdi. Bir senyörün gözünde var olan şey, toprak, köyü, köyünde oturanlardı, son tahlilde ailelerdi, fakat bireyler somut olarak iktidarın gözüne gözükmüyordu. Bir an geldi ki herkesin iktidarın gözü tarafından fiilen algılanması gerekli oldu, kapitalist türde bir toplum olsun istendi yani mümkün olduğunca yaygınlaştırılmış, verimli bir üretimle birlikte; iş bölümünde kimilerinin şu işi kimilerinin bu işi yapmasına ihtiyaç olduğunda, halkın direniş hareketlerinin, ataletin

ya da isyanın, doğmakta olan tüm bu kapitalist düzeni altüst etmesinden korkulduğunda, o zaman, her bireyin somut ve kesin gözetlenmesi gerekli oldu (Foucault, 2014:159).

Foucault, panoptizmin ortaya çıkışını orta çağda meydana gelen, veba ve cüzam salgınına bağlar. O dönemde uygulanan yönetimi anlatır. Salgının baş gösterdiği dönemde belli kurallar uygulanmaktadır. Bunlar kişiyi karantina altında tutarak tamamen bir yere kapatmaya yönelik kurallardır. Veba ve cüzam arasında birçok fark görülmektedir. Cüzam, kendisine herhangi bir müdahale edilemeyen ‘kutsallık’ anlamı taşıırken, veba ise tamamen toplumun etki alanı içerisindedir. O dönemlerde tanrının azabına, öfkesine uğradığına kanaat getirilen cüzzamlı kişilerin yalnızca tanrı tarafından iyileştirilebileceğine inanılır. Cüzzamlı kişilerin ancak tanrının acıması sonucu normal hayatına dönebileceği sanılır. Bu düşüncelerden dolayı cüzzamlı kişilerin yerleşim yerlerinin dışında kalmalarına imkan verilir. Yerleşim yerlerinin dışında yaşayan cüzzamları kontrol altına alabilmek için yeni mekanlar inşa edilir. Fakat veba salgınında yaşananlar ise bunun tam tersidir. Vebalı kişiler, şehrin dışında değil, kent merkezi içerisine kapatılmıştır. Kutsallık içerdiklerine inanılan cüzzamlı kişilerin bedenlerine dokunulmazken, vebada durum farklıdır. Veba salgını taşıyan insanlar için birçok kural hazırlandı. Bunlar, insanların ne zaman evlerinden çıkabilecekleri, ne zaman evlerine girebilecekleri, ne zaman nerede bulunabilecekleri, hangi yerleşim yerlerine kimlerin girip giremeyeceği gibi kurallardı. Böylelikle toplumsal yaşam kontrol altına alınarak, gözetim altına alınmaya başlandı (Foucault, 2006:20-30).

Foucault’ya göre bireylerin sabit bir yere kapatıldığı; en küçük hareketlerinin bile denetlendiği; bütün olayların kaydedildiği; kesintisiz bir yazı faaliyetinin merkez ile çevreyi birbirine bağladığı; iktidarın hiyerarşik ve sürekli biçimine göre, hiçbir paylaşım olmadan icra edildiği; her bireyin sürekli olarak saptandığı, incelendiği ve canlılar, hastalar ve ölümler olarak dağıtıma tabi tutulduğu bu kapalı, parçalara ayrılmış ve her noktası itibariyle gözetim altında olan mekan, bütün bu unsurları bütüncül bir disiplin modeli olarak meydana getirmektedir (Foucault, 2013: 292).

Bu açıdan, bir iktidar tekniği olarak disiplin uygulamaları, 17. yüzyılda esas olarak bireyin bedeni üzerine odaklanarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu yüzyılda geliştirilen “gözetim, kontrol, ayırıştırma, mekânsal olarak düzenleme, hesaplama, sınıflandırma ve akılcılaştırma” teknikleri sayesinde bireysel bedenlerin belli bir norma uyumlu hale getirilmesi imkânı ortaya

çıkartılmıştır. Disiplinci tekniklerden önce korku salan ve egemeni görünür kılma üzerine kurulu bir egemenlik tekniği vardı. Disiplinci teknik uygulamaları bireysel bedenleri ayırıştırmak, sıraya sokmak ve gözetlemek suretiyle uzamsal dağılımını ve görünürlük alanlarının düzenlenişini kapsamaktadır (akt. Güven, 2012: 96-97). Güven'nin de belirttiği gibi iktidarın analitik dağıtım yöntemlerinin işlerlik kazanması, bireysel denetim mercileri tarafından gerçekleştirilen işleme ve/veya dışlama mekanizması ile yerine getirilmektedir. Dolayısıyla “deli-deli olmayan, tehlikeli-zararsız, normal-anormal gibi işleme/dışlama parametreleriyle işaretlenen birey “uygun” denetim ve gözetim uygulamasına alınmaktadır” (Güven, 2012: 97).

Foucault'ya göre “disiplinci iktidar” düşüncüyü ve onun pratik sınırlarını ve parametrelerini belirleyerek, normal ve/veya sapkın davranışları tarif edip yaptırıma tabi kılarak yönetmektedir. Tehlikeli sınıflara yönelik ıslah edici kapatma pratikleri olarak, “akıl hastaneleri, hapishaneler, ıslahevleri, gözetim altında eğitim kurumları” ve bir bakıma hastaneler yararlı ve itaatkâr bedenler üreterek toplumsal alanın yapısını belirler. Böylece anormalleri ölçmeyi, denetlemeyi ve düzeltmeyi kendine görev edinen teknikler ve kurumlar bütünü, disiplin paradigmasını işler hale getirmektedir (akt. Güven, 2012: 97-98).

Deleuze, bu bağlamda, Foucault'nun, 18. ve 19.yüzyıllara yerleştirdiği ve 20.yüzyılda doruk noktasına varan, bireyin, her biri kendi yasalarına sahip olan bir kuşatma mekânından öbürüne nasıl geçtiğini “aile, okul, kışla, fabrika, hastane, hapishane” yaygın kapatıp-kuşatma mekânları düzenlemeleriyle ayırt edilen "disiplin toplumları" kavramsallaştırmasının günümüzde dönüştürülmesi gerektiğine işaret eder. Deleuze'e göre, disiplinlerin, 2. Dünya Savaşı'nın ardından ivme kazanan yeni kuvvetler dolayısıyla, genelleşmiş bir bunalıma düşmesini verir. “Eğitim kurumlarında reform, sanayide reform, hastanelerde reform, silahlı kuvvetlerde reform, hapishanelerde reform”, disiplin toplumlarının tükenme çığıdır. Deleuze, disiplin toplumlarını yerinden eden yeni kuvvetleri, "denetim toplumları" olarak adlandırır (akt. Yandaş 2010:218-220). Deleuze'in ifadesiyle, “iktidar, üzerinde iktidar icra ettiklerini, bir gövde halinde oluşturmakta ve bu gövdenin her üyesinin bireyliğini öbeklemektedir” (akt. Yandaş 2010:218-220). Özetlemek gerekirse, Deleuze'ün bakış açısında, “kontrol toplumları” paydaş ve aktüel pratiklerimizi çevreleyen normalleştirici disiplin aygıtlarının yoğunlaşması ve genelleşmesi ile nitelendirilmektedir (Yandaş, 2010:218-220).

Disiplin modelinde sürekli bir gözetleme sistemi devrededir. Yani bakışlar her yerdedir ve teftiş sürekli. Halkı itaatkar kılmak ve yöneticilerin otoriterlerini mutlak kılmak için, toplumsal alanın her yeri, muhafız birlikler tarafından gözetim altına alınmaktadır. Bu uygulama, sürekli bir kayıt sisteminden destek almaktadır. Bunlar temsilcilerin emine, emine belediye meclisi üyeleri veya başkanına verdikleri raporlardır. Kilit altına almaya başladığında, kentte bulunan tüm halkın rolleri belirlenmektedir. Hiç kimseyi dışarıda bırakmayacak bir şekilde, ad, yaş, cinsiyetleri buraya yazılmaktadır. Bunun bir örneği mahalle emine, bir diğeri de gündelik çağrılarının yapılabilmesi için temsilciye verilmektedir. Ziyaretler esnasında gözlenen her şey -ölümler, hastalıklar, talepler, düzensizlikler- not edilmekte; emine ve yöneticilere aktarılmaktadır. Hapishaneler de tam olarak panoptikonun saf göstergesidir. Orada bulunan mahkumlar sürekli bir gözetleme altındadır. Mahkumlar sürekli izlenme hissine kapılarak, gözetleyenin bakışını her daim hisseder. Mahkumlar gardiyanların görebileceği şekilde hücrelere kapatılmıştır ve birçok mahkum bulunmasına karşın, onlarla herhangi bir temas söz konusu değildir. Panoptikonun en önemli işlevi burada görülmektedir. Panoptikonun ütöpik bir kurgu olarak anlaşılması gerektiğini vurgulayan Foucault, bedenlerin iktidar ve egemen güçler tarafından kuşatılmış olmasını her tür özel kullanımdan bağımsızlaşan bir siyasal teknoloji olarak görür. Siyasal teknolojisinden kastı ise, toplumsal alanı empoze ederek, davranışların gözetlenmesidir.

3.1.1. Disiplinden “Yönetime”

Panoptikon bireyleri süzgeçten geçirerek, kimlerin içeride tutulması gerektiğini dışardaki kurulumları analiz ederek belirlemeye çalışır. Foucault da tam olarak panoptikonun temellinde bu işlevselliğin yattığını söyler. Panoptikon ile özdeşleştirdiği ‘verimli nüfusun tespiti’ için üretken bedenleri, üretken olmayan bedenlerden ayıran bir düzenek olarak görür. Dolayısıyla iktidar bir eylemler kümesinin başka eylemler kümesi üstünde etkili olduğu bir bütünsel yapıdır. İktidar, bireylerin davranışlarını ve davranışların mümkün sonuçlarını yönlendirmektedir. Bu yüzden Foucault, iktidarı, bireylerin ya da grupların (delilerin, hastaların, suçluların, çocukların, vb.) davranışlarının yönlendirilme biçimi, yani bir

“yönetimsellik” (governmentality) sorunu olarak tanımlıyor. Bu açıdan yönetimsellik, Foucault’nun iktidar tartışmasının merkezi kavramlarından.

Foucault, yönetimselliğin tarihi olarak adlandırdığı 1977-78 derslerinde iktidar analizlerini geniş bir açıdan ele almaktadır. Foucault, 1976’nın son derslerinde biyo-iktidar hipotezini öne sürerken, bedenlerin disipline edilmesine yönelik normların olduğunu belirtiyordu. Bu normların analizini, “yönetim” kavramı üzerinden yaptığı incelemeler üzerinde yapar. Foucault’ya göre siyasette savaş modeli tarzından yönetim modeline doğru bir dönüşüm olduğunu söyler. Yönetim sanatında önemli olanın aile olduğunu söyleyen Foucault, hükümdarın ve devletin iyi yönetimi aile yönetimine dek uzanır görüşündedir. Yani aile bünyesinde, bireylerin, malların koruması bir yönetim meselesidir. Bu sürekliliğin merkezi, ekonomi terimiyle adlandırılan ailenin yönetimidir (Foucault, 1995:271).

Foucault, yönetim pratiklerinin değişim ve dönüşüm alanlarını irdelemektedir. Yeni yönetim pratiklerini ele alan Foucault’ya göre, orta çağı moderniteye bağlayan süreçte yaşanan radikal kopuş anları betimlenirken, var olanı kavramsallaştırma çabasına etki eden faktörler de incelenmelidir. Foucault, üç temel bileşen olduğunu öne sürer: Güvenlik, toprak ve nüfus (Foucault, 2013:44). Bunlardan kastı ise, her birinin iktidarı anlamada kilit noktası olmasıdır. Her biri iktidarın, düşüncelerini, taktiklerini, yaşantısını, hesaplarını kapsayacak şekilde birbiriyle bağlantılıdır. Foucault yönetimsellik derken şu üç ayrı tanımdan yola çıkmaktadır:

1. Temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan bir bütünü, bu son derece belirli fakat karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümlere ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütün.
2. Batı’nın tamamında, “yönetim” olarak adlandırabileceğimiz bu iktidar tipini diğerleri (hükümler ve disiplin) üzerinde egemen kılmayı çok uzun süredir sürdüren eğilimi.
3. Orta çağ’daki adalet devletinin 15. ve 16. yüzyıllarda idari bir devlete dönüştüğü, yavaş yavaş “yönetimselleştiği” süreci, daha doğrusu bu sürecin sonucu.

Foucault öncelikle iki temel iktidar modelinden bahseder: İlki hukuki ve söylem modelidir. Bu model hükümlerlik, yasa ve yasaklama üzerinde, negatif olarak tanımlanan modeldir. İkinci modelde ise, batıda moderniteyle birlikte kapitalizmin geçirdiği dönüşümlerden bahseder. Bu, ilk modelin yeni iktidar biçimini tam anlamıyla

karşılamayacağını bu minvalde başka bir modelin gerekliliğinden söz eder. Bu model için biyo-iktidar kavramının hem üretken hem de pozitif iktidar ilişkilerini kapsayacağı bir model olduğunu söylemektedir. Foucault biyo-iktidar konusunda yapmış olduğu analizi geniş bir perspektiften ele almaktadır. Güvenlik, toprak, nüfus derslerinde Foucault, Orta Çağ'dan bu yana birbirinin ardından gelen üç iktidar modelinden bahseder. Bunlar: “Hükümrancılık”, “Disiplin” ve “Yönetimsellik”tir. Foucault, söz konusu modelleri devlet nezdinde şu şekilde özetlemektedir:

Önce, bütün bir mukavele ve uyuşmazlıklar oyunuyla birlikte işleyen, feodal bir toprakta doğmuş ve kabaca bir yasa- yazılı ve sözlü yasalar- toplumuna denk gelen adalet devleti; ikinci olarak, 15. ve 16. yüzyıllarda feodal değil sınıra dayalı bir topraktan doğmuş olan, nizamname ve disiplin toplumuna denk gelen idari devlet; ve nihayet toprağıyla işgal eden yüzeyle değil, bir kitleyle tanımlanan bir yönetim devleti-ki burada kitleden kasıt, hacmi, yoğunluğu ve elbette üzerinde yayıldığı ama onun ancak bir bileşeni olan toprakla birlikte nüfus kitesidir. Temel olarak nüfus üzerinde yoğunlaşan ve ekonomik bilgiye dayanıp bunu kullanan bu yönetim devleti, güvenlik düzenekleriyle kontrol edilen bir topluma denk gelir (akt. Keskin, 2016:73).

Bu üç iktidar modeli birbirlerinden beslenerek ilerleme kaydeder. Yani bir sonra gelen bir öncekini reddetmez tam tersine onun tekniklerini alır ve kendine göre uyarlar. Örneğin hükümrancılıkta geçerli olan yasa mekanizması, disiplin toplumu içinde önem arz edebilir. Aynı şekilde yönetimsellik modelinde de hem yasa hem de disiplin teknikleri kullanılır. Tabi burada iktidar biçimleri değişiklik gösterdiğinden dolayı bu teknikleri kullanma biçimleri de değişmektedir.

Foucault, bir dönem tiksintiyle yaklaşılan fakat daha sonraları itibar kazanan Machiavelli'nin Prens adlı metnine bir gönderme yapar. Bu metinde tarif edilen hükümrancılık modelinde hükümrancılık, hükmettiği bütünün dışında, ona dışsal ve ona göre aşkın bir konumda olur. Yani burada önemli olan hükümrancılığın güvenliğidir. Toplumdan beklenen şey ise, kayıtsız şartsız itaat etmektir. Foucault, disiplin toplumunun bundan daha gelişmiş bir şekilde karşımıza çıktığını vurgulamaktadır. Ona göre disiplinci model merkezidir. Mekanı yalıtarak işler, her şeyi kurala bağlar ve hükümrancılık modelinin tam tersidir. Disiplin modeli yapılması gerekeni buyurur. Yönetim modelinin ise, temel hedefi nüfus, kullandığı bilgi biçimi ekonomi-politik ve temel teknikleri ise güvenlik düzenekleridir. Güvenlik düzenekleri sürekli bir

genişleme eğiliminde olur. Yönetimsellik modeli için amaç, olabilecekleri önceden engelleyecek önlemleri almak ya da istenen şeylerin gerçekleşmesi için teşvikte bulunmaktır. Kısaca değinilecek olursa bu üç modelde, disiplin ve hükümlerlik özgürlüğü kısıtlayıcı önlemler alırken, yani kayıtsız bir şekilde teslimiyeti savunurken, yönetimsellikte ise özgürlükleri kısıtlamaktan ziyade, davranışları yöneten, regüle eden bir iktidar mekanizması ortaya çıkmaktadır.

3.2. Neoliberal Güvenlik Paradigması Ve Gözetimde Yeni Stratejiler

Tarih boyunca toplumlar her daim kendilerini güvende hissetmek amacıyla çeşitli arayışlar içerisine girmişlerdir ve bu refleks ile hareket etmeleri birtakım güvenlik endişelerini de beraberinde getirmiştir. Savaş, kriz(ler), tehdit algısı, riskler, yabancı korkusu vb. gibi pek çok etken güvenlik endişesini besleyip büyütüştür ve buna çözüm yolları aramanın altyapısını oluşturmuştur. Bu kısımda, güvenlik stratejiler bağlamında gelişen yeni teknolojiler vasıtasıyla gözetim ve denetimin genişleyen alanı tartışılacaktır.

Geçen yüzyılda devletlerin güvenlik anlayışının çoğunlukla geleneksel metotlara ² dayandığını ifade etmek yanlış sayılmayacaktır. Sandıklı ve Emeklier'e (2011: 25) göre, iki kutuplu dünya pratiğine dayalı Soğuk Savaş konjonktürü güvenlik mefhumunu odağını tanımlamaktaydı. 1945-1990 senelerinin güvenlik literatürüne hakim olan, devletlerin bekalarına yönelik tehlikeler ile mücadele etmeleri amacıyla geliştirmeleri gereken askeri imkan, kabiliyet, kapasite ve stratejilerdir.

Daha çok "biz" ve "öteki" karşıtlığı üzerinden şekilene geleneksel güvenlik yaklaşımı, Sovyet rejiminin çöküşü ile başlayan süreçte ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte dönüşüme uğradı. Katı biz ve öteki yerine, benzerlik ve farklılıkların eşzamanlı olarak iç içe girdiği ve arttığı 21. yüzyıl küresel sisteminde güvenlik ve tehdit tanımlamaları da çeşitlendi.

² "Geleneksel güvenlik anlayışının bu dar ve sınırlı yapısı klasik güvenlik formülasyonunun da çerçevesini çizmiştir: Tehdit = kapasite x niyet. Ancak bu formül, teoride değilse bile uygulamada büyük sorunlar içermektedir. Zira niyet, Hobbesiyen bir anlayışla çoğu zaman "kötü" olarak varsayıldığından tehdit hesaplamaları kapasite üzerinden yapılmakta ve söz konusu güvenlik yaklaşımı, aktörleri ister istemez "güvensizlik sarmalına" götürmektedir. Nitekim Soğuk Savaş yıllarında hem ABD hem de SSCB ulusal güvenlik hesaplarını sadece birbirlerinin kapasitelerine dayandırmışlar ve dolayısıyla birbirlerini sürekli güvensizliğe itmışlerdir" (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 25-26).

Sandıklı ve Emeklier'e göre, "Soğuk Savaşın sona ermesi, küreselleşme olgusu ve 11 Eylül saldırıları aktörlerin risk ve tehdit algulamalarını derinden etkilemiştir. Kitle imha silahlarının (KİS) yaygınlaşması (nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar), KİS'leri atma vasıtalarının gelişmesi (balistik füzeler, uçaklar vs.), terörizmin küreselleşmesi, bölgesel etnik ve dinsel kimlik çatışmaları, ayaklanmalar ve bölünmeler, otoriter yönetimlerin halklarına karşı şiddet uygulamaları, uluslararası organize suçlar, yasa dışı göçler, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, çevre sorunları ve salgın hastalıklar gibi daha çoğaltılabilecek birçok örnek; tehdit algulamalarının değiştiğini ve çeşitlendiğini göstermektedir" (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 37).

Bu stratejik dönüşümlere paralel gelişen teknoloji ve genişleyen küreselleşme olgusu, yeni güvenlik stratejilere yol açtı. Tehdit ve risklerin çeşitlenip derinleşen gündemi güvenlik mefhumunun değişimini beraberinde getirmiş; güvenlik nosyonunun değişip-dönüşen yapısıyla birlikte güvenliğin boyutları ve çerçevesi de genişlemiştir. "Savaş, silahlı çatışma ve kuvvet kullanma halleri dışında ekonomi, enerji, çevre, sağlık, sosyo-kültür ve eğitim alanları da güvenliğin kapsamına dahil olmuştur. Başka bir ifadeyle güvenlik olgusu da bir bakıma küreselleşmiştir" (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 37). Güvenliğin gözetim dünyasının en temel tetikleyicisi olduğunu vurgulayan Bauman ve Lyon'a göre (2016: 115) güvenliği sağlamanın en önemli araçları, görüldüğü kadarıyla yeni gözetim teknikleri ve teknolojileridir:

Bunların bizi belirgin tehlikelere karşı değil, daha müphem ve biçimsiz risklere karşı koruduğu farz ediliyor. Hem izleyenler hem de izlenenler açısından işler epeyce değişti. Bir zamanlar gece nöbetçisinin şehir kapısında beklediğini bilmek sizin rahat uyumanızı sağlıyor olsa bile, aynı şey bugünün "güvenlik"i için söylenemez. Görünen o ki, bugünün güvenliği ironik bir biçimde, güvenlik önlemlerinin koruduğu farz edilen insanların bizatihi kendilerinin şiddetli bir biçimde güvensizlik hissetmesine yol açan yan ürünler olarak -ya da bazı durumlarda kasıtlı politikalar sonucunda- güvensizlik durumları ortaya çıkarıyor (Bauman ve Lyon, 2016: 115).

Günümüz güvenlik paradigması, gündelik hayatımızda sıkça temas ettiğimiz "yabancılar" ve "ötekiler" üzerinden tesis edilmektedir. Yabancı korkusu, gözetim stratejisi yoluyla güvenliği sağlama algısını (yahut yanılığısı mı denilmeli?) beslemektedir. Peki kimdir söz konusu yabancılar ve/veya ötekiler? Yanıtı Bauman'dan alabilmekteyiz. "Öteki komşumuzdur, yanımızdan geçen biridir, aylaktır veya bizi takip eden biridir" diyen Bauman'a göre; sonuçta her yabancı ötekidir. "Ama bu durumda, hepimizin de bildiği gibi şehirde

yaşayanlar birbirine yabancıdır ve hepimizin tehlikeli olduğundan şüphelenilebilir; bu yüzden de hepimiz uçuşan, dağılan ve bilinmeyen tehlikelerin, bir ‘olağan şüpheliler’ kümesi altında toplanıp sıkıştırılmasını bir dereceye kadar istiyoruz. Bu toplama sayesinde tehlikenin uzakta tutulacağını ve aynı zamanda da bu toplamanın bizi tehlikenin bir parçası olarak sınıflandırılma tehlikesinden koruyacağını umuyoruz” (Bauman ve Lyon, 2016: 118).

Güvenlik endişesiyle, gözetim mekanizmalarının günden güne daha çok toplumsal hayatın içerisine sızmasıyla birlikte gözetleyen ve gözetlenen ilişkiselliği de kamu kurumlarından özel alana sirayet etmiş, gözetim ve denetim ziyadesiyle bireyselleşmiştir. Gözetim teknolojilerinin gelişim yönüne dikkat edilirse, yeni gözetim teknolojilerinin genellikle güvenliği temin etmek üzere ortaya çıktığını ve buradan özel sektöre, bireysel kullanıma doğru seyir izlediğini belirten Günaydın’ın da örneklediği üzere, kameraların kullanımı ilk olarak kamu binalarının korunması ve askeri amaçla ortaya çıkmışsa da günümüzde toplumun diğer kesimlerinde de oldukça yaygınlaşmıştır. “Günümüzde bir anne kreşe bıraktığı çocuğunu internet üzerinden izleyebilmekte, şirket sahipleri şirket çalışanlarını sürekli kameralar kullanarak gözetleyebilmektedir” (Günaydın, 2014: 78).

Artık –güvenlik gerekçesiyle- herkesin birbirini rahatlıkla gözetleyebildiği bir toplumsal düzenden bahsetmek mümkündür. Başlangıçta devletlerin askeri amaçla geleneksel güvenlik yöntemlerine başvurduğu süreçten, yeni güvenlik stratejileri yoluyla kamusal alanın kolaylıkla işgal edilebildiği, insanların gözetim araçlarıyla kuşatılabildiği ve özel alanın/mahremiyetin ihlal edilebildiği bir döneme girmiş bulunmaktayız. Yani Sandıklı ve Emeklier’in de işaret ettikleri gibi, 21.yüzyılda güvenlik, sadece askeri bir kavram olmaktan çıkarak büyük ölçüde siyasi ve sosyolojik bir kavram haline gelmektedir. “Güvenliğin askeri boyutunun önemi her geçen gün biraz daha azalırken ekolojik, ekonomik ve sosyolojik boyutlarının önemi artmaktadır. Özgürlük, demokrasi, ekonomik refah ve gelir bölüşümünde adalet gibi kavramların güvenlik olgusuyla ilişkilendirilip, bu konulara güvenlik çalışmalarında yer verilmesi yeni güvenlik paradigmasının politik ve sosyo-ekonomik kimliğini yansıtmaktadır” (Sandıklı ve Emeklier, 2011: 38). Yeni güvenlik stratejilerinin en önemli toplumsal yansıması ve gündelik görünümü, hiç kuşkusuz kapalı devre kameralar üzerinden üretilmektedir.

3.2.1. Yeni Gözetim Teknolojileri

Gözetime yönelik teknolojilerin toplumsal hayata girmesi 11 Eylül sürecine denk gelmektedir. Daha önceki sayfalarda da belirtildiği gibi bu durum gözetimin yeni bir olgu olduğu anlamına gelmemektedir. İktidarlar her dönem toplumun düşüncelerini kontrol etme arayışı içerisine girmişlerdir. Bunu da Althusser'in belirttiği gibi (Althusser, 2002) devletin ideolojik aygıtlarıyla yapmaya çalışmaktadır. Ancak bu yöntem toplumun tümünde istenilen sonucu vermediğinden iktidarlar hegemonyalarını devam ettirmek için bedeni, toplumsal örgütlülüğü kontrol altına alma amacındadır (Özarlan, 2016: 140). Ulus devletlerin ortaya çıktığı dönemlerde söz konusu beden kontrolü panoptikon benzeri modellerle sağlanırken günümüzde genel anlamda internet ve bireylerin gerçek profillerle yer aldığı sosyal ağlar bunun önemli sacayaklarından birisi olmuştur. İktidarlar gözetim teknolojilerine şu amaçlarla gereksinim duymaktadır (2016:141):

1. Günümüzde iktidardaki güç toplum üzerinde hegemonya kurmak ve bu hegemonyasını devam ettirebilmek için bilgiye gereksinim duyar. Bu bağlamda gözetim sistemleri bu bilginin sağlanmasında merkezi öneme sahip araçlardır.
2. İktidardaki güç, toplanan bilgilere dayanarak toplumsal yapılarda, kurumlarda, sistemlerde niceliksel ve de niteliksel değişimler, biçimlendirmeler yapar.
3. Ancak bu bilgi toplama sürecinde toplumdaki bireyler fark gözetilmeksizin gözetlendiği, fişlendiği, denetim altına alındığı için bu gözetim sisteminin yaşamın her alanına sızdığını söylemek mümkündür. Hatta o günün şartlarında çok da bir anlamı olmasa bile ileri de anlam kazanır düşüncesiyle tıne de veriler toplanmaktadır.
4. Bilgi toplama sürecinde iktidar görünmez hale gelmektedir.

Gözetim teknolojileri, kamu ve özel sektör tarafından iki amaca hizmet etmek için kullanılmaktadır. Bunlardan ilki verimlilik olurken ikincisi güvenlidir (2016:142). Özel sermaye için gözetimin ana amacı işçinin daha verimli bir şekilde çalışmasıdır, bu yolla üretimi artırmak hedeflenmektedir. İşçi, işe girişten itibaren “performans” gözetimine tabi tutulmaktadır. Yeterli sayıda ürünü üretemeyen, istenilen çizimleri yetiştiremeyen ya da fazla hit almayan haberleri yazan işçi işten çıkarılmaktadır. Kamu açısından gözetim teknolojilerinin kullanılmasının ana amacı ise güvenlidir (2016:142). Ancak kamu tarafından sağlanmak istenen güvenlik salt ülke sınırlarının ya da iktidarın güvenliği değildir. Kamu yani iktidar

gözetim araçlarıyla kapitalist ekonomik modeli dolayısıyla da ulus devletin temel yapı taşlarından en önemlisi olan burjuvaziyi de korumakla mükelleftir. Bunun yanı sıra kamu tarafından sağlanan gözetim ülke içindeki adli vakaların azalması için de kullanılmaktadır. Örneğin, hırsızlık, cinayet ya da uyuşturucu ticareti gibi suç teşkil eden eylemlerin engellenmesi de gözetim teknolojileriyle donatılmış kamunun görevidir. Burada suç teşkil eden eylemlerin engellenmesiyle iktidarın kendi geleceğini ve bununla birlikte burjuvazinin geleceğini kontrol altına alması arasında iç içe geçmiş bir ilişki bulunmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak; iktidar, sadece yüz kıyartıcı suçların engellenmesine yönelik bir Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE) kamera sistemi kurmamaktadır. Kameralar, toplumun tümünü ve tüm eylemlilikleri görmekte ve bunu kamuya iletmektedir.

Web 2.0 platformu üzerine kurulan sosyal medya ya da sosyal paylaşım ağları da bu çerçevede insanoğlunun kendi ismini kullanarak kendini var ettiği bir mecra olarak ortaya çıkmıştır. Birey temelli olan ağlar geçmişten bugüne geçen sürede, birer sosyalleşme alanı olmuştur. Bireyin arkadaşlarıyla bir araya geldiği, tanımadığı insanlarla konuştuğu hatta ulaşmasının mümkün olmadığı kişilere sesini duyurabileceği bir yapıya bürünmektedir.

Mobil teknolojilerin gelişmesiyle birlikte internet hayatımızda daha çok yer tutmaktadır. Daha önceleri bilgisayarlar aracılığıyla mekâna bağlı olan internet, özellikle cep telefonlarıyla birlikte, herhangi bir yerden ulaşılabilir bir iletişim aracı konumuna gelmiştir. Hâlihazırda günümüzde 3,5 milyardan fazla aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bunun 3,4 milyarı mobil sosyal medya kullanıcısı konumundadır (We Are Social, 2019). Bu oran dünya nüfusunun %45'ine tekabül etmektedir. Bu minvalde sosyal medya hem şirketler için hem de ulus devletler için gözetlenmesi gereken bir mecra haline gelmiştir. Sosyal medya bireylerin herhangi sınıfsal bir ayrıma tabi olmadan var olabildikleri bir ortamdır. Elbette bu durum son yıllarda onaylanmış hesaplarla farklılaşmıştır; ancak sosyal ağlar yine de toplumsal olarak tüm bireylerin katılımına açık olarak yer tutmaktadır. Bu durumun sosyal ağlara erişecek cihaz, internete bağlanmak için gerekli olan internet altyapısı vs. gibi ekonomi politik yönü bir tarafta durmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya bireylerin net çizgilerle ayrıldığı, keskin uçların bulunduğu bir alan olmaktan çok uzaktadır. Bu da onu devasa bir MOBESE haline getirmektedir. Sosyal medya da tıpkı MOBESE gibi tüm sokağı, meydanı ya da genel anlamıyla toplumu izlemektedir. MOBESE'den en önemli farkı ise gözetleme aracı olmasının yanı sıra

kendi içinde bir alternatif yaratılmasına ön ayak olacak etkileşimsel bir yapıya da sahip olmasıdır.

Gözetim ve sosyal medya kavramları tartışılırken akla ilk gelen isimlerden birisi hiç şüphesiz Edward Snowden'dır. Snowden, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ulusal Güvenlik Ajansı'nda analist olarak görev yapmaktayken, ABD'nin kendi halkını, düşmanlarını ve müttefiklerini dinlediğinin ve onlar hakkında veri toplayıp gözetleme işlemi belgelerini The Guardian ve The Washington Post'a sızdırmıştı. Snowden ABD'nin internet aracılığıyla gözetleme yapmak için Prizma (PRISM) adlı programı kullandığını deklare etmişti. Belgeleri sızdıran Edward Snowden, daha sonra Hong Kong'a kaçmış ve burada gerçekleştirdiği sızdırma faaliyetinin belgeseli olan yönetmen Laura Poitras tarafından çekilen Citizenfour'da oynamıştı. Snowden'ın belgeselde belirttikleri ve söz konusu gazetelerde çıkan haberler sosyal medya ve gözetim yakınsamasında önemli bir yer tutmaktadır. Snowden'ın sızdırdığına göre Amerikan hükümeti Prizma adlı programla, Google, Facebook ve Apple gibi Amerikan internet devlerinin verilerine ulaşabilmektedir (MacAskill ve Topham, 2019).

Ben izlenmeden önce internetin nasıl olduğunu hatırlıyorum, insanlık tarihinde daha önce eşi benzeri yok. Dünyanın bir köşesindeki çocuklar eşit bir tartışmada bulunabiliyordu... Zaman içinde bu modelin insanların kendi görüşlerinin polisliğini yaptığı modele dönüştüğünü gördük. Siyasi bir partiye bağış yaparlarsa ya da bir tartışmada ters bir şey söylerlerse listeye girmekle ilgili espriler yapmaya başladılar. İzlenmek artık beklentisi içinde olduğumuz bir şey haline geldi (Poitras ve Greenwald, 2014).

Snowden'ın belirttiğine göre internet üzerinden yapılan gözetim insanlar tarafından beklenen bir durum haline gelmiştir. Bu durumun insanların bilgi anlamındaki keşiflerini daralttığını belirten Snowden, kendisinin ve çevresindekilerin entelektüel özgürlüğünün kısıtlanmasını istemediğini belirtmektedir (Poitras ve Greenwald, 2014). İktidar için toplum disipline edilmesi gereken bir nesne olarak öne çıkmaktadır. İktidar, bu nesneyi gözetlemekte ve toplumsal bilinç yapısında iktidarın gözünü içselleştirmektedir (Çoban, 2016:119). Snowden'ın şu sözleri bu noktada Barış Çoban'ın söyledikleriyle uyumaktadır:

Her dijital iletişimi her telsiz iletişimini her analog iletişimi tespit edebilecek sensörler var ellerinde. Temel olarak insan ve bilgisayardan bilgisayara iletişimler, cihaz tabanlı iletişimler... Bunların hepsi otomatik olarak hedef gözetmeden alınabiliyor (Poitras ve Greenwald, 2014).

Snowden'ın belgesel esnasında internete bağlandığı sırada görsel tespit olmaması için başını örtü ile örtmesi gözetimin internet aracılığıyla hangi boyuta geldiğine büyük bir örnek teşkil etmektedir. Öte yandan internet ve buna bağlı olarak büyük veri şirketleri düşünüldüğünde gözetimin sadece iktidarlar tarafından yapılmadığını söylemek olağandır.

Yeni medya teknolojileri ve kitle iletişim araçları her dönemde farklı yöntemlerle de olsa kitleleri gözetlemişlerdir. Örneğin Dan Laughey bu konuda televizyonu ele almaktadır. Laughey televizyonun kitleler üzerinde denetim ve gözetleme imkanı hale getirdiğini söylemektedir. Laughey televizyonun söylemin gücü ile istediği bilgileri doğru, istemediği bilgileri ise yanlış olarak bireylerin algılarında sınıflandırdığını söylemektedir (Laughey, 2010: 114-115).

Yeni medya teknolojilerinin gündelik yaşamımıza girmesiyle bu teknolojilerin önemli gözetleme araçları haline geldiğini söylemek mümkündür. Lyon'un da ifade ettiği gibi "Gözetlenen toplumun yükselişi, bütünüyle kaybolan bedenlerle ilgilidir" Sanal dünya gerçekliği ile birlikte bedenler silik hale gelmiş, internette bedenler yerini sembollere bırakmıştır. Moderniteyle birlikte hayatımıza giren bu süreç, zaman-mekan farkının ortadan kalması ile yaşam, algılama gibi birçok yönden insanlığı etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan araçlar (telefon, bilgisayar, internet, kredi kartları vs.) fiziksel iletişim zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Kişilerin kişisel verileri, özel hayatlarına dair bilgi ve belgeler söz konusu bu araçlara yüklendikçe sınırlar daha da belirsiz hale gelmiştir (Lyon, 2018: 33-37). Yeni teknoloji kullanımında bireyler indirdikleri bir uygulamada kişisel verilerini şirketlerle paylaşmaktadır. Dolayısıyla birçok kişi farkında olmadan şirketlere kendilerini gözetleme imkânı vermektedir. Toplumsal hayatta birçok alanın dönüşüm içinde olduğu bilinmektedir. Bu alanlardan biri de kuşkusuz gözetimdir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte gözetimin maliyeti de ucuzlamaktadır. Yeni medya gözetim amaçlı sosyal yapı üzerine çokça gizli ve kimliksiz göz eklemektedir. Her bir kullanıcının internet üzerindeki adımı farklı farklı gerekçelerle izlenmektedir. Gözetim sadece iktidar ya da sermayenin "zor"a dayanarak sağladığı bir fayda değildir. Konum tabanlı uygulamalar aracılığıyla ya da konum özelliği bulunan uygulamalar vasıtasıyla, bireylere bulunduğu yeri bildirme "özgürlüğü" sunulmaktadır. Bu çerçevede birey kendisini platformu kullanan diğer üyeler tarafından da

gözetlenebilir kılmaktadır. Ayrıca, uygulama indirmelerinde geliştiricilerin istediği izinlere de bakıldığında bireyin gözetlemeye “rıza” gösterdiği düşünülebilir bir durum haline gelmektedir.

3.2.2. Kapalı Devre Kameralar Ve Mekanın Dönüşümü

Gözetim nosyonunun gündelik yaşama dahil olma hikayesi yeni değildir. İnsanlar, her daim eylemlerini denetim altında tutmak ve kat ettikleri gelişmeleri izleyebilmek ya da muhafaza edebilmek adına birbirlerini gözetlemişlerdir. Ancak günümüzde gözetim değişen, dönüşen teknik yapısıyla tartışmalardaki yerini daha da genişletmektedir. Gözetimin, günümüz yeni dünya düzeninin en önemli boyutlarından biri olduğunu ve pek çok ülkede insanların gözetimin onları nasıl etkilediğinin fazlasıyla farkında olduklarını belirten Lyon’a göre, yalnızca Londra ve New York’ta değil, Yeni Delhi, Şanghay ve Rio de Janeiro’da da kameralar kamusal alanların bilindik görüntülerinden. Tüm dünyada, havaalanlarını kullanarak yolculuk edenler sadece 20. yüzyılın pasaport kontrolüne değil, 11 Eylül’den beri hızla artan vücut tarayıcıları ve biyometrik denetleyiciler gibi yeni cihazlara da razı olmaları gerektiğinin bilincinde. Bunlara güvenlik meselesi denilip geçilse bile, rutin ve sıradan alışverişlerle veya internet kullanımı ve sosyal medya içinde yer almakla alakalı diğer gözetim biçimleri de gittikçe yaygınlaşıyor. Sanal alışverişten binalara girişe kadar birçok durumda parola girmek, kimlik göstermek ve şifreli kontrol biçimleri kullanmak zorunda kalınıyor. Google, aramalarını devamlı kaydetmek suretiyle özelleştirilmiş satış ve pazarlama stratejileri geliştiriyor (Bauman ve Lyon, 2016: 11-12).

Teknolojik gelişmeler ve yeni iletişim araçları, toplumsal denetimin ve gözetimin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Lyon’un (2016: 15) deyişiyle ifade etmeye çalışırsak, iktidarın artık elektronik teknolojiler vasıtasıyla ifade bulduğu günümüzdeki değişken ve mobil örgütlenmeler, duvarları ve pencereleri (sanal "güvenlik duvarları" ve "pencereler" hariç) büyük ölçüde gereksiz kılıyor. Bu doğrultuda gözetim mekanizması, küreselleşmiş bir dünya düzeni içerisinde zaman ve mekandan bağımsız olarak *akışkan* bir şekilde işlev görüyor. Kamusal alan ile özel alan arasındaki hat giderek muğlaklaşmaktadır. 1970’lerden sonra refah devleti anlayışının suç kontrolü alanındaki yetersizliği nedeniyle kontrol teorilerinin ön plana çıkmaya başladığını ifade eden Derican’ın da (2012: 41) belirttiği

üzere, bu maksatla refah devleti döneminde bireysel sapkına yönelik dikkat, kontrol teorileriyle oluşan proaktif bir anlayışla tüm toplum bireyelerine yönelmiş ya da Stanley Cohen'in deyimiyle "balık ağı genişletilmiştir" (akt. Derican, 2012).

Gözetim aracılığıyla kamusal alanın ilgası meselesi gündeme geldiğinde, şüphesiz bu durumun gündelik yaşamda en somut biçimde kendini hissettirmesi, kapalı devre kameralar üzerinden en çok ön plana çıkan örneklerdendir. Türkiye'de MOBESE olarak adlandırılan kapalı devre kamera sistemlerinin bir yandan trafik ve çevre güvenliğini sağlamada caydırıcı bir rol oynarken yani "koruma" misyonunu yerine getirirken, bir yandan da sizin ne zaman nerede olduğunuzu belirleyerek ve çoğu zaman aracınızdaki diğer kişileri de görüntüleyerek "kontrol" görevini de üstlenmekte olduğunu belirten Derican'a (2012: 43) göre, iletişimin denetlenmesi yoluyla suçluların yakalanması toplumun genel huzur ve düzenini sağlamak için suçla mücadelede kullanılan etkili bir yöntem olması itibariyle koruma misyonunu gerçekleştirirken, önleme amaçlı iletişimin denetlenmesi türüyle de kontrol görevini sağlamaktadır.

Kamera kullanımının temel gerekçelerinden biri olarak, olası suçları önleme ve suç oranını düşürme gösterilmektedir. Günümüzde neredeyse artık dünyanın birçok bölgesinde yaygın şekilde kullanılan, gündelik hayatın bir parçası olan ve bu haliyle sıradanlaşan kapalı devre kameralar, toplumsal düzeni sağlamak, bireylerin kendini güvende hissetmelerine hizmet etmek ve suça yönelik faaliyetlerde caydırıcı unsur olarak kullanılmak suretiyle kamusal alanın vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Ancak "güvenlik" gerekçesiyle toplumsal yaşamın bir parçası olan (bu yönüyle de kamusal alanın ihlaline zemin hazırlayan) kapalı devre kameralar, yapılan araştırmaların da ortaya koyduğu üzere, düşülenin aksine suç oranında ciddi bir değişim sağlamadığı bulguları göze çarpmaktadır. Konunun bu boyutuna da dikkat çeken ve İngiltere örneğine değinen Yıldız ve Erkul (2006: 3); Londra'da yaşayan insanların, günde ortalama 300 defa kameralara takıldıklarını ve Londra'daki çift katlı otobüslere 2002 senesinde "gözleyen gözlerin altında güvendesiniz" yazılı ilanlar verildiğini ancak yapılan araştırmalarda kameraların suç oranında kayda değer bir düşüşe sebep olmadığını belirtmektedir:

İngiltere'de kamera kullanımı 1960'larda başladı. Kaçak çöp dökmeden, soygun ve vergi kaçakçılığına kadar pek çok suçu kayıt etti. Toplam 4.200.000 kamera mevcut. Londra'da ise 500.000 kamera. 14 kişiye 1 kamera düşmekte. Son 10 yılda 500.000.000 pound harcama

yapılmış. Yapılan araştırmalar, kameraların suç oranında kayda değer bir düşüşe sebep olmadığını göstermiştir (Yıldız ve Erkul, 2006: 3).

Toplumsal yaşamın ve gündelik pratiklerin kameraların kullanımı vasıtasıyla gözetleme mekanizması ile iç içe geçişini en iyi yansıtan örneklerden biri hiç şüphesiz “Truman Show” filmidir. Bu filmde, Panoptikon, Superpanoptikon ve Sinoptikon’un iç içe geçtiğini ifade eden Öztürk’e (2013: 147-48) göre, kameralar yoluyla bilgiler devamlı işlenmekte, reklam bindirmeleri yapılmakta, kurgular araya sokulmakta kısaca gözetlenen dünya söylemsel işleminden geçirilmektedir ve bilgiler sınıflandırılmakta, işlenmekte ve şov için tehdit arz ettiği düşünülen kişiler şov dışına alınmaktadır. Enformasyon ve iletişim teknolojileri hem Panoptik hem de Süperpanoptik düzeyde işlev görmektedir:

Kasabada 5.000 kamera bulunmaktadır. Bu kameralar sokaklar, evler, parklar, deniz sahili, devlet kurumları, kamusal kurumlar ve özel yerler dahi her yere yerleştirilmiştir. Kameraların başında Panoptik mekânizmanın gözetleyicileri bulunmakta, gece gündüz gözetleme görevlerini yapmaktadırlar. Gözetlenildiğini bilmeyen tek kişi Truman’dır. Adı üzerinde o, “True” “Man”dır, yani kasabada aslında gerçek olan tek şeydir, diğerleri Truman’ı kontrol etmekle ve izlemekle görevli olan aktörlerdir ve hepsi rol yapmaktadırlar. Böylece Truman, birkaç katlı gözetlemenin nesnesi olmaktadır. İlk katta, kasabalılar, ikinci katta kasabalıları da gözetleyen kamera başındaki gözetleyiciler, üçüncü katta Truman’ı, Truman’ı gözetleyen kasabalıları ve bütün bunları gözetleyen bekçileri de gözetleyen şov yöneticisi ve dördüncü katta bütün bunları izleyen televizyon başındaki izleyiciler (Öztürk, 2013: 148).

Günümüzde Panoptik modelin ortadan kalkmadığına işaret eden Öztürk’e göre, Panoptikon, Superpanoptikon ve Sinoptikon modelleri ile birlikte varlığını devam ettirmektedir ve Panoptikon’un sadece biçimi değişmiştir. Günümüzde işyerlerinde gözetlemeyi sağlayan kameralar, odalar arasındaki görünürlüğü sağlayan şeffaf bariyerler Panoptik mekânizmanın değişik biçimleri arasında kendisini gösterir. Ancak her alana yerleştirilen kameralar, kredi kartları, cep telefonları, internet, hatta dijital televizyonlar Superpanoptikon modeline geçtiğimizin kanıtlarını sunar (Öztürk, 2013: 149). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, artık bu dönemde geleneksel gözetim teknikleri terk edilmiş, fiziki güç kullanımı ve klasik baskı yöntemine eskisine oranla daha az ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin katkısıyla modern gözetim araçları, bireylerin gündelik deneyimleri içerisine günden güne daha çok sızmaktadır:

Bu sebeble internet çağının toplumunu ne tek başına daha çok demokrasinin, bireyselliğin ve daha çok özgürlüğün toplumu olarak tanımlamak, ne de gizliliğin tümüyle yok olduğu Orwellvari bir toplum olarak nitelendirmek mümkündür. Muhtemelen önümüzdeki dönemde, özgürlük ve gözetim arasındaki çelişki, diyalektik bir süreçte karşılıklı olarak birbirlerini besleyerek, yeni sentezler oluşturacaklardır (Bozkurt, 2000).

İktidarın toplumu kontrol altına alabilmek gayesiyle, içerisinde yaşanan çağın teknoloji bağlamında iktidar mekanizmaları ürettiğini belirten Çoban'ın da anımsattığı gibi, kapitalist iktidar yapısı, teknolojik gelişim ile birlikte geçirdiği değişimi iktidar biçimlerine de yansıtır; Toplumsal beden iktidar için disipline edilmesi gereken bir nesnedir, iktidarın gözü süreğen olarak bu bedeni gözetlemekte, toplumsal bilinç yapısında iktidarın gözünü içselleştirmektedir (Çoban, 2016: 119). Sonuç olarak, her ne kadar modern iktidar pratikleri ve gözetleme teknikleri, toplumsal alanın “özgür“ bir alan olduğuna ilişkin kitleleri inandıracak politikalara hanel gelmemesini ve bireylerin bu önkabulle hareket etmesini sağlamak amacıyla otoritesini “görünmez“ bir kılıf altına saklamaya çabalasa da, bu durum ‘özgürlük yanılsaması‘ gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır³. Bilhassa günümüzde sosyal yaşamın pek çok noktasında karşımıza çıkan kapalı devre kameralar ve bu doğrultuda kamusal alanın ilgasına zemin hazırlayıcı modern gözetim teknikleri, söz konusu yanılsamanın en çarpıcı örneklerinden biridir. Gözetim olgusu güvenlik kaygısıyla birlikte bireyleri toplanma alanlarına kadar girmiştir, bir dönemim kamusal alanları olan (kafeler, kıraathane) kapalı devre kameralarla birlikte gözetlemenin tahakkümü altına girmiştir.

3.3. Güvenlik Mi Özgürlük Mü (?): Üniversite Mekanının Dönüşümü

Üniversite kavramı her gündeme gelişinde, kaçınılmaz olarak “özgürlük” tartışmaları da beraberinde gelmektedir. Zira hak ve özgürlükler meselesi üniversitenin temel harcını oluşturmaktadır. Bu bölümde özerk kurumlar olarak üniversitelerin akademik özgürlük ve bilimsel üretim merkezleri olma vaadiyle ortaya çıkışı temel dayanak noktası haline getirilip,

³Toplumsal yaşamın özgür bir alan görüntüsü yanılsamalıdır. Toplumsal yaşam gerçekte, askeri bir düzenin ve ayrıca bir hapishane mantığının yansımalarını barındırır. Tek merkezden yönetilen, herkesin belli kurallar içerisinde, davranışlarının neden ve sonuçlarını sorgulamadan, hareket ettiği bir toplumsal düzen, toplumsal bireylerin nesneleştirildiği, yani yok edildiği bir duruma gönderme yapar (Çoban, 2016: 119)

kapalı devre kameralar örneği üzerinden üniversite denilen kurumların özgür mekanlar olup olmadığını tartışılacaktır. Ancak bu tartışmaya geçilmeden önce, üniversite kavramının etimolojisine değinmekte fayda vardır.

“Üniversite” kelimesi, “universitates” kavramının evrilmesi ile oluşan Latince “universitas” kelimesinden oluşmaktadır. “Universitas” kavramının, lonca hecesinin karşılığı olup, hür ve ortak faydaları olan kişiler topluluğu anlamında olduğunu aktaran Antalyalı’ya göre, günümüzdeki anlamı ile üniversiteler, son dönem 11. yüzyıl ve 12. yüzyıl Orta Çağ Avrupa’sında ele alınmıştır (Antalyalı, 2007: 25-26). Üniversitenin, Eflatun ve Aristo’nun hiçbir politik ve dini baskı unsuru olmadan öğrencileri ile felsefi tartışma yarattıkları ortamdan esinlenerek günümüze kadar evrensel ölçekte bağımsız ve tüzel kişiliğe sahip kurumlar olarak “universitas”ın üniversite adını aldığı belirtilmiştir.⁴ Üniversiteler, felsefi tartışma ortamında akıl sürecini duygusal sürecin önüne alarak kişilerin olayları görerek ve tartışarak farkına varılabilirliğini sağlayan ortamlar olarak tarif edilir.⁵

Bilgiyi ve bilimsel verileri üreten mekanlar olarak üniversiteler, toplumların gelişiminde, yükselmesinde ve çağdaş evrensel değerlere erişmesinde mühim bir rol üstlenmektedir. Toplumsal refah ölçüsü, ekonomik gelişmişlik durumu ve sosyo-kültürel ilerleme hali üniversitelerin niteliğiyle bağlantılı olabilmektedir. Üniversitelerin toplumun sorunlarını çözmeye mühim bir konuma sahip olduğunu ve yetiştirdiği insan gücüyle toplumdaki cahillik, işsizlik, bilgisizlik gibi problemlere çözüm üretmekte ve insanları bilinçlendirerek, yeniliklere açık olmalarını sağlayıp çağdaşlaşmaya öncülük ettiklerini belirten Tural (2011: 7), üniversitelerin temel fonksiyonlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Bilgi ekonomisi ve toplumun destekleyicisidir.
- Ekonomik istikrarın önemli bir unsurudur.

⁴(bkz. vikipedi üniversite tanımı, [⁵İlk Üniversite "Konstantinopoli Üniversitesi", 425 yılında yükseköğrenim kurumu olarak 425 yılında imparator naibi III. Michael tarafından 849 öğrenci tarafından öğrenci loncası olarak kurulmuştur. Bugünkü anlamda ilk üniversitelere Abbasiler döneminde Bağdat’ta rastlanır. Eski Yunan ve Roma dönemlerinde bazı yüksek eğitim ve öğretim teşkilatları olmasına rağmen bunların bugünkü anlamda üniversite niteliği yoktur \(vikipedi, e.t., 25.12.2019, \[https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvw5xuaXZlcnNpdGU\]\(https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvw5xuaXZlcnNpdGU\),\)\).](https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvJUMzJTlDbml2ZSJzaXRl, e.t., 25.12.2019)</p>
</div>
<div data-bbox=)

- Bölgenin sosyal yaşamının temel gücüdür.
- Kültürel kaynakların temelini oluşturur ve güçlendirir.
- Bölgenin uluslararası işbirliği ve dışa açılmasında etkilidir.
- Yenilikçi aktiviteler ve girişimciliğin temel kaynağıdır (Çetin, 2007: 219'dan akt. Tural, 2011: 7).

Üniversitenin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği merhalelere, edindiği misyonlara ve tüm bunların bileşimi olarak meydana gelen müktesebatlara dönüp bir göz atmak konuya derinlikli bir bakış açısı katmak bakımından anlamlıdır. Zira üniversite mekanının dönüşüm serüvenini, “özgürlük” ve “güvenlik” gibi anahtar kelimeler bağlamında tartışmaya açmak, daha da ötesinde bu tartışmaya elverişli bir zemin oluşturmak gayesiyle söz konusu tarihsel süreçte değinmek pek kıymetlidir. Üniversitelerin tanımlanma şekline bağlı olarak gelişen çeşitli yorum farklılıkları, üniversite tarihine ilişkin değerlendirmeleri de etkilemektedir ve dolayısıyla üniversite tarihi kadim bir tarih anlatısına dönüşebilmektedir. İlk üniversitelerin kuruluş öyküsüne geçmeden önce, bu üniversitelerin fikri altyapısı ve eğitim sistemlerinin temeli mahiyetindeki Antik Yunan’da eğitim anlayışına göz atmak yerinde sayılacaktır.

Antik Yunan’da düşüncelerin aktarım yolu, eğitim sistemi ve öğretme modeli gündeme geldiğinde, “akademi” kavramı akla gelmektedir. En geniş ve basit anlamıyla günümüzdeki “yükseköğrenim kurumu” olarak sadeleştirebileceğimiz akademi kavramı, adını etimolojik açıdan Atina yakınlarındaki “Akademeia” adlı bir zeytinlikten almaktadır.⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere, Antik Yunan’da eğitim zeytin bahçelerinde yapılır ve antik çağ filozofları zeytin ağaçları altında derslerini verirlerdi. Bu çerçevede kuşkusuz en çok ön plana çıkan Antik Yunan filozoflarından biri Platon’dur. Bu bahçelerde, Platon takipçileriyle bir araya gelir, sohbet eder; matematik, yönetim biçimi ve doğa bilimleri gibi çeşitli konularda dersler verirdi. Bu vasıtayla Platon’un oturumları felsefe öğretme yöntemine dönüştü ve bugünkü anlamıyla akademinin de temelleri atılmış oldu.

Günümüzdeki anlamı ile üniversitelerin ise, son dönem 11. yüzyıl ve 12. yüzyıl Orta Çağ Avrupa’sında gündeme geldiğini belirten Antalyalı’ya (2007: 26) göre, her ne kadar “universitas”, “üniversite” kavramını doğurmuş olsa da, Orta Çağ Avrupa’sında kullanılan “univarsitas” terimi modern anlamdaki “üniversite” teriminin tam karşılığı değildir. Esasında

⁶(Daha detaylı bir etimolojik açıklama için bkz. <https://en.wikipedia.org/wiki/Academy>, 08.02.2020)

genellikle öğrencilerin ve/ya öğretmenlerin bir loncası anlamına gelecek şekilde kullanılan bu kavram, çoğunlukla, İngilizce’de “corporation” olarak ifade edilen (yani tüzel kişi, dernek, kurum gibi) bir anlamda kullanılmıştır.

Modern anlamda bilinen üniversite kavramına daha çok denk düşen kavram, Orta Çağ Avrupa’sında kullanılan “Studium Generale” olmuştur. “Universitas” kavramını da çerçevesine dahil eden bu kavram, uzun bir dönem boyunca ilk üniversiteler için kullanılan genel bir ifade olarak bilinmektedir. Hatta “studium” mefhumunun kullanımını, Orta Çağ Avrupa’sında kurulan ilk üniversite olarak kabul edilen, köklü bir maziye sahip Bologna Üniversitesi’nin resmi internet sitesinde yer alan tarihçe bölümüne girildiğinde hala görülebilir.⁷ Batı dünyasının ilk üniversitesi niteliğindeki Bologna Üniversitesi’nden sonra sırasıyla Paris ve Oxford Üniversiteleri kurulmuştur. Bu üniversitelerin kuruluş öykülerindeki temel motivasyonu Antyalı (2007: 27) kısaca şu şekilde aktarmaktadır:

Bu üç üniversite özellikle finansman boyutuyla kategorize edilmektedir. Bologna Üniversitesi öğrenci loncası tarafından kurulmuş ve öğretmenlerin maaşlarını öğrencilerin karşıladığı bir üniversite olmuştur. Paris üniversitesi daha çok öğretmen loncası niteliğindedir ve öğretmen maaşları kilise tarafından karşılanmıştır. Devlet desteği ile kurulan Oxford Üniversitesi’nde ise öğretmen maaşları devlet tarafından karşılanmıştır (Wikipedia, 2006’dan akt. Antyalı, 2007: 27).

İlk üniversiteler, buldukları ülkenin ve kıtanın her köşesinden öğrenci kabul etmesi, onların evrensellik özelliği kazanmasını da beraberinde sağlamıştır. Teoloji, hukuk ve tıp gibi alanlarda eğitimlerin verildiği bu üniversitelerde, azımsanmayacak sayıda hocalar tarafından pek çok konunun öğretilmesi söz konusu olmuştur. Bu bakımdan, “Orta çağ üniversiteleri; yönetim, müfredat, ders kitapları, kütüphaneleri, eğitim yöntemleri ve süreçleri, verdikleri belge ve diplomaları ile uyguladıkları yöntemler bakımından, bugünkü üniversitelere temel oluşturmuşlardır” (Ülgen, 370: 2010’dan akt. Saklı ve Akbulut, 2017: 16). Ezcümle, ilk üniversiteler kuruluş misyonları ve yapısal özellikleri göz önünde tutulduğunda, pek çok yönden günümüz üniversitelerin temeli olma vasfındadırlar. Bu üniversitelerin, mevcut bilgiyi tartışarak, yorumlayarak, gruplandırarak öğrenciye aktarmayı, yani eğitimi esas almış

⁷(Bkz.,<https://www.unibo.it/en/university/who-we-are/our-history/the-numbers-of-history>, (08.02.2020))

olduklarını belirten Saklı ve Akbulut (2017: 16), üniversitelerin yapısal oluşumunu bahsi geçen üniversitelere borçlu olduklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Yeni şeyler bulmakla, icatlarla, buluşlarla uğraşamadılar, çünkü araştırma yapmak onların gündeminde yoktu. Ancak, üniversitelerin yapısal oluşumu; fakülteler, kolejler, dekanlıklar ve rektörlükler şeklinde ana hatlarıyla bu üniversitelerde ortaya çıkmıştır. Uzun süre önemli işlevler üstlenen birinci kuşak üniversiteler, XV. yüzyıldan itibaren başlayan bir değişim sürecinin sonunda XIX. yüzyılın başında yerini yeni bir üniversite modeline bırakmıştır (Saklı ve Akbulut, 2017: 16).

Orta Çağ'ın son dönemleri itibariyle, kendi kendilerini yöneten niteliğiyle ön plana çıkan ilk üniversiteler, yeni çağın değişen koşullarının da etkisiyle bu anlamda giderek değerini yitirmeye başlamıştır. Bu durum, statükocu bir anlayışın oluşmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda üniversite sayısında da günden güne artış yaşanmıştır. Ancak bu dönemde, üniversitelerin yaygınlaşmasının temelinde yatan nedenlerden biri olarak mezhepsel rekabetin bir aracı gibi kullanılması da göze çarpmaktadır. Örneğin Antalyalı'nın (2007: 29) aktardığı bilgilere göre, Orta Çağ sonlarında dönemin getirdiği politik ve dini değişimler, üniversiteleri yerel güçlere daha bağımlı bir hale getirmiştir:

1500'lü yıllardan sonra açılan üniversitelerin önemli bir kısmı, Katolikler ile Protestanlar arasındaki rekabetin ürünü olarak nitelendirilebilir. Katolikler 1800'lü yıllara kadar 95 üniversite kurmuşlar, Protestanlar ise 42 üniversite kurmuşlardır. Bu mezhepler üniversiteleri, mezhep yaygınlaştırma faaliyetlerinde önemli bir araç olarak görmüşlerdir. Özellikle Protestanlık üniversitenin Kuzey Avrupa'ya yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Öztunalı, 2001'den akt. Antalyalı, 2007: 29).

Üniversitelerin artan mali ihtiyaçları da üniversiteleri, harici oluşumlara ve yerel güçlere bağımlı hale getiren gerekçelerden biri olarak gösterilebilmektedir. Bu minvalde üniversitelerin evrensellik ve ulusüstü özelliği ile ön plana çıkması da kuşkusuz zarar görmüştür. Rönesans dönemi ile birlikte ise üniversiteler *ulusallaşma* süreci içerisine girmiştir. Bu bağlamda üniversiteler milli kültür ve değerlerin üretimine elverişli ortam sağlayan, bunun taşıyıcılığını yapmaya katkı sunan kurumlar olarak dönüşmüştür. Bu durumun en belirgin olduğu örnek *Grandes Ecoles*'dir. Fransız Modeli olarak literatürde yer alan *Grandes Ecoles*, Fransa ulusunun gelişimi ve ilerlemesi amacıyla bu kurumlardan nitelikli eleman temin edilmesi ve yetiştirilmesinin sağlanması için yeni bir yapılanma olarak gündeme gelmiştir. Modern üniversitelerin köklerine ilişkin bir başka önemli örnek de *Humbolt Modeli*'dir. Antalyalı'nın

(2007: 32) da belirttiği gibi, her ne kadar üniversite düşüncesi zaman içerisinde çeşitli revizyonlara uğramış olsa da, 19. yüzyıl başlarında tohumları atılan Almanya modeli modern üniversitenin köklerinde önemli bir yer teşkil eder vesadece araştırma faaliyetlerini üniversitenin temel misyonları arasına almış olması bile, üniversiteler adına başlı başına devrim niteliğinde bir gelişmedir:

Humboldt'un üniversite konsepti Alman idealizminin felsefi esasları üzerine temellenmiş farklı unsurları bütünleştirir. Bunlardan ilki, bilim ile eğitim fikridir. Bunun anlamı, tasarlanmış bir amaca sahip olmadan ve bölümlere ayırtmadan üniversitenin ürettiği bilginin başlı başına eğitimsel bir değer ifade etmesidir. Diğer unsurlar ise, eğitim ve araştırma için özgürlük, bilimin teklifi ve araştırma gerekliliğine bağlılıktır. Humbolt'a göre bilginin korunması ve iletilmesi kadar, üretilmesi de üniversitenin yükümlülüğündedir (Hartwig, 2006'dan akt. Antalya, 2007: 32).

Üçüncü kuşak üniversiteler olarak adlandırılan 21. yüzyıldaki yani günümüzdeki üniversiteler, nitelikli eğitim ve araştırma olanakları sunmayı hedeflemektedir. İnternet kullanımı ve teknolojik gelişmeler aracılığıyla yeni iletişim teknolojilerinin de gündelik hayata dahil olmasıyla birlikte, katma değeri yüksek ürünlerin üretimi, bilimsel çalışmaların niteliği ve çağın getirdiği değişimlere uygun adımların atılması üniversiteler açısından her zamankinden çok daha elzem hale gelmektedir. Ancak bu duruma paralel biçimde, "güvenlik" ve "özgürlük" meselesi açısından da üniversiteler hala kadim bir tartışmanın öznesi konumundadırlar.

Sonuç olarak üniversiteler, geçmişten günümüze dek toplumsal ihtiyaçlar ve beklentiler bakımından oldukça mühim bir yer kaplayan kamusal mekanlardır. Bu yönüyle üniversiteler bireylerin bağımsız, özerk ve öznel/özgün kimlik edinme süreçlerine de katkı sunma ve buna elverişli bir ortam sağlama iddiasıyla yola çıkan temel yapılar olarak göze çarpmaktadır. Çağdaş üniversitelerin, katı, kuralcı ve geleneklere bağlı olmaması bunun yerine günün değişen ve gelişen koşullarına uyum sağlayan sürekli gelişen ve değişen bir yapılanma içinde olması gerektiğini ifade eden Tural (2011: 16), çağdaş üniversitenin, toplumun istek/taleplerini karşılamak, toplumun kendine yüklediği sorumluluğu üstlenmek ve kendine sağlanan kaynakları yerinde, bilinçli ve verimli kullanmak hususunda inisiyatif sahibi olduğunu aktarmaktadır. Geleceğe ilişkin rasyonel bir perspektif anlayışına sahip olması gereken çağdaş üniversitelere dair beklentilerin önemli bir bölümünü; toplumsal taleplerin önsel meselelerini

oluşturan fırsat eşitsizliği, adalet ve özgürlük gibi sorunsalları ele almaktan çekinmeyen bir yapıya sahip olması oluşturmaktadır. Bu çerçevede bizim de saha araştırmamızın odağında üniversiteleri, güvenlik ve özgürlük bağlamında bir tartışma yer almaktadır.



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖĞRENCİ DENEYİMİNDE GÖZETİM KAMERALARI: GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ KAMPÜSÜ

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, bireylerin üniversite deneyimlerine ve düşüncelerine ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek suretiyle nitel araştırma yöntemi uygulanmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanılmasının temel gerekçesi; katılımcıların yaşantılarına, üniversite deneyimlerine, algılarına, düşüncelerine, alışkanlıklarına, davranış ve tutumlarına dair ayrıntılı ve çok boyutlu nitel bir perspektiften bakabilmeyi mümkün kılmasıdır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden, bireysel görüşme ve odak grup görüşmesinden faydalanıldı. Üniversite mekanının katılımcılar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada; 15 kişiyle bireysel görüşme, 1 (3 kişiden oluşan) odak grup görüşmesi olmak üzere toplamda 18 üniversite öğrencisi ile görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerde, yaş, cinsiyet, bölüm ve farklı bölgelerden gelmiş olmak gibi değişkenler denge kurmak açısından dikkate alındı. Görüşmeciler Gaziantep Üniversitesi civarındaki kafelerde ve görüşmecilerin kaldığı evlerde gerçekleştirildi. Bu vasıta ile görüşmecilerin deneyimleri ve düşünceleri, rahat bir ortamda yabancılaşma hissetmeden kolay bir şekilde aktarmaları sağlanmaya çalışıldı. Ancak son görüşmeler, mücbir sebeplerden (pandemi) dolayı, e-mail vasıtasıyla yapıldı.

Katılımcılara Gaziantep Üniversitesi'nin resmi sosyal medya hesapları ve kişisel bağlantılar vasıtasıyla ulaşıldı. Bu görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ancak görüşme esnasında da doğal koşulların ve yöntemin esnekliği gereği, yeni sorular da ortaya çıkmış ve sorulmuştur. Görüşmelerin kayıt altına alınması ve analiz edilmesi amacıyla ses kayıt cihazı ve e-mail kayıtları elde tutularak kullanılmıştır. Görüşmecilerimiz, görüşmesi öncesi çalışmamızın tüm detayları ve aşamalarıyla ilgili bilgilendirildiği için herhangi bir tedirginliğe mahal verecek bir tepki gözlemlenmemiştir. Ayrıca görüşmelerin yapıldığı ortam, katılımcıların kendilerini güvende ve rahat hissedecekleri doğal ortamları (Üniversite kafeleri ve kendi evleri) seçildiğinden oluşan tepkiler de çalışmanın beklentisine uygun şekilde ilerlemiştir. Bu bağlamda görüşmelerden elde edilen veriler, çalışmanın teorik

bağlamı çerçevesinde yorumlanmaya ve açıklanmaya çalışıldı. Öte yandan, görüşmecilerin gerçek isimleri kullanılmamış, bunun yerine ardışık rakamlarla kodlanmışlardır. Aynı şekilde odak görüşme grupları için de rakamla kodlama yöntemine başvurulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada gözetim nosyonunun, geçmişten günümüze geçirdiği evreler üzerinden yola çıkılarak, günümüz toplumsal yapı yahut kamusal alan içerisinde ne derece var olduğu anlatılmaya çalışıldı. Bu minvalde iktidar mekanizmasının toplumsal alanda kendi egemenliğini, gücünü nasıl meşrulaştırdığı gözetim ekseninde ele alınmaya çalışıldı. Literatür araştırmasında gözetim nosyonunun tarihsel süreç içerisindeki işlevi ve toplumsal alandaki etkisi ele alınarak, panoptik iktidar, yönetimsellik, güvenlik paradigması, kameralar ve üniversite deneyimi gibi temalar üzerinden ele alınarak kuramsal çerçeve oluşturulmaya gayret edildi. Bu bağlamda saha çalışmasında, Gaziantep Üniversitesi kampüsünde eğitim gören öğrencilerin deneyimlerine başvurularak, gözetim kameralarının yaşam alanlarını ne derece etkilediği incelenerek yorumlandı. Bu veriler ışığında yeni çalışmalara kaynak desteği sunulması hedeflendi.

Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada gözetim mefhumu, panoptik iktidar, yönetimsellik, neoliberal politikalar ve kamusal alan gibi kavram setleri üzerinden kapalı devre kameralarının kampüs mekanındaki etkisi ve Gaziantep Üniversitesi öğrencilerinin deneyimleri araştırılmaya çalışıldı. Bu minvalde üniversite öğrencileriyle yapılan görüşmeler neticesinde gözetim ve denetim uygulamaları incelenerek bir çerçevede tutulmuştur. Bu kapsamda birtakım açık uçlu sorular sorularak araştırmanın çerçevesi belli bir alana odaklandırılmıştır. Sorulan sorular aşağıdaki gibidir;

- Üniversiteye başlamadan önceki hayatınızda, üniversite sizin için nasıl bir yerdi, üniversiteye geldikten sonra görüşleriniz değişti mi?
- Size göre üniversite özgür bir ortam sunuyor mu?

- Üniversite kampüsü içerisindeki güvenlik kameraları dikkatinizi çekiyor mu, bu güvenlik kameraları size neyi çağırıyor?
- Sizce kampüs sınırları içerisindeki (her alanda; kampüs, kafe, fakültelerde) kameralar olmasaydı üniversite nasıl bir yer olurdu, bu kameraların var olması gerekiyor mu?
- Arkadaşlarınızla kampüste etrafında kameraların olduğu bir kafede oturduğunuzu düşünün, kafedeki bu kameralar sizi rahatsız eder mi?
- Üniversite, kamusal bir alan olmasına rağmen birileri tarafından her an izlenebiliyorsunuz ve her davranışlarınız kayıt altına alınabiliyor. Bu durum sizi rahatsız ediyor mu, özgürlüğünüzün kısıtlandığını düşünüyor musunuz?
- Size göre kameraların var olma sebebi özgürlük müdür yoksa güvenlik midir?
- Sizce kameraların asıl işlevi nedir?

4.1. ÜNİVERSİTE VE KAMUSAL ALANIN İLGASI

Düşünceler ve düşünce tarzları vardır; içinde yaşam tohumları taşıyan. Yine başka düşünceler vardır; belki de zihinlerimizin en derinlerinde olağan ve içinde genel bir ölümün tohumları taşıyan. Bu iki tür düşünceyi ayırt etmede ki ve bunların herkesçe tanınmasını sağlayacak biçimde adlandırmada ki başarı ölçümüz, kelimenin tam anlamıyla geleceğimizin ölçüsü olabilir.

RAYMOND WILLIAMS

Kamusal alan, modern kurumlarda toplumun yararını baz alarak ortak söylem, düşünce ve eylemlerin üretildiği toplumsal alana atfedilen bir kavram olarak görülmektedir. İlk evresine bakıldığında bu kavram Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Kamusal alan araştırmalarına bakıldığında bilinen isimlerden biri de kuşkusuz Jürgen Habermas'tır. Habermas'ın 'Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü' (1997) adlı eseri günümüz açısından önemli atıflar teşkil etmektedir. Kamusal alanın etimolojik anlamına bakıldığında, kısaca toplumsal alan içerisinde bireylerin kamu ile ilgili görüşlerini, işlerini tartışıp konuşulduğu yer olarak yorumlamak yerinde olacaktır. Tarihi antik Yunanlara kadar uzanan kamusal alan, hayatın her evresinde var olmaktadır. Agoralardan salonlara, kahvehanelere... Zaman içerisinde bulunduğu koşullar neticesinde şekillenmektedir. Habermas'ın da belirttiği gibi, kamusal alan kavrayışı, tarihsel

yapılarda insan etkinliği ve öznellik arasındaki ilişkiyi kurmayı; eylemlerin ve olayların tarihsel analizini yaparken, bunları sadece kültürel ve ideolojik biçimlerle değil, aynı zamanda toplumsal yapılarla ilişkilendirmemizi sağlayan bütünlüklü bir çerçeve kurmayı mümkün kılıyor (akt. Özbek, 2004:11).

Kamusal alan deyince, ilk olarak insanların aklına devlet kurumları gelmektedir. Oysaki kamusal alanlar ya da mekanlar devlet kurumlarının tekeline bırakılacak yerler değildir. Zira bireysel özgürlükler, kamusal alanların kurumlardan bağımsız ortam olmalarına bağlıdır. Habermas'ın da belirttiği gibi, kamusal alan, her şeyden önce toplumsal yaşamda kamuoyunun içinde olduğu alanlardır. 'Kamuoyu'nun halka (umuma) ait bir tanımlama olduğu, 'kamu hizmeti'nin devlete hizmet olmadığı, 'kamu yararı'nın ise devletin düzeni ve güvenlik güçlerinin yararı anlamına gelmediği bilinir (akt. Özbek, 2004:31). Kamusal alan içerisine dahil edilen üniversite mekanlarının/ortamlarının özgür olup olmadığı, güvenlik gerekçesiyle ne gibi sorunlarla karşılaştığı hakkında fikirlerini aktaran Öğrenci 5, Öğrenci 13, Öğrenci 1 ve Öğrenci 15, üniversite deneyimlerini kısaca şöyle aktarmaktadır:

Evet çok fazla olmasa da fark oluştu biraz. Çünkü üniversitenin daha fazla özgürlük sağlayacağını sanıyordum ama öyle olmadı. Lise hayatımdaki kadar olmasa da üniversitede de bazı anlamsız sınırlamalar gördüm. Örneğin üniversite kampüsü içindeki KYK yurduna belli saatler arasında girip çıkabiliyorsun. Gece 11 gibi dışarı çıkılması yasak. Ayrıca bir haksızlık hukuksuzluğa karşı toplu bir protesto eyleminde bulununca oradaki öğrenci sayısından çok güvenlik görevlisi ile karşılaştığımız oldu. Olaysız ve sadece yürüyüş yapılarak yaptığımız bir eylemde böylesi bir psikolojik baskı ve fişleme beni hep rahatsız etmiştir doğrusu. Böyle bir ortamda biz özgürüz demek de imkansızlaşıyor. Çünkü bence özgürlük yalnızca kılık kıyafet ya da sevgilinle el ele gezebilmek değildir ki bazen bunlara bile müdahale etmeye çalıştıklarına da şahit olan arkadaşlarım var. Genel olarak şunu söyleyebilirim. Evet tamamen hayal kırıklığı yaşadım diyemem ama sandığımın ya da anlatılanların aksine üniversite o kadar da özgür kılmıyormuş. Yeri gelince sivil kıyafetli polislerle hatta öğrenci görünümlü polislerle bile karşılaştığımız oldu. Bunu fark edince önce şaşırardım ama düşününce birçok rengin bir arada olduğu üniversite ortamında bunların olmaması zaten imkansız. Kimin, hangi öğrencinin ne yaptığını, nelerle uğraştığını bir şekilde inceliyorlar. Türkiye'de bunun her dönemde böyle olduğunu da biliyorum (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Yapılan görüşmede Öğrenci 5, hem kolluk kuvvetlerinin üniversite kampüsü içerisinde öğrencilere müdahil olarak baskı unsuru olmasını hem de öğrencilerin güvenliğinin sağlanması

için yerleştirilen kameraların aslında bu amacın dışında da kullanıldığını eleştirmektedir. Öğrenci 5, bu durumun yalnızca günümüzle sınırlı olmadığını, önceki dönemlerde de üniversite kampüslerinde baskının hüküm sürdüğünü savunmaktadır.

Üniversiteye gelmeden önce, üniversiteye yönelik algım, birer bilim merkezi olmalarının yanı sıra sosyal konularla daha ilgili insanların bulunduğu bir yer yönündeydi. Üniversiteye geldikten sonra üniversite denilen şeyin hala biraz önce tanımladığım gibi olduğunu düşünüyorum. Ama ülkemizdeki üniversitelerin sürekli olarak bu çerçeveden çıkma yolunda ilerlediği kanaatindeyim. Üniversite özgür bir ortam olmak zorunda. Bir karşılaştırma yapmak zorunda kalırsam dışarıya göre daha özgür bir ortam. Ama özgürlük, tanımlı oldukça zor bir kavram. O yüzden neyin özgür neyin özgür olmadığı yönünde net bir açıklama yapmanın doğru olmadığını düşünüyorum (Öğrenci 13, bireysel görüşme).

Üniversitedeki bilimsel ve sosyal çalışmaların, ancak özgür olunan bir ortamda ilerleyebileceğini savunan Öğrenci 13, Türkiye'deki üniversitelerin gittikçe bu çizgiden uzaklaştığını vurgulamaktadır. Öğrenci 13, buna rağmen üniversiteleri dışarıdaki hayatla kıyaslayarak üniversitelerin daha özgür bir ortam sunduğunu dile getirmektedir.

Eğitiminden çok yaşam tarzını hayal ederdim. Çok vaktimin olacağını, gezmek ve eğlenmek gibi düşüncelerim vardı. Üniversiteye gelince bu durumları çok da yaşayamadım. Üniversiteli olmak o kadarda kolay değilmiş, her istediğimi yaparım hayallerim gerçeklerle karşılaşınca hayal kırıklığı yaşadım. Derslerin zorluğu yanı sıra geçim sıkıntıları yaşadım (Öğrenci 1, bireysel görüşme).

Üniversite yaşamından umduğunu bulamayan Öğrenci 1, bunu yaşadığı maddi sıkıntılara ve derslerin zorluğuna bağlamaktadır. Öğrenci 1'in dile getirdiği ifadeler, üniversitenin yalnızca gezilip eğlenilecek ortamlar sunmadığını, üniversite hayatının beraberinde çetin koşullar da getirdiğini akla getirmektedir.

Üniversite eğitimime başlamadan önce her öğrenci gibi benimde hayalimde büyüttüğüm bir ortam vardı. Ancak benim hayal dünyamda temellendirdiğim üniversite ile tecrübe ettiğim alan arasında büyük farklar vardı. Üniversiteye başlamadan önce bu alanı kişilerin sosyalleştiği, farklı kimliklerin deneyimlendiği bir yer gibi düşünüyordum. Reelde böyle olmadığını gördüm. Fark ettim ki bizim coğrafyanın insanı tahammülsüz olduğu için sadece kendi gibi insanlarla paylaşım içine girebiliyor. Bunun gibi onlarca örnek verebilirim. Eğitim, üniversitedeki akademik kadro vs. büyük çoğunluğunda yanılmışım (Öğrenci 15, bireysel görüşme).

Öğrenci 15, üniversitede yalnızlaştığını söyleyerek, bunu da üniversitede bulunan yakın çevresindeki kişilerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerine bağlamaktadır. Söylediklerinden sınıf ayrılığına maruz kaldığı anlaşılan Öğrenci 15, hayal ettikleriyle gerçekte yaşadıkları bağdaşmadığı için hayal kırıklığı yaşamaktadır.

Kamusal bir mekan olma niteliğindeki üniversite ortamının özgür bir alan sunup sunmadığı ve özgürlükten nasıl bir anlam çıkardığı sorulan görüşmecilerden Öğrenci 10, bireysel deneyimi üzerinden üniversitede kendisi için çok özgürlükçü bir ortam yakalayamadığını ifade etmektedir:

Ben mesela görüşlerimi perde arkasında yaşayan bir insan değilim. Ama bazı insanlar (farklı düşüncelere) çok kapalı oluyor, kendi görüşleri dogmatik bir şekilde doğrudur ona inanıyorlar ve çevreye kapalı oluyorlar. Bu insanlarla zaten muhakkak polemik yaşıyoruz bunu yaşamamak için her türlü bir kısıtlama yapıyoruz kendimize. Yani benim işte özgürlük dediğim o küçük dünya yaratmak konusunda tamamen istediğim gibi oldu ama farklı kültürleri tanıyıp kaynaşma ve onlarla aynı düşünceyi savunmasak dahi ortak bir alanda beraber özgürce yaşamak konusunda ben pek de hoşgörü göremedim açıkçası (Öğrenci 10, bireysel görüşme).

Üniversitede kişisel ya da kültürel tercihlerine uygun zemin bulamadığı anlaşılan Öğrenci 10, bunun yanında görüşlerini ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edemediğinden yakınmaktadır. Üniversitede etkileşim içinde olduğu kişilerin bu tavırlarından dolayı kendini özgürce ifade edebilecek bir ortam bulamayan görüşmeci, sözünü ettiği kişilerin hayata hep aynı pencereden baktığını söylemektedir.

Bir başka görüşmeci olan Öğrenci 4 ise, Öğrenci 10 ile aynı düşünceleri aktarmaktadır. Üniversite hayatını, özel hayatıyla kıyasladığında üniversitenin daha özgür bir ortam oluşturduğunu aktaran Öğrenci 4, fakat üniversitedeki özgürlüğün de yeterli düzeyde ya da olması gereken seviyede olmadığını vurgulamaktadır:

Küçük bir şehirde yetişen bir insan olarak üniversiteyi kazanmadan önce üniversiteyi kendi dünyama açacağım bir kapı olarak düşünürdüm. Üniversiteye geldikten sonra da bu düşüncelerim doğrulandı. Üniversite kendi özel hayatım için değerlendirecek olursam özgür bir ortam. Ama genel olarak düşünürsem, ülkemizde maalesef üniversitelerde özgür bir ortam göremiyorum (Öğrenci 4, bireysel görüşme).

Muhtemelen üniversitenin olmadığı ya da çok kısıtlı imkanlara sahip bir üniversitenin olduğu küçük bir şehirden, büyük bir şehirde binlerce öğrencinin okuduğu bir üniversiteye gelen Öğrenci 4, üniversitedeki yaşamını, geçmiş yaşamıyla kıyasladığında daha özgür olduğunu ifade etse de özgürlüğün yalnızca kendi özel hayatıyla sınırlı olmadığını altını çizmektedir. Görüşmeci, bu bağlamda büyük bir şehirdeki büyük bir üniversitede bulunuyor olsa bile olması gereken özgür ortamların burada bile olmadığını dile getirmektedir.

Kamusal alanda kameraların varlığının, özel alana müdahale sonucu da doğurabildiğine işaret eden görüşmeci Öğrenci 7, ‘mahrem’ vurgusu yapmaktadır:

Tabi kamerasız bir hayatı da hiç deneyimlemedim, nasıl bir ortam olduğunu bilmiyorum. Ama ben mahremime girilmesini istemem, kimse istemez. Kameralar buralara da giriyor. Özel bir anımda (canım sıkılmıştır ağlamak istiyordum ama her yerde bir kamera) kameranın arkasında birinin beni izlemesinden rahatsız olurum aslında kameranın arkasında birinin olmasına da gerek yok kameranın varlığı rahatsız etmeye yetiyor (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Öğrenci 7, kampüs içerisindeki kameraların varlığından duyduğu rahatsızlığı kesin bir dille ifade etmektedir. Duyduğu bu rahatsızlığın tek sebebinin kameraların birileri tarafından izleniyor olmasıyla ilgili olmadığını aktarmaya çalışan görüşmeci, asıl olarak orada bulunan kameranın üzerinde oluşturduğu psikolojik baskıya vurgu yapmaktadır.

Mahremiyet mefhumu tek başına bağımsız ele alınabilecek bir kavram değildir, aksine kamusal alana dahildir. Dolayısıyla özneler arasındaki ilişkisellik kamusal alandan bağımsız bir şekilde düşünülemez. Jeff Weintraub’ın dediği gibi, ‘kamusal’ ve ‘özel’ nosyonları, verili bir çerçeve içinde birbiriyle kurdukları karşılıklı ilişkisi bağlamında anlam kazanan bir ikilidir (akt. Özbek, 2004:43). Kamusal alan içerisinde tamamen özgür olmadığını, iktidar mekanizmaları tarafından her anlamda baskıcı uygulamalar yapıldığını dile getiren grup içerisindeki Katılımcı 1, kamusal alanda özgür olmama durumunu şöyle anlatmaktadır:

Hükümet tarafından baskıda olduğumuzu düşünüyorum, yani istediğimiz gibi fikirlerimizi beyan edemiyoruz paylaşmıyoruz tamamen özgür değiliz bu anlamda baskıcı bir rejimin altında olduğumuzu düşünüyorum (Grup- Katılımcı 1, Odak Grup Görüşmesi).

Grup- Katılımcı 1, sadece eğitim alan bir üniversite öğrencisi olarak değil de bu ülkenin bir yurttaşı olarak normal hayatında da baskı ve yoğun denetim nedeniyle fikirlerini ve düşüncelerini ifade edebileceği özgür bir ortam bulamadığını söylemektedir.

Odak grup görüşmesinde Katılımcı 1'in sözlerini destekleyen Katılımcı 2, bir örnekleme kısaca şu sözleri aktardı:

Katılımcı 1'in örneğini şöyle açıklayabilirim; mesela bir hoca solcu mu diğer hoca ülkücü mü öbür hoca başka bir siyasi görüşü mü var hani bu bizim kendi fakültemizde pek olmasa da başka fakültelerden duyuyoruz hani sırf bu şeyden bu hocaların kendi düşüncelerini belli etmelerinden dolayı öğrenciler özgürce kendi düşüncelerini söyleyemiyor, mesela sağcı bir öğrenci solcu bir hocanın yanında pek konuşamayacağını düşünüyorum veya solcu bir öğrencinin sağcı öğretmenin dersinden böyle bir konu seçerse özgürce konuşacağını düşünmüyorum hani etkileyeceğini düşünüyorum belki öğretmen kendi vicdanını dinlemeyecek bu kişilerin siyasi görüşleri üzerinde puanlama yapabilir (Grup- Katılımcı 2, Odak Grup Görüşmesi).

Grup- Katılımcı 2, hocalar ile öğrenciler arasındaki ideolojik farklılıkların öğrencilerin özgürlüğünü bazı konularda kısıtladığını, hatta bu nedenlerden ötürü hocaların derslerde ve sınavlarda karşıt görüşlerde oldukları öğrencilere karşı birtakım olumsuz tutumları bile sergileyebileceklerine dair kaygısını dile getirmektedir.

Yapılan görüşmeler neticesinde bireyler, kamusal alan olarak nitelendirilen üniversite ortamlarının veyahut mekanlarının tamamen özgür olmadığı, güvenlik kaygısı gerekçesiyle kameraların var olması gerektiği, kameraların özel alan içerisinde olmasıyla mahremiyet alanlarının yok edildiği gibi görüşler dile getirmektedirler. Bu görüşmeler eşliğinde varılan genel yargı ise, kamusal alan devlet kurumları tarafından denetim altına alınmaktadır. Ekonomi, siyasi veyahut farklı yapılarda gözetim ekseninde denetim ve kontrol mekanizmaları gelişmektedir. Kamusal alanda bulunan kameralarla asıl olarak kişilerin güvenliğinin ön planda tutulması gerektiğini dile getiren grup içerisindeki Katılımcı 3'ün sözleri savımızı destekler niteliktedir:

Asıl amaç tabii güvenliği sağlamak, herhangi bir olası durum da kamera için olan bir olayın kanıtı için belgeler ve kanıtlar toplamak bunun için. Aslında tabiki kişinin toplumun güvenliğini sağlamak ama bence bu kurumdan kuruma ve kişiden kişiye de değişebilir bu kamerayı hangi amaçla kullandığı kişiyi fişlemek ya da kişiyi izlemek amacı dışında

kullanılabilir kameralar yani bence amacı dışında kullanılıyor (Grup-Katılımcı 3, Odak Grup Görüşmesi).

Güvenlik kameralarının asıl işlevinin adından da anlaşılacağı üzere güvenliği sağlamak ya da olası bir olayda suçluların yakalanması ya da yargılanmasında bir kanıt niteliği taşımak olduğunu ifade eden Grup-Katılımcı 3, bundan farklı olarak bu kameraların amacının dışında kullanıldığını, daha çok kişileri fişlemek ve izlemek amacıyla kullanıldığını savunmaktadır.

Kamusal mekanlar bireylerin özgürce düşüncelerini ifade edebilecekleri bir alan olarak yorumlanabilir. Fakat Habermas kamusal alanın özgürlük bağlamında kısıtlayıcı yönlerinin olduğunu da söylemektedir. Habermas'ın "iletişimsel kamu alan" modelinde, demokratik bir şekilde toplumsal normlardan ve politik kararlardan etkilenen bireyler, bu norm ve kararların oluşturulmasında/değiştirilmesinde ve benimsenmesinde söz sahibidir (akt. Ünüvar, 1998:195). Keza üniversitelerin özgür bir alan olmadığını, düşüncelerin ve fikirlerin kamusal alanda kısıtlandığını dile getiren Öğrenci 2'nin bireysel deneyimi Habermas'ın sözlerini destekler niteliktedir:

Üniversiteye gelmeden önce üniversitenin biraz daha fazla özgürlükçü olduğunu düşünüyordum. Çoğu konuda özellikle çok fazla aktiviteyi yapabileceğimiz bir yer olarak düşünüyordum. Evet fikrim değişti. Çok fazla özgür bir alan yok. Yani özgür düşünceler ve fikirler var ama bunu gerçekleştirecek çoğu alan yok diye düşünüyorum (Öğrenci 2, bireysel görüşme).

Üniversitelerdeki özgürlüğe farklı bir pencereden bakan Öğrenci 2, üniversitenin eğitim veren bir kurum olmasından ya da fikir ve düşüncelerin paylaşıldığı, konuşulduğu bir ortam sunmasından ziyade üniversite kampüsünde ilgi duyduğu herhangi bir alanda aktif olacağı ve aktiviteler yapacağı yerlerin olmadığına, olan yerlerde de kendisini özgür hissedemediğine dikkat çekmektedir.

Her dönemde varlığını sürdüren iktidar, toplumsal alanda denetim ve kontrolü elinde bulundurarak, insanların hayatını, yaşamı ve toplumsal değişimi etkilemektedir. Zaman içerisinde iktidar biçimleri de değişmektedir. Yaşamı her anlamda değiştiren iktidarın kamusal alanı nasıl denetim altına aldığını ortaya koymak önemli bir olgudur. İktidar mekanizmasının sadece devlet, hükümet, ordu vb. kurumlar olarak bilinmesi iktidarın toplumsal alanda her yerdeki varlığını bir nevi gizlemektedir. Keza iktidar kendi varlığını kurumsal alanlar içerisinde var ederek toplumsal alan içerisinde 'unutturma' eylemine başvurur. (Bourdieu, 2016: 206-

207). Kamusal bir alan mahiyetindeki üniversiteler de makro ve mikro iktidar mücadelelerinin ikame alanları olarak karşımıza çıkabilmektedir. Üniversite kurumu çoğu vakit “özgürlük” ve “denetim” ikilemi üzerinden tartışmaya açılmaktadır. Öğrenci 5, kendisi için üniversitenin ne anlam ifade ettiğini üniversite ve özgürlük bağlamında sorgulamaya açarak dile getiriyor:

Üniversite dışında insanlar nasıl belli kurallara ve yasaklara uymak zorundalarsa benzer bir durum üniversite sınırları içinde de geçerli. Üniversite yönetimi de tıpkı siyasi iktidar gibi belli kurallar koyuyor. Bunların birçoğu da kısıtlayıcı ve bazen zorlayıcı kurallar da olabiliyor. Örneğin KYK’ya belirli giriş ve çıkış saatleri var. Bazen güvenlik görevlilerinin kafalarına göre öğrenci kimliklerimize baktığı oluyor. Sadece öğrenciler için değil bazen hocalarımızın da kısıtlanabildiğine tanık olduk. Hocalar arasındaki eşitsizliğin de bazen sorunlara neden olduğuna şahit olduk (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Dışarıdaki siyasi iktidar baskısının bir benzerinin de üniversite sınırları içerisinde hüküm sürdüğünü düşünen ve bundan rahatsızlık duyduğu anlaşılan Öğrenci 5, aslında mikro da olsa üniversite de bir iktidarın varlığından söz etmektedir. Örneğin; öğrencilerin dışında hocaların ve üniversitenin idari kadrolarının arasındaki hiyerarşiye de değinen Öğrenci 5, bir anlamda bu hiyerarşiyi devlet ya da iktidar kadrolarındaki hiyerarşiye benzetmektedir.

Foucault, eğitim kurumu örneğinden hareketle bir kapasite-iletişim-iktidar blokunun nasıl meydana gelebildiğini zihin açıcı bir şekilde açıklamaktadır. Kurumun ortam düzeninin, kendi içsel yaşamını etkileyen detaylı düzenlemelerin, orada düzenlenen değişik etkinliklerin, belirlenmiş işlevlerin, yerleri ve yüzleriyle hayatını o kurumda sürdüren yahut orada birbirleriyle karşılaşan çeşitli bireylerin; bütün bunların, bir kapasite-iletişim-iktidar bloku meydana getirdiğini belirten Foucault’a (2014: 71) göre, orada, yeteneklerin yahut hareket biçimlerinin öğrenilmesini ve edinilmesini sağlayan faaliyetler, bir dizi düzenlenmiş iletişim (dersler, sorular ve cevaplar, emirler, öğütler, kodlanmış itaat göstergeleri, her kişinin ve bilgi düzeylerinin “değer”ini gösteren farklılık işaretleri) aracılığıyla, ayrıca bir dizi iktidar süreçleri (dışa kapatma, gözetleme, ödüllendirme ve cezalandırma, hiyerarşi piramidi) aracılığıyla geliştirilir. Üniversiteden beklentisine dair sorulan soruya Öğrenci 6’nın yanıtı, Foucault’nun “kapasite-iletişim-iktidar” bloku tanımlamasını destekler mahiyettedir:

İstedikimi buldum, üniversite ortamım çok iyi. Arkadaş ortamımı da seviyorum. Kampüs içi etkinlikler de çok iyi. Beğeniyorum. Üniversiteye gelmeden önce bu kadar verimli olduğumu düşünmüyordum. Geldikten sonra farkına vardım. Kampüs olarak çok verimli geliyor bana.

İnsanlardan daha çok kampüsün içindeki etkinlikler, işte kafeler vs. o tarz şeyler. Yani verim aldım, sevdim (Öğrenci 6, bireysel görüşme).

Öğrenci 6, üniversitenin eğitim veren bir kurum olması özelliğinden ziyade kampüs içerisinde öğrencilerin sosyalleştiği, vakit geçirdiği ortamların, mekanların var olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir.

Panoptik toplumda önemli olan görünürdeki gözetim mekanizmaları değildir. Mevcut iktidar yapısı gözetim araçlarıyla arka planda yatan kendi görünmezliğini meşrulaştırmaktır. 18.yüzyılın ortasında kendini göstermeye başlayan gözetim nosyonunda önemli olan devletin büyümesi ya da zenginliğinin artması değildir. Önemli olan yönetim yetkisinin işlevselliğini artırmaktır. Yeni gözetim sistemiyle birlikte yönetme yetkisiyle de devlet, aklını genişletip güçlendirmektedir. 18.yüzyılda hızlı bir şekilde ilerlemeye başlayan gözetim sistemi kuşkusuz “yönetimsellik”ten bağımsız ele alınamaz. Zira kavramın güncel tartışma konusunun içerisinde dahil edilmesiyle, iktidarın gözetleme ve denetleme taktiklerinin gündelik hayatta nasıl kurumsallaştırıldığı ve anlamlandırıldığı görüşmeci Öğrenci 7’nin, kameraların, davranış biçimlerini kontrol etme ve yön verme yöntemi olarak fikirlerinden de anlaşılabilir:

Dedim ya, kameraların arkasında birinin olmasına gerek yok; o kameranın varlığı bile senin davranışların üzerinde hâkimiyet kurabiliyor. Demek ki, esasında verilen mesaj da bu, ”ben o kameranın arkasında olmasam da sen davranışlarına daha fazla dikkat edeceksin”. Bana kalırsa, konunun odak noktası bu çünkü üniversitedeki kameraların arkasında da her an birileri olmuyor ve biz yine de davranışlarımıza dikkat ediyoruz (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Kameralar izlensin ya da izlenmesin öğrenciler üzerinde birer baskı unsuru olabilmektedir. Öğrenci 7’nin anlatmaya çalıştığı durum da tam olarak bunu yansıtmaktadır. Kamerayı göze benzetirsek, kampüste her an her yerde gözlendiğini hisseden ve bundan da tedirgin olan Öğrenci 7, duyduğu bu hislere göre kampüsteki davranışlarını şekillendirmektedir.

Üniversiteler, yönetimsellik kavramı çerçevesinde düşünüldüğünde gözetim ve denetim araçlarının öğrenciler üzerinde kurumsallaşmış bir mekanizmaya dönüştüğü kanısına varılır. Örneğin güvenlik kameralarının üniversite içerisinde olduğunun farkında dahi olmadığını ifade eden grup içerisindeki Katılımcı 3’ün sözleri bu savı destekler niteliktedir:

Şahsen bizim üniversitenin kampüsünde kameraların olduğunu bilmiyordum, bina çevresini es geçiyorum orada görmüştüm ben, yani birkaç fakülte çevresinde ama diğer şekilde böyle nasıl söylesem binaların olmadığı yerlerde kamera falan görmedim şahsen (Grup-Katılımcı 3, Odak grup görüşmesi).

Üniversiteye ilk başladığında kameraların varlığından haberdar olmadığını, bu nedenle de doğal olarak güvenlik kameralarından rahatsızlık duymadığını belirten Öğrenci 7, grup içerisindeki Katılımcı 3 ile benzer bir yaklaşıma sahiptir. Öğrenci 7, deneyimini şu şekilde dile getirmektedir:

Açıkçası üniversiteye ilk girdiğimde güvenlik kameraları umurumda bile değildi. Güvenlik kameralarının varlığı beni rahatsız etmiyordu çünkü varlığından habersizdim (gündelik hayatın bir parçası sonuçta). Dışarıda da var üniversitede de var ve beni rahatsız etmiyordu (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Artık günlük hayatımızın birer parçası haline gelmiş olan güvenlik kameraları çoğu zaman, çoğu yerde varlığını bile hissettirmemektedir. Buna benzer bir durumun, üniversite kampüsünde de oluştuğunu hatırlatan Grup-Katılımcı 3 ve Öğrenci 7, bir nevi insanların kameralara alıştırıldığını anlatmaya çalışmaktadırlar.

Üniversite sınırları içerisindeki kameraları fark etmediğini dile getiren Öğrenci 14 ise aslında kameraların çoğunluk tarafından fark edilmediğini ve fark edilse de bundan rahatsız duyulmayacağını, aksine daha rahat hissettireceğini belirtti. Öğrenci 14, bu görüşlerinin yanı sıra 'özel alan' vurgusu da yaptı:

Hayır, ben hiç fark etmedim. Benim bölümümde yok. Kafelerde de hiç fark etmedim... Üniversitede kameraların olması beni rahatsız etmez aksine daha rahat hissettirir. Herhangi bir sorun olduğunda yararlanılabilir. Tabii her yerde olmadığı sürece (Öğrenci 14, bireysel görüşme).

Üniversite kampüslerinde gerektiğinden fazla olmaması kaydıyla kameraların var olması gerektiğini düşünen Öğrenci 14, bu düşüncesini güvenlik kaygısına bağlamaktadır. Kameralar, bazı öğrencileri her ne kadar rahatsız ediyor olsa da kişi güvenliği anlamında kimilerini de rahatlatmaktadır ya da onlara güven vermektedir.

Önceden de bahsedildiği gibi Foucault'un yönetimsellik kavramına göre, iktidar güvenlik düzenekleri üzerinden varlığını meşrulaştırır. Foucault'nun yönetim devleti tanımından yola çıkılarak yönetimselliğin, güvenlik örtüsünün altına gizlenerek

kurumsallaştığını ifade etmek yanlış sayılmayacaktır. Bundan da hareketle kameraların kendisini kısıtlamadığını bunun aksine güvenlik için gerekli bir araç olduğunu dile getiren Öğrenci 11'in sözleri, yönetimselliğin gözetim mekanizması üzerinden nasıl kurumsallaştığını açıkça ortaya koymaktadır:

Yani aslında bir kameranın önünde ne yapabiliriz ki zaten ya da kamera yokken ne yapıyorduk ki o varken yapmayalım. Çok kısıtlamıyor ve güvenlik için gereklidir. Bir kadın arkadaş tacize uğramıştı onları yakalayabilmek için zaten böyle bir sisteme ihtiyaç var (Öğrenci 11, bireysel görüşme).

Kameraların suçları tespit ve suçluların yakalanmasında birer araç olduğunu ve kanıt niteliği taşıyabileceğini anlatmaya çalışan Öğrenci 11, kameraların başta kadın öğrenciler olmak üzere herkesin güvenliği için birer gereksinim olduğunu ifade etmektedir.

Kameraların, güvenlik gerekçesiyle olması gerektiğini ifade eden ve kameraların olmayışını trafik işaretlerinin olmadığı bir kavşağa benzeten diğer görüşmeci Öğrenci 10'un ifadeleri de yönetimselliğin gözetimi nasıl meşrulaştırdığını ortaya koyar niteliktedir:

Kameralar bence kesinlikle olmalı. Kameraların olmaması deyince benim aklıma direk 'trafik işaretleri olmayan bir dörtyol veya kavşak' geliyor. Hani zamanla ortaya muhakkak bir karmaşa çıkacaktır ve herhangi bir güvenlik kamerası olmadığı için problemin kaynağı bulunamayacak ve sorun hiçbir şekilde çözülemeyecek. O yüzden bence güvenlik kameraları kesinlikle olmalı, beni güvende hissettiriyor (Öğrenci 10, bireysel görüşme).

Kampüste olsun dışarıda olsun kameralar çoğu asayiş olayının aydınlatılmasında birer yardımcı unsur olarak işlev görmektedir. Kameraların bu yönünü öne çıkaran Öğrenci 10, kameraların olmaması halinde böylesi caydırıcı bir unsurun da kalmayacağını ve bu yüzden de güvensiz bir ortamın oluşacağını savunmaktadır.

Suç ve tehlike algısı, yönetimselliğin her daim gündemde kalmasına yol açar ve bu yolla gözetimi meşrulaştırır. Bu durum Öğrenci 8'in sözlerine yansiyabilmektedir:

Yani kameraların olması gerekiyor. Bir kasadaki elmaların hepsi aynı olmayabilir. Üniversitede binlerce öğrenci mevcut. Kimin ne olduğunu bilemeyiz. Bir suç işlendiği zaman bunu ortaya çıkarmak için kamera sistemleri olmalıdır (Öğrenci 8, bireysel görüşme).

Öğrenci 8, kameraların üniversiteler gibi kalabalık insan topluluklarının bir arada bulunduğu ortamlar için hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır.

Kamera sistemlerinin güvenlik kaygısıyla daha çok artırılması gerektiğine değinen Öğrenci 6, kameraların neden var olması gerektiğini şöyle açıklamaktadır:

Şimdi şöyle bir şey. Üniversite merkezde. Bir de büyük bir üniversite. Kalabalık bir üniversite. Zaten kamera sisteminin olması doğal bir şey. Ama bence artmalı. Çünkü hani sonuçta iki tane kız yurdu var şeyin içinde, kampüsün içinde. Ben verimli, yani yeterli bulmuyorum kamera sistemini. Daha fazla olmalı (Öğrenci 6, bireysel görüşme).

Kadına yönelik her türlü şiddetin sınır tanımazcasına arttığı günümüzde kadın öğrencilerin de kendilerini yeterince güvende hissetmedikleri bilinmektedir. Kadınlara yönelik saldırıların dışarıda olduğu gibi kampüste bile olabileceğini düşünen Öğrenci 6, kameraların varlığının kadın öğrencilerin bu kaygılarını bitirdiğini ya da en azından azalttığını ifade etmektedir.

Üniversiteler insanların yönetimi bakımından da önemli alanlardır. Foucault'nun ortam kavramını üniversiteye uyarlamak gerekirse, öğrencilerin yaşamsal alanlarına müdahale biçimlerini, görüşme notları üzerinden okumak mümkündür. Örneğin ideal üniversite tasavvuruna dair görüşmecilere sorulan sorulara verilen yanıtlar, meseleyi açıklar mahiyette olabilmektedir. Hayalindeki üniversite tasarımıyla pratikte karşılaştığı gerçekliğin birbirini tutmadığını belirten Öğrenci 7, bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

Hayalimde, belki biraz üniversiteyi ben mi gözümde çok büyüttüm bilemiyorum, çok daha özgürlükçü bir alan olarak tasvir ediyordum tabi bizim dönem de onu teşvik ediyordu. Mesela benim abim de üniversiteden geldikten sonra gıpta ile bakardık, yani o zamanlar küçük yerlerde üniversiteli olmak itibar sahibi olmak demektir. Kültürel sermayeye bir katkısı vardı. Şimdiki üniversiteli durumu gibi değildi. Eskiden üniversiteye girmek bugün olduğu gibi kolay değildi, tabi hayalim de ona göre şekilleniyordu. Belki bir özgürlük yanılsaması vardır. Siz elbette üniversitede de belli kurallara tabii tutuluyorsunuz. Üniversitenin kendi kuralları, bölümün kendi kuralları hatta doğrudan sınıfta hocaların kendi kuralları. Kurallarla örülü sistematik bir ortamın içerisine giriyorsunuz aslında bu sadece üniversitede değil dışarıda birçok yerde var. Ama üniversite dediğimiz şey; tam da gençlerin kendi istediklerini çok daha rahat ifade ettikleri, çok daha rahat hareket ettikleri mekanlar olarak yansıtılıyor. Hayal kırıklığı dediğim şey orada başlıyor (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Üniversite öğrencisi olma durumunun zamanla dönüşüme uğradığını, eskiye nazaran günümüzde daha basit bir algı oluşturduğunu belirten Öğrenci 7, oluşan bu algının üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi dile getirmektedir. Hem bu nedenden hem de üniversitede umduğu

özgürlüğü bulamadığından dolayı hayal kırıklığı yaşayan Öğrenci 7, üniversitedeki özgürlüğü, konulan çok sayıdaki kuralın engellediğini ifade etmektedir.

Foucault'ya göre iktidarın sevimli olmasının nedeni baskı ve zor kullanma yöntemine başvurulmasından ziyade iktidarın bilgiyi ve hazzı üreten yapısından gelmektedir. Bu yolla iktidar tahakkümünü meşrulaştırır, doğal bir kılıf içerisine yerleştirir. Parlak'ında belirttiği gibi (2018: 22). İktidarın yalnızca bir hükmetme aracı olmadığı ifade edilebilir. O, aynı zamanda üzerinde uygulandığı özneleri dönüştüren, onların olası eylem alanlarını şekillendiren ve bunlar aracılığı ile güç ilişkilerinde konum alan bir kurumdur. Bu tanımın da işaret ettiği gibi, iktidar sadece baskı uygulayarak bireyleri ve toplumu yönetemeyeceğinin farkındadır. Gruptaki Katılımcı 3'ün sözleri iktidarın zor kullanmadan özgürlük vaadi adı altında nasıl tahakküm kurabildiğini örneklemektedir:

Ben üniversiteye gelmeden önce benim kafamdaki üniversite ortamı özgür bir ortam kişinin kendisini keşfedebileceği bir ortam olarak biliyordum kısmen öyle oldu. Yani üniversite ortamında bir nevi kendimi özgür hissettim ve kendimi de buldum, neler istediğim neler yapabileceğimi keşfettim (Grup-Katılımcı 3, Odak grup görüşmesi).

Yalnızca baskı unsurlarını uygulayarak değil, öğrencilerin kendilerini daha özgür hissedebilecekleri olanaklar da sunan üniversite, bu yolla öğrencilerin kendilerini yeniden keşfettiklerini hissettirmektedir. Üniversitenin baskıcı yüzünden ziyade özgürlük sunan yüzüne değinen Grup-Katılımcı 3, bu özgürlükten duyduğu memnuniyeti anlatmaktadır.

Gruptaki Katılımcı 3'ün özgürlük tarifine karşılık Öğrenci 10, meseleye iki boyutlu bakış açısıyla yaklaşmaktadır:

Bu aslında kendine ait, kimsenin karışmadığı bir dünya yaratmaksa "evet, özgürdüm". Ama tabii işin içine sosyal hayat girince özellikle işte siyasi anlamda özgür olmak girince pek de öyle olmuyor maalesef. Çağımız buna (düşünce özgürlüğüne) elverişli bir çağ değil (Öğrenci 10, bireysel görüşme).

Özgürlüğün günlük yaşamla sınırlı olmadığını söyleyen Öğrenci 10, insanların düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecekleri şartların olmasıyla tam manasıyla özgürlükten bahsedilebileceğini vurgulamaktadır. Öğrenci 10'un ifadeleri, yaşadığımız dönemde düşünce özgürlüğünün önüne konulmuş engelleri akla getirmektedir.

Aynı zamanda konuya ilişkin muhalif tutum takınan ve konuya farklı perspektiflerden bakan görüşmecilerde dikkat çekmektedir. Örneğin; gruptaki Katılımcı 1, gruptaki Katılımcı2, Öğrenci 7ve Öğrenci 5, özgür olmama durumunu şöyle anlatmaktadırlar:

Ben üniversiteye gelmeden önce, üniversite ortamının daha bağımsız daha izole bir toplum olduğunu düşünmüştüm. Tabiki de izole derken toplumdan değil daha çok üniversite içindeki yaşamsal alanlardan diğer üniversite içindeki yaşamsal alanların dışarıdaki yaşamsal alanlardan farklı olacağını düşünmüştüm ama öyle değilmiş izole falan da değil gayet halkın içinden halkla birlikte okul eğitim hayatımızı sürdürüyoruz bu kadar (Grup-Katılımcı 1, Odak grup görüşmesi).

Pek özgür olduğunu düşünmüyorum. Şu an ülkenin durumunu biliyorsunuz çok şeyi özgürce konuşamıyoruz, söyleyemiyoruz ama buna rağmen bazı kurumlar diyelim yine de üniversite dışında faaliyet gösterebiliyorlar. Örneğin ülkü ocakları ama yine de garip bir ortam ben üniversite içinde böyle siyasi şeylere barınmamasını isterdim çünkü öğrenciler öğrencilerin asıl odaklanması gereken şeyler dersleri ve gelecekleri, bu siyasi şeyler bu kendi uğraşlarından alı koyacağı için olmamasını isterdim (Grup-Katılımcı 2, Odak grup görüşmesi).

Grup-Katılımcı 1 ve Grup-Katılımcı 2, üniversitedeki hayatın, dışarıdaki hayatla aynı olmaması gerektiğini çünkü üniversite öğrencilerinin ve dışarıdaki halkın üzerinde farklı dinamiklerin olduğunu düşünmektedirler. Günümüz üniversitelerinde okuyan öğrencilerin oluşturulan şartlar neticesinde yalnızca eğitime odaklanmak yerine üniversite dışındaki birçok unsuru da barındırdığını savunan Grup-Katılımcı 1 ve Grup-Katılımcı 2, örneğin siyasi faaliyetlerin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerine değinmektedirler.

Dediğim gibi kendimi çok fazla özgür hissedemiyorum. Evet toplumsal sorunlara yapılan haksızlıklara duyarsız ve hiçbir şeyi sorgulamadan yalnızca derslerine girip çıkan sonra da yurda ya da eve giden bir öğrenci olsaydım kendimi özgür hissedirdim. Böyle bir öğrenci için üniversite özgürlük sağlıyor ama ben böyle bir öğrenci değilim. O yüzden de ister istemez birçok defa kısıtlandım ve önümde engeller gördüm. Normalde özerk kurum olarak lanse edilen üniversite en ufak bir karşı çıkışta bile kabusa dönebiliyor. Ben bunu çok defa yaşadım. Ve bu hala da böyle. Özetle şunu söylemek istiyorum. Politik bir öğrenci üniversite içerisinde kendini özgür hissedemez. Başka üniversiteler için bir şey diyemem. Çünkü oralarda bulunmadım ama ne yazık ki burada durum bu (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Yalnızca üniversite kampüsünde değil dışarıdaki hayata dair de kaygılarının var olduğunu anlatan Öğrenci 5, bu yapısından dolayı her yerde olduğu gibi üniversitede de

kendisini özgür hissedemediğini belirtmektedir. Öğrenci 5, sadece eğitimine odaklanan bir öğrenci olmaktan öte böylesi kaygılar taşıdığı için bu düşünceleri taşıdığını ifade etmektedir.

Aslında herhangi bir eylem gibi bir şey olmadığında özgürlükçü bir ortamda olduğumuzu düşünüyordum daha doğrusu bunu düşünme fırsatı yakalamamışım. Ta ki herhangi bir ses çıkarma durumuna yöneldiğinde etrafın güvenlik kameralarını, birilerinin seni izlediğini görünce özgürlük tartışması başlıyor. Üniversite dediğimiz ortamlar özgür ortamlar mı yoksa sadece özgürlük yanılsaması adı altında bir vaatte mi bulunuyorlar diye düşünmeye başlıyorsunuz. Şeye benziyor aslında “üniversitede makbul bir öğrenci misin?”. Şunu fark ettim izlenme ve gözetlenme senin taleplerinin başladığı yerde başlıyor (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Öğrenci 7, özgürlük kavramının kişiye göre farklı şekillerde yorumlanabildiğini söylemektedir. Üniversitedeki özgürlüğün kimi öğrenciler için yeterli olabileceğini fakat toplumsal kaygılar güden kimi öğrenciler ise yeterli olamayacağını ifade eden Öğrenci 7, karşılaşılan sorunların dile getirilmesi ya da bu sorunlara çeşitli yollarla tepki gösterilmesi halinde kameralar ya da güvenlik görevlileri gibi birtakım kısıtlayıcı unsurla karşılaşılabileceğini dile getirmektedir.

4.2. Güvenlik mi, özgürlük mü?

İktidar ‘güvenliksiz’ ortam söylemi üzerine gözetim ve denetim stratejilerini geniş alanlara yayabilmektedir. Sürekli bir ‘tehdit’ algısı oluşturmak, gözetim mekanizmasını meşru bir zemine oturtabilmektedir. Güvenlik kameraları ise bu süreçte en sık başvurulan yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Güven’in (2012:196) de işaret ettiği üzere kent alanları için “güvenliksizlik” söylemi üzerinden kodlanan bu süreci takiben polise yeniden yapılanma sürecinde sürekli gözetim imkanı sağlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak en yaygın gözetim uygulaması olan gözetim kameralarının kent merkezlerine kurulum süreci başlatılmıştır.

Hegemonik bir aygıt olarak güvenlik kameraları, olası tehlikeleri ve suçları açığa çıkartabilecek ve hatta çözebilecek bir misyona sahip olma iddiasıyla çok sık gündeme gelmektedir. Kullanılmasının temel gerekçesi olarak güvenlik kaygısının öne çıkarıldığı gözetim kameraları hakkında görüşmecilerden elde edilen notlarda da benzer yaklaşımlar söz

konusudur. Örneğin güvenlik kameralarının varlığı sayesinde yaşadığı bir olayın çözüldüğünü ifade eden Öğrenci 10, şu sözlerle söz konusu görüşü desteklemektedir:

Bence kameralar olmalı, hatta ben bir olay yaşamıştım Kasım 2018’de. İki kişilik bir gruptu, (üniversite öğrencisi olmadıkları için) üniversitenin içerisine kimlik göstererek girmişler. Bize de “biz öğrenciyiz, Ege Üniversitesi’nden geliyoruz, anket başına ücret alacağız” dediler ve yardım istediler. Biz de yardım etmek için formları doldurduk sonra da tabi dolandırıldık. Bunu sonrasında güvenlik kameraları sayesinde açığa kavuşturabildik ve başımıza bir şey gelmeden olaydan sıyrılabildik. Dediğim gibi eğer güvenlik kameraları olmasaydı o dörtyol gibi olacaktı çünkü olay anında bunu gören başka bir şey yok aslında tarafsız olan biri yok. Bunun için kameralar kesinlikle olmalı (Öğrenci 10, bireysel görüşme).

Öğrenci 10’a göre kameralar, güvenliğin sağlanması ve psikolojik olarak da öğrencilerin kendilerini güvende hissetmesi için olmazsa olmazdır. Bu düşüncesini başından geçen olumsuz bir olayla örneklendiren Öğrenci 10, kameraların olmaması halinde yaşanacak olayların ya da olumsuzlukların yeterince irdelenemeyeceğini savunmaktadır.

Güvenlik kameralarının olmaması durumunda güvenliksiz bir ortamın meydana gelebileceğini vurgulayan bir diğer görüşmeci Öğrenci 2’nin sözleri, kameraların kullanımında güvenlik gerekçesinin ne kadar önemli bir paya sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir:

Kameraların olmaması durumunda herhangi bir suç işlendiği zaman herhangi bir kanıt bulmak için hani kameralarına bakıyorsun ve kameralar olmadığı takdirde o anda yetersiz kalacaksın. Direkt birinci kameradan, birinci görüntüden olayı alamayacaksın. Bu öğrenciler için daha tehlikeli bana göre (Öğrenci 2, bireysel görüşme).

Kameraların özgürlüğü kısıtlayıp kısıtlamadığı konuyla ilgilenmeyen, bu yönde fikir beyan etmeyen Öğrenci 2’nin asıl kaygısının güvenlik olduğu anlaşılmaktadır. Güvenliğin sağlanabilmesi için de caydırıcı birer aygıt olarak kameraların var olması gerektiğini vurgulayan Öğrenci 2, özgürlükten ziyade kameralara güvenlik penceresinden bakmaktadır.

Görüşmeciler Öğrenci 6 da benzer görüşleri ifade etmektedir:

Kamerasız bir düzen düşünemiyorum. Düşünmek de istemiyorum. Çünkü sonuçta üniversite her şehirden geliyor, her ülkeden gelen insanlar var ki bu devirde kimseye zaten güven olmadığı için kameranın olması şart (Öğrenci 6, bireysel görüşme).

Üniversite, öğrenci olsalar da neticede birbirlerini daha önce hiç tanımayan binlerce kişinin bir araya geldiği, birbirleriyle temas kurduğu ortamlar sunmaktadır. Böyle ortamlarda

kameraların varlığının kaygıları azalttığını savunan Öğrenci 6, kameraların olmaması halinde öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeyeceklerini aktarmaya çalışmaktadır.

Eğer insanların kamusal alan içerisinde iyi olabileceğini düşünseydim kameraların olması çok saçma gelirdi. Fakat günümüzde özellikle kadın şiddet bağımında kameralar olmasaydı suçlular bulunmazdı. Ne de olsa kimin kim olduğunu bilmiyoruz (Öğrenci 3, bireysel görüşme).

Kadınlara yönelik şiddet, uygulanmaya çalışılan diğer her önlem gibi güvenlik kameralarına da rağmen artıyor olsa da yine de kameralar bu konuda caydırıcı olabilmektedir. Kameraların birçok kadına şiddet olayını aydınlattığını ve suçun, suçlunun tespitinde kanıt niteliği taşıdığını hatırlatan Öğrenci 3, birbirlerine yabancı çok sayıda kişinin bir arada olduğu bir yerde kameraların varlığının elzem olduğuna vurgu yapmaktadır.

Düşündüm düşününce bana biraz güvensiz geldi güvensiz ve ıssız bir okula hani olsa olmasa da sorun oluyor her türlü olması daha iyi bence, yani evet kamerasız bir ortamda ben kendimi pek güvende hissetmem ama aksi takdirde biraz daha rahat konuşabilirim Kameranın olmadığı ortamda yani herhangi bir siyasi konu olabilir. Herhangi bir kişi hakkında olabilir ya da başkası adına daha rahatlıkla hırsızlık yapılabilir, yani kameranın olmadığı ortamda ama kişi düşünce fikir özgürlüğüne gelince kendimi daha rahat ve özgür hissederim (Grup-Katılımcı 2, Odak Grup Görüşmesi).

Grup-Katılımcı 2, kameraların varlığıyla özellikle ideolojik olarak kısıtlandığını düşünüyor olsa da kameraların güvenliğe olan katkısından da söz etmektedir. Güvenliği, özgürlüğün üzerinde tutan, öğrencilerin güvenliği için özgürlükten ödün verilebileceğini düşünen Grup-Katılımcı 2, ne olursa olsun kameraların olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bence atıyorum mekanda olan hırsızlık kavga ya da bunun gibi şeyleri daha çabuk kolay denetlemek için daha çabuk tespit etmek için, ama şöyle de ayırabiliriz sokaktaki bir kamera ne kadar kuruma hitap edebilir ki mekan çevresindeki kameralar mekan güvenliğini sağlamak için kurulmuş olabilir ama bir sokakta yürüyorsun oradaki var olan kameralar toplumu kişiyi güvence altına tutmak için vardır bir kurum ihtiyacını gidermek için değil, mesela asıl amacı güvenlik olmalı bu amaçtan sapmalı sokaktaki kameralar şeye örnek olabilir, mesela bir araba kazası oldu üniversite içerisinde bu rahatlıkla plakası kaçırılmışsa eğer gözden, görülebilir faili bulunabilir hani bu yönden işe yarar ama bu güvenlik amacından saptırılıyorsa bu kamera olayı yani pek onaylamıyorum (Grup-Katılımcı 3, Odak Grup Görüşmesi).

Kurumlara yönelik olası hırsızlık olaylarına karşıya da kişi güvenliği için kameraların caydırıcı bir etki oluşturabileceğini belirten Grup-Katılımcı 3, kameraların bu amacın dışında

kullanılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Grup-Katılımcı 3, yalnızca güvenliğin sağlanması amaçlanarak kullanılması gerektiğini düşündüğü kameraların, bu amacın dışında kişilerin gözetlenmesi ya da fişlenmesi amacıyla kullanılmasını onaylamadığını dile getirmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde görüşmeciler, ‘güvenlik’ kaygısı çerçevesinde kameraların olması gerektiğini belirtmektedirler. Bunun yanında kameraları suçluların yakalanmasında başvurabilecekleri bir ‘kanıt’ olarak da görmektedirler. Görüşmeciler, kameralardan rahatsızlık duymaktan ziyade daha da artırılması gerektiği konusunda benzer görüşler bildirmektedirler. Öte yandan kameraların sadece görüntüden ibaret olduğunu belirten Öğrenci 8, kameraların insanları korkutmak amacıyla bir yerlere yerleştirilen aygıtlar olarak var olduklarını dile getirmektedir:

Geçenlerde bir arkadaşımın bisikleti çalındı aynı şekilde başka bir arkadaşımın da arabası çizildi. Sonuç olarak kamera kayıtlarına başvurduk. Fakat kameraların çalışmadığını fark ettik. Herhangi bir sonuç alamadık. Daha önce de bu tarz olaylara denk geldim. Sanki kameralar insanların gözlerini boyamak için bir yerlere yerleştirilen aygıtlar gibi geldi bana. Bence Üniversitemizde çoğu kameralar çalışmıyor. Sadece görünürlüğü var fakat işlevi yok gibimi geldi (Öğrenci 8, bireysel görüşme).

İki arkadaşımın başına gelen olayları örnekleyerek kameralarla ilgili görüşlerini aktaran Öğrenci 8, üniversitedeki birçok kameranın sanılanın aksine izlenmediğini, hatta işlevleri bile olmadığını düşünmektedir. Bu kameraların caydırıcı olsun diye konulduğunu savunan Öğrenci 8, olası bir olayda kameralardan yararlanılamayacağına dair tedirgin olduğu izlenimi vermektedir.

Birçok görüşmecinin de dile getirdiği gibi Öğrenci 1 de aynı görüşlere sahip bir algı sergilemektedir. Ona göre kameralar şahsi eşyalarını koruyan önemli aygıtlardır:

Kameralar dikkatimi çekmedi. Ya da çok az gördüm. Kameraların güvenliğimiz açısından olması gerektiğini düşünüyorum. Kameralar olmasından dolayı eşyalarımı kafelerde özellikle masalarda bırakarak herhangi bir yere gidebiliyordum (Öğrenci 1, bireysel görüşme)

Kameraların öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri için çok önemli bir paya sahip olduğunun altını çizen Öğrenci 1, yalnızca şiddet içeren olaylar değil, hırsızlık ve soygun gibi olaylara karşı da kameraların olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Güvenlik kameralarının çok farklı işlevlerinin olduğunu öne süren gruptaki Katılımcı 1'e göre aslında kameralar, güvenliğin sağlanması düşünüldüğünde, iyi bir amaca hizmet eden birer araç olarak da ele alınabilir; ancak kameralar kontrolü ve düzeni sağlayarak, özgürlüğü kısıtlamaya dönüşebilecek bir ihtimal de barındırır:

Güvenlik açısından kameraların olması gerekli. Birçok yerde evet kamera var. Bence bu kameralarda gerekli. Oması gereken bir durum. Bence ikisi de. Fakat bu konuda çok bir bilgin yok. Bizim güvenliğimizi sağlamak için de olabilir. Başka bir sebebi de olabilir. Mesela üniversite büyük bir alan bu alanları kontrol altına almak ve düzeni sağlamak için de bu kameralar kurulmuş olabilir (Grup-Katılımcı 1, bireysel görüşme)

Grup-Katılımcı 1'e göre; güvenlik için mutlaka olması gereken kameralar, daha farklı amaçlar için de yerleştirilmiş olabilir. Hatta kameralarla hem güvenliğin sağlanmasının hem de öğrencilerin izlenmesinin ve denetlenmesinin amaçlandığını belirten Grup-Katılımcı 1, hem yüz ölçüm hem de nüfus olarak büyük olan üniversitelerin kameralar yoluyla da kontrol altında tutulduğunu ifade etmektedir.

Görüşmeci gruptaki Katılımcı 1'in kameralara düalist işlevsel yaklaşımının aksine bir diğer görüşmeci Öğrenci 4, kameraları tamamen özgürlüğü kısıtlayıcı bir perspektifle ele almaktadır. Kameraların tamamen kontrolü sağlamak niyetiyle ortaya çıktığını belirten Öğrenci 4, üniversitede kameralar olmadan da güvenliğin sağlanabileceğini iddia etmektedir:

Sürekli birileri tarafından izlendiğimi düşünüyorum. Bu his gerçekten çok kötü... Bizlerin güvenliği için olduğunu düşünmüyorum. Bizi bizden mi korumaya çalışıyorlar. Çok saçma değil mi? Bence kameraların varlığı tamamen bizleri kontrol etmek için. Fakülte koridorlarında, yemekhane, kütüphane de her yerde denk geldim. Üniversite içerisinde bu kadar kameranın olması açıkçası rahatsız verici bir durum. Ben kendimi daha rahat hissedebileceğim bir ortam da eğitim görmek isterim fakat ne yazık ki böyle bir ortam göremedim. Zaten eğer söz konusu güvenlikse kameralar olmadan da bunu sağlayabilirler. Bireylerin güvenliğinin sağlanmasında kameranın ekstra bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Zaten Üniversite idaresi tarafından kameraya gerek duymadan bu güvenliğin sağlanması gerekmektedir (Öğrenci 4, bireysel görüşme).

Kameraların güvenliğin sağlanması amacıyla kullanıldığına inanmayan Öğrenci 4, kameralarla asıl olarak amaçlanan şeyin öğrencileri denetim altında tutmak olduğunu dile getirmektedir. Bu durumdan rahatsız olduğunu ifade eden Öğrenci 4, güvenliğin kameralar olmadan da başka yollarla sağlanabileceğine inanmaktadır. Öğrenci 4, kameralar nedeniyle

özgürlüğünün kısıtlandığını ve bunun da eğitime olumsuz anlamda etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Bir diğer görüşmeci Öğrenci 9, kameraların güvenlikten ziyade bir baskı aracı olduğunu vurgulayarak, baskının ortadan kalkabilmesi için kameraların olmamasını bir çözüm olarak sunmaktadır:

Kameralar üniversitenin hemen her yerinde bulunuyor zaten göze çarpmaması mümkün değil. Kameraların amacı güvenlikten çok insanlar üzerinde baskı uygulamaktır. Üniversitelerde kameranın olmaması daha iyi olabilir denemeye değer bence kameralar sadece bir mecraya hizmet etmemeli (Öğrenci 9, bireysel görüşme).

Öğrenci 9, kameralara güvenlikten ziyade özgürlük penceresinden bakmaktadır. Zaten kameralarla güvenliğin amaçlanmadığını düşünen Öğrenci 9, asıl amacın öğrenciler üzerinde baskı kurmak olduğunu ifade etmektedir. Kameraların Öğrenci 9 üzerinde bıraktığı etkiyi düşünersek, kampüs içerisinde sıklıkla rastlanılan kameraların, güvenliğin ötesinde öğrencilerde özgürlüklerinin kısıtlandığı izlenimini bırakmaktadır.

Ayrıca güvenlik kameralarının gündelik hayata güvenlik gerekçesiyle girmesine eleştirel bir bakış açısı getiren Öğrenci 7, aslında bunun yanılsamalardan ibaret olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda üniversitelerin neredeyse tamamının öğrenci ve hocalardan oluştuğuna dikkat çeken Öğrenci 7, güvenliğin kim için olduğu sorusunu gündeme getirmektedir:

Kameralar aslında senin güvenliğini sağlamak için giriyor hayatımıza ama tıpkı üniversitelerin özgürlük adı altında vaatte bulunduğu mekanlar olması gibi sanki güvenlik kameraları da güvenlik vaadiyle hayatımıza girmiş gibi. Gazetecilik okuyordum, sosyal bilim dersleri okuyorduk dolayısıyla ders sırasında hocaların bizzat kendi fikirlerini dile getirdiği anlar oluyordu ve öğrenciler her şeyi aklında tutamadığı için ses kaydı almak zorunda kalıyordu ve hocalar buna izin vermiyordu çünkü kendileri için bile endişeleniyorlardı. Kameralar da aynı şekilde güvenliğimizi sağlamak amacıyla takılıyor ama esasında bize "kim tehlikeli", ya da "kimin güvenliği" sorusunu sorduruyor. Çünkü üniversitenin neredeyse tamamı öğrenci ve öğretmen bu durumda kimi kimden koruyorsunuz. Eğer kameralar hayatımıza güvenlik amacıyla giriyorsa bu güvenliğin kimin güvenliğinin olduğu bilinmeli (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Bir başka görüşmeci Öğrenci 5 ise siyasi nedenlerle bu kamera sistemlerinin varlığından rahatsızlık duyduğunu belirterek, kameraların her yerde değil, belli alanlarda olması gerektiğini vurgulamaktadır:

Kameraların dikkatimi çektiği yerler oldu. Üniversite girişi, kafeler, fakülte önleri gibi. Bunların dışında çok fazla dikkatimi çekmedi. Bu konuda iyimser konuşurum. Yani kafeler bir şekilde iş yeridir. Oralarda kamera olması bana normal geliyor. Üniversite girişi ya da fakülte önleri de bana normal geliyor. Yani ben oralarda kameraların olması gerektiğini düşündüm hep. Fakat bunun dışındaki kameraların varlığını ya da bu söylediğim yerlerdeki kameraların farklı amaçlar için kullanılmasını doğru bulmam. Evet güvenlik önemli ama dışarıdaki herhangi bir yerde yaşanan olayları üniversite kampüsleri ile kıyaslarsak büyük farklar çıkar. Örneğin Gaziantep'te neredeyse olaysız günü olmayan birçok bölge var. Oralar kameralarla izlenmiyor. Ama üniversite öğrencileri olarak biz izleniyoruz. Başta da söylediğim gibi üniversite içindeki bazı yerler hariç diğer kameralarla öğrencilerin izlendiğini, bunun da siyasi nedenlerle yapıldığını düşünüyorum. Ayrıca kameralarla öğrencilere verilen bir mesaj da olduğunu düşünüyorum. Gözümüz üzerinizde mesajı veriliyor. Bence belli yerler dışında üniversite kampüsünde kameralar olmamalı. Yani üniversite kampüsünde kameraların olmaması bir güvenlik zafiyeti gibi gelebilir ama olması gereken üniversite girişinde kameraların olmasıdır. Hatta daha da güçlendirilmiş sistemler kurulabilir üniversite girişine. Eğer üniversiteye giren çıkanlar iyi denetlenirse kampüste kameraların olmasına da çok da gerek kalmaz. Kameralar olmasa ben kendi adıma daha özgür ve rahat hissederim. En azından birilerinin gözü üzerimizde hissine kapılmam. Olması gereken de bu zaten (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Öğrenci 5'in kameraların varlığından değil de yoğunluğundan rahatsızlık duyduğu anlaşılmaktadır. Öğrenci 5, kameraların olması gereken yerlerin dışında da bulunuyor olmaları nedeniyle özgürlüğünün kısıtlandığını belirtmektedir. Öğrenci 5'in dediklerinden anlaşılıyor ki üniversite girişi gibi yerlerin dışında da kameraların bulunuyor olması kimi öğrencilerde güvenlikten ziyade denetim altında oldukları hissini uyandırmaktadır.

Görüşmeci, kameraların güvenlik bağlamında var edildiğini, fakat bireylerin güvenliği için değil kendi toplumsal denetimlerinin meşru kılınması için bu araçların kullanıldığını dile getirmektedir. Görüşmeci, kapalı devre kameraların, güvenlik gerekçesiyle hayatımıza dahil edilmesinin üniversite öğrencileri için çok da gerekli bir uygulama olmadığı fikrindedir. Güvenliğin sağlanması amacı güdülüyorsa üniversite girişlerinde gerekli uygulamaların oluşturulmasını yeterli bulmaktadır. Kameraların olması durumunda özgür bir ortamın

olmayacağını dile getiren görüşmeci, sıkı bir denetim mekanizmasının olması durumunda kameralara gereksinim olmayacağını aktarmaktadır. Ancak görüşmecilerin tamamının yaklaşımı göz önüne alındığında kameraların varlığı çoğunlukla ya güvenliğin sağlanması ya da özgürlüğün kısıtlanması bağlamında değerlendirilmektedir.

4.3. Kameraları algılamada cinsiyet faktörü

Çalışmaya başlanmadan önce varsayımlardan biri olan cinsiyet faktörüne de değinmek gerekir. Yani kadınların güvenlik kameralarını daha çok güvenlikçi bir bakış açısıyla öne çıkarması, erkeklerin ise özgürlüğü kısıtlayıcı açıdan yaklaşması beklenirken esasında iki cinsiyet de konuya güvenlik bağlamında yaklaşmaktadır. Örneğin görüşmeci Öğrenci 1, daha çok güvenlikçi bakışı ön plana çıkararak kavramlar kullanmaktadır:

Kameralar olmadığı takdirde suç unsurları daha da artar. Özellikle hırsızlığın artacağına düşünüyordum. Kameralar bir nevi bizim güvenliğimizi sağlamak için veyahut başımıza herhangi bir olay geldiğinde kanıt olarak ilk başvuracağımız önemli bir mecradır (Öğrenci 1, bireysel görüşme)

Öğrenci 1, bu ifadesinde kameralarla tamamen güvenliğin amaçlandığını belirtmektedir. Öğrenci 1'in sözlerinden hareketle, kameralar kimi öğrenciyi rahatsız etse de başta kadın öğrenciler olmak üzere kimileri de kameralar sayesinde kendisini daha güvende hissetmektedir.

Öğrenci 1 ile aynı görüşlere sahip olan diğer görüşmeciler Öğrenci 2, gruptaki Katılımcı 1, Öğrenci 12 ve Öğrenci 6, kameraların güvenlik açısından var olmaları gerektiğini ve herhangi bir suç işlendiğinde kanıt bulmak için başvurulacak birer araç olduklarını aktarmaktadırlar:

Kameralar olmasaydı daha büyük problemlere yol açabilirdi. O yüzden olması mı daha iyi olur olmaması mı dersin olması daha mantıklı. Kameraların olmaması durumunda herhangi bir suç işlendiği zaman herhangi bir kanıt bulmak için hani kameralarına bakıyorsun ve kameralar olmadığı takdirde o anda yetersiz kalacaksın. Direkt birinci kameradan, birinci görüntüden olayı alamayacaksın. Bu öğrenciler için daha tehlikeli bana göre. Bana göre gereklidir (Öğrenci 2, bireysel görüşme).

Öğrenci 2, herhangi bir olaya karşı adaletin sağlanabilmesi için kameraların elzem olduğuna işaret etmektedir. Kameraların olmaması halinde olası bir olayın

aydınlatılabilmesinin zor olacağını düşünen Öğrenci 2, öğrenciler için kameraların varlığının daha yararlı olacağını dile getirmektedir.

Üniversite içerisinde birçok yerde evet kamera var. Bence bu kameralarda gerekli. Olması gereken bir durum. Bizim güvenliğimizi sağlamak için de olabilir. Başka bir sebebi de olabilir. Mesela üniversite büyük bir alan bu alanları kontrol altına almak ve düzeni sağlamak için de bu kameralar kurulmuş olabilir. Eğer insanların kamusal alan içerisinde iyi olabileceğini düşünseydim kameraların olması çok saçma gelirdi. Fakat günümüzde özellikle kadın şiddet bağlamında kameralar olmasaydı suçlular bulunmazdı. Ne de olsa kimin kim olduğunu bilmiyoruz (Grup-Katılımcı 1, Odak Grup Görüşmesi).

Grup-Katılımcı 1, kameraların özellikle kadına şiddet olaylarının aydınlatılmasında önem kazandığına dikkat çekmektedir. Grup-Katılımcı 1, hatta olası bir kadına şiddet olayında kameraların caydırıcı bir etki de yapacağını düşünmektedir. Saldırgan bir kimse, etrafındaki kameralar yoluyla yakalanabileceğini anlayacağı için saldırmayı planladığı bir kadına saldırmaktan vazgeçebilir.

Bu kameralar olmalı, neden bir insan bana kuşkusuz zarar verebilir ki. Kuşku duymalı, bu da kamera aracılığıyla oluşabilir gibi (Öğrenci 12, bireysel görüşme).

Öğrenci 12 de kameraların olası bir saldırı olayında caydırıcı bir etki yapabileceğini düşünmektedir. Kameraların, birçok öğrencinin kendini güvende hissetmesini sağladığı anlaşılmaktadır.

Kamerasız bir düzen düşünemiyorum. Düşünmek de istemiyorum. Çünkü sonuçta üniversiteye her şehirden insanlar geliyor, her ülkeden gelen insanlar var, bu devirde kimseye zaten güven olmadığı için kameranın olması şart (Öğrenci 6, bireysel görüşme).

Öğrenci 6, kameraların gereksinimden öte bir nevi zorunluluk olduğunun altını çizmektedir. Öğrenci 6, birbirleri hakkında en ufak bir fikirleri olmayan, birbirlerine yabancı olan insanların bir arada okuduğu üniversite gibi yerlerde kameraların olması gerektiğini düşünmektedir.

Görüşmecilerden Öğrenci 4, Öğrenci 5, Öğrenci 9 ve Öğrenci 13 ise yukarıdaki görüşmecilerin aksine kameraların özgürlüğü kısıtlayıcı bir işlev taşıdığını, bundan dolayı da kameraların varlığından rahatsızlık duyduklarını dile getirmektedirler:

Benim fikirlerimi, şakalarımı en özgür şekilde sunacağım bir yerde izlenilmek beni rahatsız eder. Her açıdan güvenliği sağlanan bir kampüste kameraların olmaması pek de olumsuz

sonuç doğuracağını zannetmiyorum. Fikirlerimi özgürce savunabileceğim bir yerde kayıt altına alınmak beni tabiki rahatsız eder. Fikirlerime saygı duyulmadığını özgür bir ortam olmadığını anlarım (Öğrenci 4, bireysel görüşme).

Öğrenci 4'ün söylediklerinden kimi öğrencinin kameraların fikirlerini bile baskılayan birer argıt olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. Nitekim Öğrenci 4 de buna işaret ederek kameralardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir.

Yani üniversite kampüsünde kameraların olmaması bir güvenlik zafiyeti gibi gelebilir ama olması gereken üniversite girişinde kameraların olmasıdır. Hatta daha da güçlendirilmiş sistemler kurulabilir üniversite girişine. Eğer üniversiteye giren çıkanlar iyi denetlenirse kampüste kameraların olmasına da çok da gerek kalmaz. Kameralar olmasa ben kendi adıma daha özgür ve rahat hissederim. En azından birilerinin gözü üzerimizde hissine kapılmam. Olması gereken de bu zaten (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Öğrenci 5, eğer kameralarla yalnızca güvenlik amaçlanıyorsa bu durumda kameraların yalnızca üniversite girişi bir yerlerde olması gerektiğini savunmaktadır.

Üniversitelerin kamusal bir alan olduğunu düşünmüyorum çünkü kamusal bir alanın olması için öncelikle özgürlük ve demokrasinin olması gerekiyor. Türkiye'de kamusal alan kamunun değil, devletin denetiminde. Tabiki de böyle bir ortamda özgür olduğumu söyleyemem. Bir etkinliğe katıldığım zaman kayıt altında olduğumu bilmek kötü hissetmeme neden olur. Bence bu sadece üniversitelerde değil bize ait olan ve bize özel olan çoğu alanlara girilip kayıt yapılıyor. Özel diye bir şey yok şu an hayatımızda (Öğrenci 9, bireysel görüşme).

Sadece üniversitelerde değil hayatın her alanında kameraların özgürlükleri kısıtladığını düşünen Öğrenci 9, aslında gelişen teknolojiyi de akla getirmekle beraber kullandığımız telefonlardan bilgisayar ve tabletlerimize kadar her anımızda kameralarla baş başa olduğumuza işaret etmektedir.

Kameraların varlığı evet beni rahatsız ediyor ve özgür olduğumu düşünmüyorum. Tedirgin olurum. Zira ülkemiz hukukun ve yasaların çok da etkili olmadığı bir ülke konumunda. Bu da benim kayıt altına alınan görüntülerimin nasıl kullanılacağı yönünde bana kaygı verir (Öğrenci 13, bireysel görüşme).

Şu an için olmasa bile belki ilerleyen bir zamanda birtakım olumsuzluklarla karşılaşabileceğinden kaygılanan Öğrenci 13, bunu da hukuksal eksikliklere dayandırmaktadır. Buradan yasaların yeterince güçlü olmadığı ülkelerde kameralarla izleniyor olmanın verdiği kaygının daha güçlü olduğu sonucuna varılabilir.

4.4. Kameraların işlevselliği

Kameralar gündelik hayatta pek çok yönüyle ön plana çıkmaktadır. Gözetim, disiplin ve güvenlik mefhumları bağlamında değerlendirebilecek kameraların işlevlerini görüşmecilerde çok sık bir şekilde ‘güvenlik’ vurgusuyla açıklamaktadırlar. Gündelik yaşamlarında vazgeçilmez bir araç olduğuna değinen görüşmeciler, bu bağlamda tamamen özgür olmadıklarını dile getirmektedirler. Keza kameralar asıl olarak suçluların yakalanması için kullanılacak birer araç olmalıdır. Bu bağlamda suç unsuruna vurgu yapan ve çözüme uygun olarak güvenlik kameralarının var olması gerektiğine işaret eden görüşmeci Öğrenci 2, kameraların kanıt niteliği taşıdığına altını çizmektedir:

Kameraların asıl işlevi suçluları bulmak olmalı. Çünkü başımızdan bir olay geçtiğinde ilk başvuracağımız kanıt güvenlik kameralarıdır. Bu vesileyle suçluları bulmak daha kolay olacaktır (Öğrenci 2, bireysel görüşme).

Öğrenci 2, kameraların güvenlik boyutunu ele almaktadır. Özgürlükten ziyade güvenliği ön plana çeken Öğrenci 2'nin ifadeleriyle eğer gerçekten bu amaçla kullanılıyorsa, kameralar için suçluların yakalanmasında kanıt oluşturabilecek en önemli aygıtlardandır denilebilir.

Benzer şekilde bir diğer görüşmeci Öğrenci 4, kameraların kamusal alanda güvenliği sağlamak amacıyla var olması gerektiğini ancak tam olarak böyle bir amaca hizmet edip etmediğine kuşkuyla bakmaktadır:

Kameraların işlevi bence kamusal alan içerisinde insanların güvenliğini sağlamak içindir. Tabiki arka planda yatan gerçekleri bilmiyoruz. Farklı amaçlarla da kullanılıyor olabilir (Öğrenci 4, bireysel görüşme).

Kameraların varlığına şüpheli bir gözle bakan Öğrenci 4, asıl amacın güvenlik olmasından yana tutum takınmaktadır. Tamamen güvenlik amaçlı kullanıldığı konusunda emin olamayan Öğrenci 4'ün yorumu şöyle bir izlenim bırakmaktadır: İnsanlara güven veren iktidar, güven verdiği aygıtlarla aslında onları denetleyip kontrol altında tutmayı amaçlamaktadır.

Görüşmeci Öğrenci 4'ün güvenlik kameralarının amacına yaklaşım biçimlerine benzer şekilde bir diğer görüşmeci Öğrenci 5'te sorgulayıcı bir perspektiften yaklaşarak, kameraların

güvenlikçi bir zeminde hayata dahil olmasından ziyade kontrol ve denetim odaklı bir çerçeveden gündelik hayata dahil olduğunu belirtmektedir:

Kameraların varlığını aslında daha önce hiç düşünmemiştim. Ama şimdi siz sorunca insanın aklına farklı açılardan bir yaklaşım geliyor. Asıl amacı tabiki bireylerin güvenliğini sağlamak olmalı. Ama gerçekten aslı bu mu? Üniversite ortamıdasınız daha rahat ve özgür olacağınızı düşünüyorsunuz fakat bu kadar kameranın olması çok çelişkili bir durum. Burada şu anlamı çıkarabiliriz. Aslında bizleri kontrol etmek için varlar. Nerede, kiminle ne yaptığımız merak ediliyor. Böyle olunca da asıl işlevini kaybediyor. Aslında bizlerin güvenliği için değil, bizleri bu mecra yoluyla kontrol etmeye çalışıyorlar (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Öğrenci 5 de birçok öğrenci gibi, kameraların çok olmasından yakınmaktadır. Öğrenci 5'e göre, kameraların neredeyse her yere konulması ister istemez kişide şüphe uyandırmaktadır. Görüşmecinin ifadeleri akla şu soruyu getirmektedir: Amaç güvenlikse neden kameralar sadece bulunması gereken yerlerde değil de hemen her köşe başına yerleştirilmiştir?

Kameralar, kamusal ve özel alan bağlamında pek çok tartışmanın öznesi durumundadır. Bu tartışmaların ana gövdesini 'mahremiyet' ve kişisel alan oluşturmaktadır. Nitekim görüşmeci Öğrenci 9, güvenlik kameralarını özel alana müdahale kapsamında değerlendirerek, kişisel alanın ihlal edilmeden yalnızca güvenlik temelinde kameraların işlevsel olması gerektiğini işaret etmektedir:

Kameralar artık hayatımızın her evresinde var maalesef. Sadece üniversite sınırları içinde değerlendirmem gerekir tabiki. Tamam bazı yerlerde olmalı kameralar fakat özel hayatımızı da kapsayacak boyutta olmamalıdır. Asıl işlevinin güvenlik olmasıdır (Öğrenci 9, bireysel görüşme).

Öğrenci 9, kameraların artık özel hayata müdahale niteliği taşıyan birer aygıtla dönüştürüldüğünden yakınmakla beraber asıl işlevi olan güvenlikle sınırlı kalırsa yararlı olabileceğini vurgulamaktadır.

Son olarak iki görüşmeci, güvenlik kameralarının kontrol, denetim ve güvenlik çerçevesinde varlığının gerekli bir aygıt olduğu hususunda ortak görüşlere sahiptir:

Bence asıl işlevi bireylerin güvenliğini sağlamak olmalı. Ben şahsen kameraların olması taraftarıyım. Başıma bir olay geldiği zaman kameralar aracılığıyla bulabilirim (Öğrenci 10, bireysel görüşme).

Öğrenci 10'un sözlerinden hareketle, kameraların kullanılmasıyla güvenlik amaçlanıyorsa bu öğrenciler için yararlı olabilir. Çünkü birçok yerde meydana gelecek bir olayın tek kanıtı kameralar olabilir.

Bana göre asıl işlevi toplumsal denetimi sağlamak. Bunca nüfus ancak belli mekanizmalar aracılığıyla kontrol edilebilir. Yönetici kesim, bireyleri tek tek kontrol edemez. Ya da suçluların kim olduğunu bulamaz. Kameralar aracılığıyla bizleri izleyebilir ve kontrol edebilir (Öğrenci 8, bireysel görüşme).

Öğrenci 8, kameraların varlığını farklı bir açıdan ele almaktadır. Kameraların güvenliği sağlamakla az da olsa ilgisi olduğunu savunan Öğrenci 8, asıl amacın bu yolla yoğun kitlelerin denetlenip kontrol altında tutulması olduğunu ifade etmektedir. Öğrenci 8'in görüşünden şöyle bir neticeye varılabilir: Gittikçe kalabalıklaşan nüfus, insanları denetlemek isteyen iktidarların da yeni çözüm arayışları içine girmelerine neden oldu. Belki kameraların varlığı ve sıklığı da bu arayışın bir sonucudur.

Görüşmecilerin ifadelerinden anlaşılacağı üzere kameraların işlevi çoğunlukla disipline edicidir. Kameralar, bu yöntemin bir uzantısı olarak itaatkar ve sorgulamayan bireylerin yaratılmasında oldukça etkili bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde, Güven'in de aktardığı gibi, gözetim kameralarını disiplin ağının bileşeni şeklinde ele alan bakış açısına göre, bu kameralar genişletilmiş panoptik tahayyülün bir yansıması olarak ele alınmakta ve kamusal alanlarda itaat eden bireylerin üretimine dönük bir iktidar teknolojisi şeklinde değerlendirilmektedir (Gandy, 1996; Poster, 1996; Graham, 1999; Marx, 2005b; Norris, 2003'ten akt. Güven, 2012:201). Sonuç olarak, panoptik bir gözetim sisteminin dayanak noktası olarak güvenlik kameraları işlevsel bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

4.5. Otokontrol

Güvenlik kameralarının disipline edici, kontrol altında tutucu ve denetim sağlayıcı olarak işlevsel olduğuna değinildi. Ayrıca güvenlik kameraları otokontrol pratiği açısından da önemli bir işleyişe sahiptir. Bu yönüyle bakıldığında iktidar kurma ve kontrol altına alma yöntemi olarak güvenlik kameraları "görünürlüğü bir tuzak" haline getirmektedir. Eş zamanlı olarak görünmeyen iktidarın gözünü temsil etmektedir.

Görünmez iktidarın görünürlüğünü, herhangi bir trafik polisi olmadan da insanların trafikte nasıl kurallara uyduğunu kameralar örneği vasıtasıyla açıklayan Öğrenci 5, otokontrol sürecinin işleyişini şu şekilde dile getirmektedir:

Kameraların varlığı bana göre bireyler üzerinde iktidarın bizi kontrol etmesi için kullandığı bir araçtır. Sadece üniversite mekanları için tek söyleyemem hayatımızın her alanında bizler denetlenmekteyiz. Örneğin, aracımın trafiğe çıktığım zaman belli kurallar neticesinde hareket etmek zorundayım. Ya da şöyle söyleyeyim, trafik ışıkları, trafikte bizleri kontrol eden mekanizmalardır. Trafik ışıklarında belli kurallara uyacağınızı bilirsiniz ve ona göre hareket edersiniz. Trafikte ille de bir trafik polisinin olmasına gerek yoktur. Bizler ışıkları gördüğümüzde kırmızı ışıkta duracağımızı biliriz. Durmadığımız takdirde sonradan bizlere ceza geleceğini de biliriz. Ya da hız kontrolü yapan radar sistemi mevcuttur. Yani demek istediğim kendi hareketlerimize dikkat etmemiz için görünen birinin olmasına gerek yoktur. Bu söylediğim örnekler aracılığıyla denetlenmekteyiz (Öğrenci 5, bireysel görüşme).

Öğrenci 5'e göre kameraların varlığıyla insanları kontrol altında tutmanın aslında bir geçerliliği yoktur. Çünkü kuralların yeterince anlatıldığı bir durumda öğrenciler ya da dışarıdaki diğer insanlar zaten yapmaları ya da yapmamaları gerekenleri bilir ve ona göre hareket ederler.

Bir başka görüşmeci olan Öğrenci 9 ise otokontrol mekanizmasının tesis edilme sürecini suç unsur üzerinden açıklamaktadır:

Kameralar insanın hayatını şekillendirmesinde önemli bir paya sahiptir bana göre, kamusal alanda oluşabilecek her türlü suç unsurların bir nevi engellemesini de sağlıyor. Örneğin; hırsızlık yapacak bir kişi eğer yapacağı yerde kameralar varsa bu onu o suçu yapmasında alı koyar. Yani o kişi kendini ona göre hazırlar (Öğrenci 9, bireysel görüşme).

Öğrenci 9, kameraların var olması gerektiğini belirterek, yeri gelince suçluların bile bu kameralar vasıtasıyla kendileri kontrol altına almak zorunda kalacağına işaret etmektedir.

Güvenlik kameralarının başlı başına bir otokontrol sürecini doğurduğunu belirten Öğrenci 4 de yukardaki görüşmecinin de dile getirdiği suç unsuru örneği ile benzer biçimde kameraların bireylerin davranışlarını hangi şekillerde etkilediğini şöyle ifade etmektedir:

Başımdan geçen bir olayı anlatmak istiyorum. Biz arkadaşlarımızla bir markete gittiğimiz de ilk dikkatimizi çeken kameralar oldu tabiki. Markette dolaşırken bile sanki birilerin gözü üstümüzdeymiş gibi hissederiz. Bir gün bir markete gittiğimiz de içerden bir müşteri herhangi

bir ürün çalmıştı. Ve kapıda müşteriye durdurup kontrol ettiler, müşteri burada ben bir şey almadım demesine rağmen, hanımefendi elimizde kayıtlar var sizi yukardan izledik diye uyarıda bulundular ve müşteriye yukarı kata çıkartıp görüntüleri izlettirdiler. O gün anladım ki bu sadece marketlerde gerçekleşen bir durum değil yolda yürürken bile sokaklardaki kameralar aracılığıyla birileri tarafından izleniyoruz. Ondan sonra daha çok dikkatimi çekti ve davranışlarımda ona göre bir değişim söz konusu oldu (Öğrenci 4, bireysel görüşme).

Öğrenci 4'ün, şahit olduğu bir olay sebebiyle kameralara karşı davranışlarını şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Görüşmecinin örneği bir marketle ilgili olabilir ama bu örnekle bile akla şu netice gelmektedir: İktidarlar yalnızca kameralarla değil, gözler önüne serdiği emsal olaylarla da insanların kameralara karşı bir otokontrol sürecine girmelerini hedeflemektedirler.

Güvenlik kameralarının otokontrol yoluyla belirli davranış kalıplarını oluşturduğunu ve bu çerçeveden de bireylerin hareket alanlarına yön verdiğini aktaran görüşmeci Öğrenci 7, bu durumu kütüphane örneği üzerinden ifade etmektedir:

Bunu bir kütüphane ortamı gibi düşünebiliriz. Örneğin bir kütüphaneye gittiğinizde birinin gelip size nasıl davranmanız gerektiğini size söylemesine gerek yoktur. Çünkü belirli bir davranış kalıpları oluşmuştur. Üniversite ortamında da hepimizin belirli davranış kalıpları vardır ve bu bağlam da nasıl davranmamız gerektiğini kameralar şekillendirir. Hareket alanımızın darlığı veya genişliği güvenlik kameralarının sayıca azlığı ve çokluğuna bağlı olarak biçimlenir (Öğrenci 7, bireysel görüşme).

Öğrenci 7'ye göre de insanlar kameralar olmadan da belirlenmiş kurallara uyabilirler. Bunu kütüphane örneğiyle temellendiren Öğrenci 7, kameraların günümüzde iktidarların birer baskı unsuruna dönüştüğüne değinmektedir. Öğrenci 7, iktidarların kameralar yoluyla insanların davranışlarını bile kontrol altında tutmaya çalıştığına işaret etmektedir.

Kameralar vasıtasıyla otokontrolün duygusal tepkileri de değiştirip dönüştürebildiğini, doğrudan iş ortamı örneği üzerinden açıklayan Öğrenci 12, söz konusu bu vaziyetin kendisinde tedirginliğe yol açtığını vurgulamaktadır:

Sizle konuşmadan önce kameraların bu derece önemli bir konu olduğunu düşünmemiştim. Ama şimdi düşününce ne kadar da hayatımızın her alanına yayıldığını görmekteyim. Aslında ister istemez herhangi bir yerde bir kamera gördüğümüz de bir tedirginlik yaşıyorsunuz. Örnek verecek olursam; iş yerimde başımın üst köşesinde bir kamera mevcut ve ben kameranın olmadığı bir yerde davrandığım gibi burada kendim gibi davranamıyorum. Acaba patronum beni izliyor mu, şu hareketi ya da bu hareketi yapsam görür mü düşüncesiyle

hareketlerime dikkat etmek zorunda kalıyorum. Hatta patronumun iş yerinde olmasa dahi o kameranın başucumda olması yeterli oluyor davranışlarımı kontrol etmem için (Öğrenci 12, bireysel görüşme).

Öğrenci 12, başucundaki kamera yüzünden bir otokontrol süreci yaşadığını aktarmaktadır. Hal ve hareketlerini, kendisini izlediğini düşündüğü ya da izlemiyor olsa bile bir şekilde üzerinde psikolojik bir baskı kuran kameranın şekillendirdiğini belirten Öğrenci 12, bu durumdan duyduğu tedirginliği dile getirmektedir.

Görüşmecilerin aktardığı tüm deneyimler, güvenlik kameralarının otokontrol süreci üzerinde ne kadar etkili bir rol oynadığını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Duygusal tepkilerden, davranış kalıplarına, hareket alanından düşünme tarzına dek pek çok açıdan otokontrol oluşmasına zemin hazırlayan güvenlik kameraları, bu perspektiften de incelenmeye değerdir. Yani salt disiplin, denetim ve kontrol edici yönüyle değil, otokontrol bakımından da oldukça önemli bir tartışma konusu olarak güvenlik kameraları ön plana çıkmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırma, tarihsel dönüşüm evreleri incelenen ve ulus-devletle birlikte sistemli bir kurumsal zemine oturan gözetim mekanizmalarını panoptik iktidar tartışması üzerinden anlamaya çalıştı. Gözetim kameralarının kampüs alanına uygulanması ile mekana ilişkin anlamların geçirdiği dönüşümler incelenirken, öğrencilik deneyiminin bu süreçlerdeki ifadelerine odaklanıldı.

Araştırma sahasından elde edilen veriler; güvenlik paradigmasını genişleten kapalı devre gözetim kameralarının öğrencilik deneyimini dönüştürdüğü ve öğrencilik süreçlerine yönelik denetimin yönetsel iktidar pratikleriyle normalleştirildiğini göstermektedir. Görüşmeciler baskın bir şekilde, kapalı devre kameralarını “güvenli” bir ortam sağladıkları için onaylamaktadır. Öğrenciler arasındaki hakim görüş, kampüsteki güvenliğin sağlanabilmesi için kameraların etkin bir şekilde kullanılması gerektiği yönündedir. Bu görüşü savunan öğrencilerin temel kaygısını ise kampüste meydana gelebilecek fiziksel saldırılar, hırsızlık, soygun gibi suç eylemleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla güvenlik kameraları, kampüs mekanını ve öğrencilik deneyimini dönüştürerek, güvenlikçi paradigmayı genişleten bir işlev görmektedir.

Diğer bir bulgu ise güvenlik kameraları ile ilgili fikirlerin cinsiyete dayalı bakış açısından ziyade, katılımcıların dünya görüşüne göre şekillendiğidir. Zira bazı kadın görüşmeciler, güvenlik kameralarının güvenli bir ortamın oluşması ve sürdürülebilmesi için gerekli olduğu üzerinde dururken, bazı kadın görüşmeciler ise kameraların kontrol ve denetim mekanizmalarını harekete geçirdiğini, böylelikle özgürlüğü de kısıtlayan bir noktaya evrildiğini ortaya koymaktadır. Benzer yaklaşımlar erkek katılımcılar arasında da görülmektedir. Dolayısıyla cinsiyetten ziyade daha çok güvenlik ve özgürlükle ilgili görüşler ön plana çıkmaktadır.

Mülakatlardan ortaya çıkan bir diğer önemli bulgu, sürekli gözetim ilkesine dayanan gözetim kameralarının “oto kontrol” yol açığının tespit edilmesidir. Dolayısıyla kapalı devre kameralar sadece anlık izleme faaliyetinin ötesinde, bedenin fizyolojik ve psikolojik kontrolünü oto kontrol yoluyla da sağlamaktadır. Yapılan görüşmelerde, kameraların bir baskı oluşturduğu

ve bu baskının öğrencilerin hal ve hareketlerini de etkilediği gözlenmektedir. Kameralarla gözetlendiklerini düşünen görüşmecilerin buna göre tavır ve davranışlarını düzenlediği, yani oto kontrol uyguladıkları tespit edilmektedir.

Öte yandan, kameralar ve güvenlik arasında kurulan olumsuz baskın görüşün aksini savunan görece daha az sayıdaki öğrenci ise, güvenlik kameralarıyla aslında öğrencilerin izlendiği ve denetlendiği düşüncesindedir. Kameraların fikirlerini özgürce ifade etmelerinin olanaklarını sınırladığı ya da ortadan kaldırdığı bir ortama yol açtığı görüşündeki öğrenciler, güvenliğin “bahane” edildiği düşüncesindedirler. Güvenlik kameralarıyla izlendiklerini düşünen öğrenciler, söz konusu kontrol ortamının olumsuz psikolojiye sebep olduğu ve dolayısıyla öğrenim hayatlarının da bundan etkilendiği fikrindedirler. Söz konusu kontrol ortamının üniversite için hayal edilen özgürlük halini sınırladığı ve bunun öğrencilerde, üniversiteye geldikten sonra bir hayal kırıklığı yarattığı anlaşılmaktadır. Kimi görüşmecinin ise daha önceki hayatıyla kıyasladığı üniversite ortamından memnuniyet duyduğu fakat bu memnuniyete rağmen yine de üniversitenin olması gerektiği kadar özgür ve verimli olmadığı düşüncesinde olduğu görülmektedir.

Öğrenciler arasında bir diğer görüş de kameraların gereksiz olduğu yönündedir. Onlara göre, insanlar zaten konulan kurallara uymaktadır. Bu nedenler, kameralara da gerek yoktur.

Sonuç olarak; bu tez güvenlik kameralarının üniversite kampüs mekanını nasıl dönüştürdüğünü ve bunun öğrencilik deneyimine etkilerini anlamaya çalışmaktadır. Bu amaca bağlı olarak, kuramsal çerçeve kapsamında ele edilen kavram setlerinin ifade ettiği anlamlar, sahada keşfedici bir bakış açısıyla anlaşılmaya çalışıldı. Kamusal bir mekan olarak kampüsün panoptik iktidar tahayyülü üzerinden incelenmesi, öğrencilerin gündelik davranış biçim ve alışkanlıklarındaki değişimi gösterme amaçladı. Öğrencilerinin, üniversite, kapalı devre kameralar, özgürlük, gözetim ve kamusal alan gibi fenomenler hakkındaki düşünce ve deneyimleri de bu araştırma sırasında elde edilen veri setleri oldu. Özetle; panoptik gözetimin öğrencilik deneyimine etkilerine dair çalışmalara bir katkı sağlamayı uman bu çalışma, üniversite-özgürlük ikiliğinin yerini giderek üniversite-güvenlik ikiliğine bırakma eğilimine somut verilerle test etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akal, C. B. (1998). *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Kitapevi, Ankara.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Yusuf, A., Mahmut, Ö. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Antalyalı, Ö. L. (2007). "Tarihsel Süreç İçerisinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. Kemal, A. (Çev.), Metis Yayınevi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Abdullah, Y. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2016). "*Akışkan Gözetim*", 2. Baskı. Elçin, Y. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Berger, J. (2019). *Görme Biçimleri*. Yurdanur, S. (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Berman M. (2013). *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. Ümit, A., Bülent, P. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi*. Burcu, Y. (Çev.), Metis Yayınevi, İstanbul.
- Bozkurt, V. (2000). "*Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?*" Birikim Dergisi, (136): 75-81.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Çoban, B. (2016). *Panoptikon: İktidarın Gözü, "Gözün İktidarı" Üzerine*. Su Yayınları, İstanbul.
- Derican, M. (2012). "*Suçla Mücadelede Modern Enformasyon Teknolojilerinin Kullanımının Birey Davranışları Üzerine Etkisi: Ankara'da Medya Çalışanları Üzerine Bir İnceleme*", Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dolgun, U. (2015). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*. Ötüken Yayınevi, İstanbul.

- Elster, J. (2004). *Marx'ı anlamak*. Semih L. (Çev.), Liberte Yayınları, Ankara.
- Foucault, M. (1995). *Deliliğin Tarihi*. Mehmet, A. K.(Çev.), İmge Yayınevi, Ankara
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. Şehsuvar, A. (Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma*. Işık, E., Ferda, K. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü*. Işık, E. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik Toprak ve Nüfus*. Ferhat, T. (Çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu*. Mehmet, A. K. (Çev.), İmge Yayınları Ankara.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. Işık, E., Osman, A. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2016). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Işık E., Osman, A., Ferda, K. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Cumhuriyet, A. (Çev.), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (2010). *Sosyoloji, Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Ülgen, Y. B. (Çev.), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Günaydın, Ö. (2014). *Türkiye’de Emniyet Teşkilatı’nda Teknolojik Yeniden Yapılanma: Denetim ve Gözetimin Değişen Doğası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Güven, O. Ö. (2012). *Gözetimin Neoliberal “Risk” Bağlamında Dönüşümü ve MOBESE Kameraları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Habermas, J. (1997). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, (Çev.) Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Keskin, F. (2016). Hükümlerlikten Yönetimselliğe Türkiye’de Neoliberalizm, *Felsefelogos*, Sayı:63 ss. 71-80.

- Küçüköner M. (2005). “*Görme Üzerine Bir inceleme*”. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı: 8.
- Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları, Teoriler ve yaklaşımlar*. Ali, T. (Çev.), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Gözetim*. Dilek, H. (Çev.), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Lyon, D. (2018). *Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum*. Gözde S. (Çev.), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- MacAskill, E. ve Topham, L. (2019). Snowden. The Guardian gazetesi. <https://www.theguardian.com/us-news/ng-interactive/2019/sep/13/edward-snowden-interview-whistleblowing-russia-ai-permanent-record>, Et: 28.01.2020.
- Martin, B. (1998). “*Technology in Different Worlds*”, *Bulletin of Science, Technology and Society*, Cilt 18 (5) ss. 333-339.
- Marx, G. T. (2002). “*What’s New About the ‘New Surveillance?’ Classifying for Change and Continuity*”, *Surveillance and Society*, 1(1), 9-19.
- Murphy, John. (2000). *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, Hüsamettin, A., (Çev.), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Ollman, B. (2015). *Yabancılaşma. Marx’ın kapitalist toplumdaki insan anlayışı*. Ayşegül, K. (Çev.), Yordam Kitap, İstanbul.
- Orwell, G. (2019). *Bin Dokuz Yüz Seksendört*. Celâl, Ü. (Çev.), Can Yayınları, İstanbul.
- Özarslan, Z. (2016). Elektronik Gözetim Sistemleri, *Panoptikon, İktidarın Gözü* içinde, Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, (Der.), Su Yayınları, İstanbul, ss, 139-154
- Özbek, M. (2004); *Kamusal Alan*, Hil yayınları, İstanbul.
- Özdel, G. (2012). *Foucault bağlamında iktidarın görünmezliği ve ‘panoptikon’ ile ‘iktidarın gözü’ göstergeleri*. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC), 2(1), 22-29.

- Öztürk, S. (2013). “*Filmlerle Görünürlüğün Dönüşümü: Panoptikon, Süperpanoptikon, Sinoptikon*”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 36, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, Ankara.
- Parlak, M. (2018). *İktidar Alanının Yeniden Üretim Aracı Olarak Yönetimsellik: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Poitras, L. (2014) Citizenfour, <https://www.imdb.com/title/tt4044364/>, E.t: 28.01.2020
- Ritzer, G. (2016), *Toplumun McDonalddlaştırılması*, Akın, E. P. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Saklı, A. R. ve Akbulut, H. T. (2017). “*Dünyada ve Türkiye’de Üniversitelerin Tarihi Gelişimi*”. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğrenci ve Akademisyenleri ile Rize Halkının Karşılıklı Algı ve Beklentileri içinde, (Ed.) Ali Rıza Saklı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 9-49.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2011). “*21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları*”. 21’inci Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar’ın Güvenliği içinde, (Ed.) Prof. Dr. Hasret Çomak ve Yrd. Doç. Caner Sancaktar Uluslararası Balkan Kongresi Bildiri Kitabı, Kocaeli.
- Sartori,G. (2004). *Görmenin İktidarı*. Gül, B. (Çev.), Karakutu Yayınları, İstanbul.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve Post-modernizm*, Abdalbaki, G. (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Sennett, R. (1992). *Otorite*. Kamil, D. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Tural, D. (2011). “*Üniversite Öğrencilerinin Üniversite ve İdeal Üniversite Algıları: Gaziantep Üniversitesi Örneği*”. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- Ünüvar, K. (1998). “Osmanlı’da Bir Kamusal Mekan: Kahvehaneler”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, 2. Baskı, ss. 193-204, Cantekin Matbaacılık, Ankara.

- Watkin, C. P. (2016). Bentham'ın Panoptikon'u ve Dumont'un Panoptique'i, *Panoptikon: İktidarın Gözü* içinde, Barış, Çoban ve Zeynep Özarıslan, (Der.), Su Yayınları, İstanbul, ss, 77-81.
- Yandaş Y. Ö. (2010). "*Michel Foucault'nun Yönetimsellik Serüveni*", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Yıldırım, M. Z. (2012). *Osmanlı Devletinde Jurnal Teşkilatı*, AKY Yayınları, Uşak.
- Yıldız, M. ve Erkul, E. R. (2006). "Elektronik Göz ve Türkiye'de Kameralı Hayat", *Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara.

EK1: KATILIMCI LİSTESİ

K1: Bu katılımcı 23 yaşında, İnşaat mühendisliği 3 sınıf öğrencisidir. Memleketi Şırnak olup 3 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

K2: Bu katılımcı 19 yaşında, Matematik Öğretmenliği 2 sınıf öğrencisidir. Memleketi Mersin olup 2 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

K3: Bu katılımcı 28 yaşında Yüksek lisans öğrencisidir. Memleketi Van olup 6 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

K4: Bu katılımcı 24 yaşında İngiliz Dili ve Edebiyatı 4 sınıf öğrencisidir. Memleketi Hatay olup 5 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

K5: Bu katılımcı 21 yaşında Tıp bölümü öğrencisidir. Memleketi Iğdır olup 2 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

K6: Bu katılımcı 26 yaşında Biyoloji bölümü öğrencisidir. Memleketi Kars olup 8 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

K7: Bu katılımcı 21 yaşında Makine Mühendisliği öğrencisidir. Memleketi Batman olup 3 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

K8: Bu katılımcı 19 yaşında İlköğretim Matematik Öğretmenliği bölümü öğrencisidir. Memleketi Urfa olup 2 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK).

K9: Bu katılımcı 21 yaşında İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisidir. Memleketi Diyarbakır olup, 3 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

K10: Bu katılımcı 20 yaşında Fizyoterapi öğrencisidir. Memleketi Antakya olup 3 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

K11: Bu katılımcı 20 yaşında Radyo ve Sinema öğrencisidir. Memleketi Diyarbakır olup 3 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

K12: Bu katılımcı 23 yaşında Makine Mühendisliği bölümü öğrencisidir. Memleketi İskenderun olup 4 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

K13: Bu katılımcı 28 yaşında Yüksek lisans öğrencisidir. Memleketi Çorum olup Gaziantep'te 9 yıldır yaşamaktadır. (ERKEK)

K14: Bu katılımcı 28 yaşında Doktora Öğrencisidir. Memleketi Iğdır olup Gaziantep'te 8 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

K15: Bu katılımcı 28 yaşında Yüksek lisans öğrencisidir. Memleketi Adıyaman olup 10 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

GK1: Bu katılımcı 22 yaşında İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisidir. Memleketi Mersin olup 4 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (KADIN)

GK2: Bu katılımcı 22 yaşında İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisidir. Memleketi Adana olup 4 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)

GK3: Bu katılımcı 23 yaşında olup İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisidir. Memleketi Antakya olup 4 yıldır Gaziantep'te yaşamaktadır. (ERKEK)